

TRANSILVANIA

REVISTĂ LUNARĂ DE CULTURĂ

Organ al Asociației pentru literatura română și cultura
poporului român (ASTRA)

Comitetul de direcție:

Constantin Daicoviciu, Silviu Dragomir, Șt. Manculea, Ion
Mușlea, Sabin Oprean, Dr. Ionel Pop, Dr. P. Râmneanțu

Redactor:

• ION BREAZU

Anul 73
1942

Șibiu, 1942

Țiparul Institutului de arte grafice „Dacia Traiană” S. A.

CUPRINSUL ANULUI 1942

Studii și articole

	<u>Pagina</u>
<i>Agârbiceanu Ion</i> : Preotul ardelean de odinioară	653—660
<i>Barbu Zevedeu</i> : Spiritui et dolorum sacrum	526—541
<i>Bezdechi Ștefan</i> : Pentru clasicism	505—519
<i>Bologa Valeriu L.</i> : Un medic român ardelean: Profesorul Marius Sturza	37— 58
" " Victor Babeș, energie românească	352—361
" " Ardelenii și începuturile medicinei românești	558—566
<i>Brătianu Gheorghe I.</i> : Ortodoxie și bolșevism	815—818
<i>Breazu Ion</i> : Cultul lui Richard Wagner la Români	381—393
" " Iosif Vulcan și „Familia”	775—781
" " Alexandru Odobescu și Transilvania	932—938
<i>Bucuța Emanoil</i> : Călătoriile lui Ion Codru Drăgușanu	373—380
" " Horia	819—825
" " Miorița	913—921
<i>Cândea R.</i> : Introducere în științele istorice	671—679
<i>Cianciolo Umberto</i> : Giulio Bertoni	459—464
<i>Ciorțea Tudor</i> : Ardelenii în muzică	596—602
<i>Diaconescu Emil</i> : Românii din Răsărit	577—581
<i>Dihoiu I. Const.</i> : Literatura română în Italia	362—372
" " Caragiale și Italia	603—621
<i>Drăganu Tudor</i> : Noul Statut juridic al grupului etnic german	289—303
<i>Dragomir Silviu</i> : Prăznuiri istorice	241—244
<i>Filipașcu Dr. Al.</i> : Contribuțiuni documentare la administrația Maramureșului	542—557
" " Instrăinarea unor familii și averi maramureșene prin incuscrirea cu străinii	742—756
<i>Floașiu Ionel</i> : În legătură cu românizarea	191—195
<i>Ghegariu L.</i> : Miorița și Meșterul Manole în folclorul Sălajului	304—309
<i>Hossu Petre</i> : Marginalii la teatrul lui Lucian Blaga	826—841
<i>Ilea Dr. Vasile</i> : Prima școală țărănească din România mare	851—863
<i>Jinga Victor</i> : Germanii în economia transilvană	86—129
<i>Lapedatu Alex.</i> : Regele Carol I la Academia Română	661—670
<i>Literat Valer</i> : Făgărușul	707—712
<i>Lupaș Semproniu</i> : Problema unui impozit excepțional pe beneficiile de războiu	695—706
<i>Macrea Dimitrie</i> : Circulația cuvintelor în limba română	268—288
<i>Manciulea Șt.</i> : Blajul românesc de odinioară	465—478
<i>Marica George M.</i> : Despre Patrie	1-17, 157-190
<i>Marinescu Stelian</i> : Problema existenței Pravilei lui Alexandru cel Bun	582—595
<i>Mateiu I.</i> : O revelație a ziaristiceii ardelenice: Ioan Bechnitz	31— 36

<i>Moldovan Iuliu</i> : Familia țărănească și familia burgheză	735—741
<i>Munteanu Basil</i> : Literatura românească în perspectivă europeană	417—430
<i>Muşlea Ioan</i> : Muzeul Astei	130—135
" " Doctorul Vasilie Pop (1789—1842)	431—441
<i>Petrovici E.</i> : Simbioza româno-slavă în Transilvania	149—156
" " Continuitatea daco-romană și Slavii	864—876
<i>Pop Ionel</i> : Aici suntem	81—85
<i>Pop Emil</i> : Ardelenii în știință	567—576
<i>Popovici D.</i> : Contribuția Românilor din Transilvania în literatura română	520—525
<i>Procopovici Al.</i> : Luptele naționale din celălalt veac: Bucovina care a fost și care va să fie	922—931
<i>Puşcariu Valeriu</i> : Drumuri și priveriști ardeleni	782—787
<i>Racotă Tului</i> : Mitropolitul Simion Ștefan al Bălgradului	136—148
" " Primul umanist român: Nicolae Olahus	765—774
<i>Râmneanșu Dr. Petru</i> : Cunoașterea limbii române în Transilvania	680—694
<i>Rosetti General R.</i> : În jurul luptelor dela Plevna din anul 1877	842—850
<i>Roșca D. D.</i> : Despre unele puteri ale științei	899—912
<i>Ruffini Mario</i> : Note pentru un studiu asupra limbii lui Coșbuc	18—20
<i>Săulescu N.</i> : Școala țărănească a Astei	757—764
<i>Selăgean-Buteanu Angela</i> : Portul și industria casnică din plășile Beiuș și Vașcău (județul Bihor)	939—948
<i>Speranția Eugeniu</i> : Mic tratat despre valori	333-351, 442-458
<i>Sofronie G.</i> : Procesul juridico-diplomatic al formării statelor	245—267
<i>Voina Aurel Dr.</i> : Necesitatea unui Institut de Biologia Națiunii	21—30

Cronici.

<i>Axente Corneliu</i> : Copiii muntelui	310—313
<i>Bobeșiu Octavian</i> : Gânduri și fapte de pe tărâmul muncii românești	886—889
<i>Brațuș Radu</i> : Ion Agârbiceanu	714—712
<i>Breazu Ion</i> : În loc de cronică dramatică	65—69
" " Două romane de Ion Agârbiceanu	313—318
<i>Bucuța Emanoil</i> : Amintirea lui George Vălsan	196—199
" " Două rapoarte de premiere academică	879—881
" " Școli vechi	954—958
<i>Căliman Dr. Nic.</i> : Școala țărănească pentru femei	224—227
<i>Cândea R.</i> : Amintirile lui I. Ghica	479—482
<i>Chircev Anatole</i> : Istoricul antropologiei în România	638—641
" " Psihologie și educație	797—799
<i>Comșa N.</i> : Un manuscris vechiu cu cărți și versuri populare	791—797
<i>Constantinescu V. I.</i> : Licu Pop: Ideile estetice ale lui Titu Maiorescu	490—493
<i>Cosma Lucia</i> : Opera Română la Sibiu	626—633
<i>Cronicar</i> : Adunarea generală a Astei	803—805
<i>Domșa Ioan</i> : O istorie în italienește a Românilor din Transilvania	727—729
<i>Daicovicu C.</i> : Câteva cuvinte în legătură cu organizarea Daciei	958—963
<i>Drăghici P.</i> : Studii Literare	318—326
<i>Hașeganu I.</i> : Risipa de timp	214—218
<i>Iancu Victor</i> : Artă prozatorilor români de Tudor Vianu	199—209
<i>Marica Gheorghe M.</i> : Țărâtimea, văzută de un sociolog german	482—487
<i>Noica C.</i> : O realizare românească și tăcerea din jurul ei	394—395
<i>Onișor Teodor</i> : Buletinul Societății Regale Române de Geografie	69—74

	<u>Pagina</u>
<i>Onișor Teodor</i> : Cercul de studii etnografice Cluj-Sibiu	218—221
„ „ Vechimea agriculturii în Transilvania	406—407
<i>Onu Liviu</i> : Statornica unitate românească	227—231
<i>Oprescu Gh.</i> : Biennala din Veneția	633—636
<i>Petranu Coriolan</i> : Noi publicații de artă	62—65
<i>Petrovici E.</i> : Geografie lingvistică și geografie muzicală	636—638
<i>Popa Octavian</i> : Unificarea dreptului nostru privat	493—495
<i>Râmneanțu Dr. Petru</i> : O mare operă socială	884—885
<i>Rusmir Ilie</i> : Anton Marchescu: Grănicerii bănățeni și Comunitatea de avere	326—328
<i>Russu Ion I.</i> : Muzeul regional din Alba-Iulia	788—791
<i>Stanca Radu</i> : O antologie românească de pe alte meleaguri: „Versuri din Transilvania nordică„	59—62
„ „ „Iepuroii” de Corneliu Axente	209—214
„ „ Lucian Blaga: Religie și spirit	396—400
<i>Sofronie George</i> : Tutela minorilor în dreptul românesc	400—406
„ „ Semnificația juridico-istorică a actului dela Alba-Iulia	449—452
<i>Speranția Eugeniu</i> : Note critice	452—494
<i>Todoran Eugeniu</i> : Al. Busuioceanu: Ethos	488—490
<i>Todoran Romulus</i> : Un nou volum din Atlasul Lingvistic Român: Atlasul Lingvistic Român I, volumul II	717—727
„ „ N. Cartoian: Istoria literaturii române vechi	963—965
<i>Todoranu D.</i> : Din pragul unui nou an universitar	881—884
<i>Trâpcea Teodor N.</i> : „Chestiunea timoceană” de N. A. Constantinescu	800—802
<i>Vornica Gheorghe</i> : Studii eugenice	221—224
„ „ O nouă definiție a „Neamului”	622—626
<i>V. M.</i> : Analele Institutului Statistic al României	965—968

Insemnări

<i>Agârbiceanu I.</i> : Octavian C. Tăslăuanu	890—892
<i>Astra</i> : Premiile de teatru ale Astei	503
<i>Ax</i> : Ioan Stanciu	235
<i>Bologa L.</i> : Toma Cocișiu: Școala viitorului	331
„ „ Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae sexagenar	410—411
<i>Breazu Ion</i> : O aniversare	76
„ „ Un calendar	77—78
„ „ Dela frați la frați	235—236
„ „ Enciclopedia Turistică	236—237
„ „ Cuvântul Astei	237—238
„ „ Gheorghe Sion	329—330
„ „ Comemorări	411—412
„ „ La împlinirea unui an	496—499
„ „ Aniversarea unui proces istoric	498—496
„ „ Visarion Roman	499—500
„ „ Horia Teculescu	644—645
„ „ Clasicii români comentați	649—650
„ „ N. Brana: Chipuri din sat	650—651
„ „ Un cuib de lumină	732—733
„ „ O carte despre Blaj	733—737
„ „ Astra bănățeană	809—810

	<u>Pagina</u>
<i>Breazu Ion</i> : Frontul spiritului	897—898
" " Dela frați la frați	970—971
<i>B</i> : Literatura română în Germania	974—975
<i>Caracudovici, Marg. Fl.</i> : Euclid în românește	651—652
<i>Cosma Lucia</i> : Catinca Bârseanu	232—233
<i>D.</i> : Minoritățile în concepția juridică național-socialistă	648—649
<i>Dacus</i> : Autohtonii Românilor și istoriografia modernă germană	232
" " La Colonna Traiana	500
<i>Daicovicu C.</i> : Mario Ruffini: Il problema della Romanità nella Dacia Traiana	234
" " A. Nour : Credințe și superstiții geto-dace	645—646
<i>Domșa Ioan</i> : Institutul Național pentru legăturile culturale cu străinătatea din Roma	813—814
<i>Iancu Victor</i> : Studiul problemelor ardelenesti la Universitate	969—970
<i>Lacea C.</i> : Rectificare	503
<i>Moldovanu I.</i> : Chemarea Astei pentru împrumutul reintregirii	75
<i>Mușlea Ion</i> : Privelști dintr'un colț de țară	500—501
" " Vasile Sala	971—973
<i>Mușlea Maria</i> : O carte despre mamă	808—809
<i>Negoitescu Ioan</i> : Teatrul german din Sibiu	896—897
<i>Onișor Teodor</i> : O nouă hartă etnografică a României	811—813
" " O carte nouă despre Maramureș	975—976
<i>Onu L.</i> : Rectificare	80
<i>Oprescu Gh.</i> : Cărți de popularizare	412—414
<i>P. O.</i> : Revista cercului juridic bănățean	330—331
<i>Petra-Petrescu H.</i> : Abatele Metodi Zavoral	642—644
<i>Petrovici E.</i> : Alf. Lombard	731—732
" " Influența limbii române asupra limbii maghiare	806—808
<i>Prodan D.</i> : Hrisovul	78—89
<i>Dr. R. P.</i> : Wilfrid Krallert	330
<i>S. R.</i> : A ars Colibița	76—77
<i>S. B.</i> : Prof. Simion Radu : Duh creștin și Duh românesc	976—977
<i>Sângeorzan Emil</i> : Dr. Leon Scridon Bătrânul	892—896
<i>Ștanca Radu</i> : Doi Academicieni	501—503
<i>Tătaru Aug.</i> : Teodor Bindea : Despre cooperare	79—80
<i>Todoran Eugeniu</i> : Patruzeci de ani dela întemeierea „Luceafărului”	646—648
<i>Todoran Romulus</i> : Teodor Mureșanu, Tolba cu notițe	810—811
" " Nicolae Drăganu	973—974
<i>Transilvania</i> : O lămurire	652
" " În preajma Adunării Generale a Astei	730—731
<i>Vornica Gh.</i> : Distribuirea grupelor de sânge la populația din Transilvania	414

Bibliografia Transilvaniei

VI:	239—240
VII:	332
VIII:	415—416
IX:	504
X:	898
XI:	978

106874

TRANSILVANIA

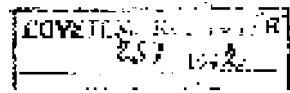

ANUL 73

IANUARIE

Nr. 1-1942

SIBIU

TRANSILVANIA

Organ al ASTREI

DESPRE PATRIE

Nu există poate un cuvânt, în zilele noastre, care să fie mai des pronunțat ca acela de patrie. Mai ales în școală și la armată el revine mereu; dar și în întrunirile politice, în manifestațiile cu caracter politic, în presă și chiar în administrație. Câți își dau însă seama de substanța și semnificația lui? Cred că foarte puțini. Soarta cuvântului patrie e aceeași ca și a tuturor noțiunilor mai utilizate: ele sânt cele mai puțin cunoscute. Datorită de sigur și uzajului lor — e o lege în semantică care spune că cele mai întrebuițate cuvinte sânt și cele mai puțin bine definite, — dar și unei comodități care merge până la lene a spiritului nostru. Întrebuițarea acestor noțiuni atât de frecvent ne dă iluzia perfecte lor cunoașteri, parcă ne simțim dispensați de a le analiza, închizându-ne astfel drumul către desprinderea sensului lor autentic. Cu chipul acesta, cuvintele cele mai utilizate devin cu timpul niște simple cadre, șabloane goale. E drept, determinarea categoriilor mai generale ale limbajului nostru, cum e și ideea de patrie, e mai greu de făcut decât e cazul la cele mai concrete și mai puțin cuprinzătoare. Dar ceea ce îngreunează mai ales precizarea unor astfel de noțiuni nu e atât generalitatea lor, caracterul lor mai abstract, cât, după cum aminteam înainte, frecvența întrebuițării lor, care lărgeste și șterge în același timp sensul lor genuin precis, însuflându-ne totodată credința falsă că tocmai pe acestea le cunoaștem mai bine, când în fond lucrurile stau dimpotrivă, invers. În cazul special al ideii de patrie mai intervine ceva, care împiedică poate, cel mai mult cunoașterea ei: ambianța afectivă în care plutește de obicei. Evocarea acestui cuvânt e mai totdeauna însoțită de accente emotive, uneori ea merge mână în mână cu puternice exploziuni emoționale, care fără îndoială îi dau mai multă culoare, mai multă strălucire, mai mult dinamism și putere de pătrundere în suflete, dar îl sustrag în același timp mult mai ușor unei analize noționale. De sigur e greu să gândești, să scrii sau să vorbești despre patrie fără să nu fii

mişcat, fără să nu fii oarecum tulburat sufleteşte adică fără să nu cazi pradă unei dispoziții, care nu e tocmai dintre cele mai prielnice pentru luminarea științifică a unei probleme. Dar nu aceasta ar fi păcatul cel mare, ci abuzul de retorică, în scop apologetic, ce se face cu cuvântul nostru; mai precis: evocarea patriei în fraze ditirambice. Iar când pateticul se împerechează cu șablonul, deci când pronunțarea cuvântului de patrie se reduce la o simplă declamație emfatică, sau la o repetare grandilocventă dar goală a aceluiași formule sforăitoare, atunci nu numai că drumul cunoașterii e complet închis, dar ceea ce e mai grav și mai trist, însăși răscolirea, animarea și încălzirea inimii devine inexistentă. Din nenorocire evocarea lui se face de cele mai multe ori în acest fel din urmă, mai ales la serbări și la parăzi și în genere acolo unde sânt masse mari și unde, în mod fatal, se face apel mai puțin la lirism, cât la formule spuse cât mai tare și mai răspicat și cât mai mult repetate — adică la mijloace mecanice.¹⁾

I. Factorii constitutivi ai patriotismului

Și totuși acest cuvânt merită o soartă mai bună, fiindcă e un cuvânt frumos atât prin sonoritatea lui cât prin ceea ce el poate deștepta, — prin complexul de simțiri, amintiri, idei — dacă ne dăm puțin osteneala să-l analizăm. Voi încerca, în paginile ce urmează, să fac acest lucru cât mai obiectiv cu putință, atunci când vorbești de patrie — cine poate să nu se tulbure, să nu vibreze cât de puțin când o evocă? Cel care rămâne insensibil nu știe ce e ea, n'a avut niciodată trăirea autentică a patriei și în consecință nu poate vorbi de așa ceva, cum nu poți vorbi de un lucru pe care nu l-ai văzut și pe care nu-l cunoști, — desprinzând factorii care constituiesc această realitate colectivă. Pentru a fi cât mai concret și mai clar, pornesc dela analiza reprezentărilor și simțămintelor ce le deșteaptă

¹⁾ Pentru toate aceste considerente, probabil, problema patriei a fost așa de puțin cercetată științific. Nu cunosc decât o singură monografie sistematică consacrată ei, cartea sociologului germano-italian Robert Michels: *Der Patriotismus. Prolegomena zu seiner soziologischen Analyse* (München und Leipzig 1929). Această lucrare, deși nu îmbrățișează în ansamblul ei problema noastră și cu toate că optica ei e mai mult socialpsihologică decât sociologică, conține totuși foarte prețioase date asupra patriotismului, având și avantajul unui extrem de bogat material informativ și a unei expuneri vii și pitorești. Cele patru mari capitole ale ei examinează următoarele probleme: 1. Mitul patriei. 2. Iubirea de patrie și simțirea patriei locale. 3. Sociologia străinului. 4. Sociologia cântecului național.

A se vedea și articolul „Patriotismus” de același autor, în *Handwörterbuch der Soziologie*. Stuttgart 1931. Articolul „Patriotism” din Enciclopedia americană de științe sociale, (Enciclopedia of the Social Sciences 1937) datorit' lui Fr. W. Coker, e, în schimb, foarte puțin substanțial. Are însă bune indicații bibliografice.

în sufletul nostru evocarea patriei noastre, a României; urmând apoi ca în cursul expunerii să fie utilizate și experiențe și informații străine, referitoare la alte patrii.

Când ne gândim la patria noastră, cred că prima impresie care ne vine e aceea a conturului geografic al României, a pământului locuit de poporul român: ne gândim la întinderea de țară care are ca centru, — coloană vertebrală, cum s'a spus atât de frumos — Munții Carpați, cuprins de pământ udat și mărginit de Dunăre și afluenții ei. Patria e deci un teritoriu, ea nu poate fi concepută fără acest fundament geografic. S'ar putea aici obiecta că acesta e un raționament abstract făcut de un intelectual. La câți, mai ales dintre oamenii mai simpli, atunci când se gândesc la patrie, le vine în minte harta României? De sigur nu la mulți, dar mai la toți le vine în minte cel puțin imaginea locului unde s'au născut sau unde trăesc. Toți situează patria undeva în spațiu. Aceeași idee cred că o exprimă și R. Michels când spune că trecerea omului la cultura pământului, adică fixarea, înrădăcinarea lui în sol reprezintă primul imbold spre afirmarea iubirii de patrie.¹⁾ Fie deci că e vorba de patria mare, fie că e vorba numai de cea mică (de locul natal sau regiune) totdeauna avem de a face cu un teritoriu. O indicație în acest sens o constituie și faptul că cuvântul țară, care poate fi socotit aproape ca sinonimul patriei — în orice caz al patriei mari — înseamnă etimologic pământ, adică teritoriu. Și mai bine se vede caracterul teritorial la echivalentul său german *Land*, care înseamnă atât țară, ținut, cât și pământ. Că factorul geografic e o componentă esențială a patriei, ne-o arată în mod irefutabil și dovida negativă pe care o constituie cazul Evreilor. Atunci când Evreii s'au gândit, pentru prima dată în timpurile contemporane, să înceapă să-și strângă rândurile, atunci când, la sfârșitul sec. 19 prin mișcarea sionistă, ei au ajuns la o conștiință mai puternică a ființei lor naționale, adică atunci când patriotismul evreiesc s'a manifestat în mod mai hotărât, ei și-au pus imediat problema unui spațiu geografic, adică a unui teritoriu. Și de unde până atunci Palestina era pentru Evrei numai un simplu loc de închinăciune, de pelerinaj, ea a devenit, mai ales astăzi, ținta de așezare, de colonizare a lor.

Dar totuși, dacă geografia e una din coordonatele patriotismului, dacă o patrie nu poate fi concepută fără un spațiu al ei, ar fi o profundă greșeală să nu se vadă că noțiunea de patrie e mai largă și mai bogată decât aceea de teritoriu național. Să pornim iarăși dela noi.

¹⁾ Der Übergang des Menschen zur Bodenkultur bedeutet den ersten Anstoss zur Entstehung der Vaterlandsliebe. An die Erde schloss sich dann das auf ihr durch Menschenhand Entstandene und Gehütete an: Haus, Möbel, Weg, Baum (op. cit. p. 82).

Numai atât oare să fie patria română, numai teritoriul cuprins între câmpia Tisei, Dunăre, Mare și afluenții lor? Să ne inchipuim că o parte din noi sau chiar toți am pleca de pe locurile noastre, din țara noastră, fie prin constrângere, adică scoși cu forța de alții, sau ne-am muta noi de bunăvoie în locuri mai mănoase, mai roditoare. De exemplu: ne-am duce să colonizăm un colț îndepărtat de pământ, cu care nu avem absolut nici o legătură, bunăoară în America sau în Africa. Am putea noi oare spune, odată așezați acolo, mai ales în primii ani că locul unde suntem așezați e patria noastră? De sigur că nu. Ținutul acela e prea străin pentru noi, n'are încă nimic din sufletul nostru ca să-l putem socoti ca pe o patrie a noastră. Dacă ar mai trece însă câteva generații, dacă locurile străine ar începe să fie lucrate și însuflețite de mâna noastră, dacă apele, colinele și munții ce se găsesc acolo ar primi nume date de noi sau cel puțin ar avea pe lângă numele străin și nume date de noi, dacă bisericile noastre și-ar înălța turlele lor și dacă morții noștri ar începe să umple cimitirele, atunci lucrurile s'ar schimba, atunci am putea vorbi de acel ținut până mai ieri străin, ca de o patrie a noastră.

Să nu se pară că aceasta e o simplă efuziune lirică sau, în cel mai bun caz, un simplu experiment mintal. Că lucrurile stau așa, o putem dovedi printr'un experiment real: un exemplu istoric. Iată un caz dintre multe, nu din lumea noastră, căci noi, cel puțin până acum, n'am fost constrânși, în massă, să ne părăsim locurile noastre, dar nici n'am colonizat țări străine; un exemplu din istoria celui mai mare popor colonizator: din istoria Englezilor. Se știe astăzi foarte bine ce s'a petrecut în sufletul primilor coloniști englezi, când s'au dus în America. La început, cum era și firesc, noul continent n'a fost simțit drept patria lor. Aceasta a fost încă multă vreme, în special pentru primii coloniști, Anglia, țara de unde veneau. Se poate chiar spune că prima generație de colonizatori care s'au dus peste ocean, după mărturiile lăsate, s'a gândit cu nespus dor la locurile și oamenii de acasă. Dar încetul cu încetul, acești coloniști s'au aciuit acolo. Au început să desțelenească pământul, să-și zidească case, să-și facă biserici. Și dacă ei înșiși nu au ajuns poate niciodată să se simtă cu totul acasă, apoi copiii lor și în special copiii copiilor lor, care de când au venit pe lume s'au trezit acolo, în acele locuri noi, au simțit noul continent ca patria lor. Astăzi un American, cu toate că vorbește englezește ca și fiii Albionului, nu se simte englez, ci cetățean al Statelor Unite. Patria lui e noul continent și nu insula engleză, care a fost patria strămoșilor săi. Și acest proces se întâmplă încă și astăzi, sub ochii noștri, cu emigranții și descendenții lor, care se duc să se stabilească în America.

Patria nu înseamnă deci numai o simplă bucată de pământ, de întindere mai mică sau mai mare, care ne adăpostește. Și ea nu înseamnă nici numai un loc unde noi — fie ca indivizi, fie ca popor — ne câștigăm în mod satisfăcător traiul. Nimic nu e mai străin ideii de patrie ca aceea de câștig economic, de piață unde se pot face cele mai bune afaceri; sau, mai exact, nimic nu e mai străin patriei ca reducerea ei la o simplă categorie economică. Ar însemna atunci să spunem că acolo unde ni-e bine, acolo e patria noastră. Dacă astăzi îmi merg bine treburile în România, atunci patria mea e aceasta; dacă mâine ele nu mai merg, atunci mă mut în altă țară, care îmi promite câștiguri mai mari și aceasta e patria mea. Și așa mai departe, astfel că în felul acesta se pot schimba în decursul unei vieți și zece patrii. E în această atitudine ceva din mentalitatea evreiască comercialo-cosmopolită. Nu vreau să spun prin aceasta că toți Evreii concep țara-gazdă în care s'au stabilit numai în felul amintit, adică strict economic: ca un loc unde se poate câștiga cel mai bine. Personal am întâlnit destui Evrei, atât la noi cât și în străinătate, care erau atașați de țara în care trăiau prin legături mai numeroase și mai profunde. Totuși nu se poate contesta că există în lumea evreiască o asemenea dispoziție; tendință remarcată și simbolizată de mult în figura Evreului rătăcitor. Dar înafară de acest caz special, datorită faptului că Evreii n'au propriu zis o patrie, caz care începe să nu mai fie nici el concludent, căci mentalitatea evreiască internațională de până acum tinde să fie înlocuită printr'un patriotism palestinian, nu cunosc vreun alt exemplu în genul acesta. Câți dintre marii negustori și întreprinzători englezi, francezi, americani sau germani din China, care fac acolo afaceri mari, câștigând bani mulți, locuind chiar zeci de ani în acea țară, o socotesc drept patria lor? Mai toți așteaptă și doresc reîntoarcerea cât mai grabnică în patrie, adică în Franța, Anglia, America sau Germania. Sau invers, câți dintre cei necăjiți, săraci și chiar fără o conștiință patriotică dezvoltată părăsesc patria lor de origină, ducându-se în alte țări unde se promet câștiguri mai bune? Foarte puțini, și din aceștia mulți pleacă cu gândul de a se întoarce înapoi acasă.

Cât e de nedreaptă și falsă această concepție utilitaro-economică a patriei, ne arată cea mai elementară reflecțiune asupra purtătorilor patriotismului. Cine sunt agenții cei mai puternici ai ideii de patrie? Oamenii de afaceri, bancherii, capitaliștii adică bogații, cei cărora le merge cel mai bine din p. d. v. economic în țara lor? Ar fi să nesocotim cele mai categorice evidențe, răspunzând afirmativ. Dimpotrivă, aceste elemente: marea finanță, capitalul au chiar o tendință internațională, o tendință de a stabili legături cu finanța și capitalul din alte

țări, datorită de sigur în special faptului că marile averi se întind în mai multe țări. Mult mai legate de patria lor, cel puțin de o anumită patrie, — vom vedea imediat de care — sânt mai de grabă straturile de jos, în deosebi țărănimea. Se cunoaște atașamentul țaranului pentru locul său. Trebuie ca el să fie la mare necaz, trebuie ca el să nu mai poată suferi amarul vieții, ca el să se îndure să-și părăsească țara sa. Altfel el nu pleacă, chiar dacă îl momește în străini un câștig mai mare. Sau dacă se duce, el se duce pentru scurtă vreme și se întoarce acasă, imediat ce și-a agonisit câțiva bani. Uneori chiar înainte de a fi putut face aceasta, împins de un dor extrem de puternic. Nostalgia nu e de loc privilegiul claselor de sus. Mai puternică pare să se manifeste ea la clasele populare.

S'ar putea însă aici obiecta și într'o bună măsură pe drept cuvânt, că exemplul cu țaranii nu e suficient de concludent. Că dacă țaranii se deplasează mai greu, dacă ei sânt mai puțin dispuși decât alte categorii să-și părăsească țara, aceasta nu se datorește patriotismului lor viu, cât mentalității lor rutinare și statice. De asemenea, dacă ei odată plecați caută așa de curând să se reîntoarcă în locurile lor de baștină, aceasta se datorește greutateii mult mai mari pe care o au ei, în comparație cu orașenii, de a se adapta unui mediu cu totul străin. Sânt de acord că atitudinea țaranilor nu iese dintr'un patriotism conștient, sau mai bine zis dintr'un patriotism luminat. Aceasta nu însemnează însă că țaranii sânt răi patrioți, sau că ei ar fi internaționaliști. Ar fi absurd să se facă o asemenea supoziție. Ei n'au ajuns nici la noțiunea de patrie, cu atât mai puțin la aceea și mai largă de super-patrie. Patria e pentru ei ogorul lor, locul lor natal, cel mult regiunea de unde sânt. Pentru a avea viziunea patriei în întregimea ei, le lipsește experiența necesară. Câți și cât cunosc ei din țara lor? Pe când deja clasele de mijloc, nu mai vorbesc de cele de sus, datorită școlii, publicisticii, culturii în genere, apoi călătoriilor și-au putut însuși în mod nemijlocit, plastic chiar ființa atât de cuprinzătoare a patriei. Pe urmă ideea de patrie largă, de țară e o idee mult prea abstractă pentru a putea fi sesizată ușor și complet de mintea și sufletul mai concret, cu un orizont mai circumscris al țaranului. În sfârșit, în sprijinul lui — adică a atitudinii sale patriotice — se mai poate aduce faptul că și patriotismul clasei de sus e fundat nu numai în straturile superioare sufletești, ci și în cele inferioare. Se poate spune că la toată lumea baza lui cea mai puternică o constituie motivația irațională: totalitatea de deprinderi, de preferințe căpătate prin naștere și obișnuință. La clasele de sus, evident, se adaugă, se suprapun și elemente conștiente-raționale: teoretizări,

justificări; nici aici însă acestea nu constituiesc factorul principal. În orice caz, reacțiunile patriotice ale țaranului nu sunt simple atitudini oarbe, mecanice, ci ele reprezintă acte autentice de valorificare, ieșite din anumite preferințe, deși inconștiente.

Fără îndoială, închizând această paranteză destul de lungă, revenind astfel la tema centrală, purtătorii cei mai autentici și mai fervenți ai ideii de patrie trebuiesc căutați în clasa de sus, dar nu — cum subliniam și mai sus — în rândurile plutocrațiilor și nici chiar în rândurile nobilimii băștinașe, care, de exemplu în Apus, a fost cel mult agentul patriotismului local — o atitudine ce-a constituit multă vreme un obstacol în calea afirmării ideii unei patrii mari și a constituirii acestei patrii — iar în țările tinere a fost, dacă nu pretutindeni străină sau înstrăinată, în orice caz, în general, mai puțin entuziastă, multă vreme, pentru această cauză; ci purtătorii adevărați ai patriotismului trebuiesc căutați în clasele de mijloc, mai exact: în pătura cultivată. Să-mi fie permis să aduc o experiență personală. Am avut ocazia să cunosc acum 10 ani câteva colonii mici de astfel de refugiați ruși în Germania. Era peste măsură de înduioșetor să vezi cu ce fervoare, aș putea spune cu ce religiozitate slujeau ei mai departe cultului patriei, a patriei pierdute, de care erau așa de departe din toate punctele de vedere. Și dacă e vorba să fim și mai preciși, trebuie să spunem că cei mai înfocați dintre devotații cauzei patriotice au fost și sânt și astăzi: publiciștii, literații, dascălii și militarii, adică categoriile de oameni care pot fi cel mai puțin bănuite că iubesc patria pentru avantajele materiale pe care le dă ea.

Nu utilitatea, avantajul personal — singure — ne fac patrioți, ci trebuie să mai intervină, cum vom vedea, și alte considerente mai puțin materiale. Atât de departe poate merge renegarea fundamentului material al patriotismului, încât el să fie complet tăgăduit, ca în versurile lui Gh. Crețeanu: „Fie pâinea cât de rea, tot mai bine în țara mea”. În orice caz adevărații iubitori de patrie se recunosc prin aceea că ei sunt alături de patria lor și atunci când ea nu le poate oferi situații sociale și avantaje materiale. Ei nu o părăsesc în vremurile de restriște, sărăcie sau pericol, căutând în locuri mai adăpostite un refugiu confortabil.¹⁾ La nevoie, dacă patria o cere, ei renunță la viața lor tihnită, sacrificându-și chiar și avutul lor, pentru ea. Mai mult, marele patriot e gata să sufere pentru patria sa, să-și dea și viața.

Dar dacă factorul economic nu e suficient pentru a funda singur ideea de patrie, nu trebuie să cădem în eroarea opusă, excluzându-l

¹⁾ Evident nu mă gândesc aici la cei care pleacă din țară tocmai pentru a putea servi mai bine, în străini, patria în nenorocire, ci la acei care o părăsesc numai din motive de securitate personală.

cu totul; adică să nesocotim faptul că patria se sprijină și pe o coordonată economică. Patria nu e locul care ne asigură maximum de bună stare, de opulență — și nici nu trebuie să-i cerem așa ceva — dar ea trebuie să caute să dea posibilitatea de viață tuturor fiilor ei, indiferent de clasă socială, vârstă și naționalitate, dacă ea vrea să existe și mai ales dacă ea vrea să fie trăită cu maximum de căldură și intensitate în sufletul acestora. Și când zic posibilitatea de viață nu mă gândesc numai că ea trebuie să caute să asigure existența brută, materială a tuturor, ci ea trebuie să tindă să aibe grijă și de sufletul și spiritul tuturor. Înseamnă a trata pe cei de jos ca ființe respectabile, acordându-li-se toată demnitatea de om, înseamnă a le da posibilitatea de a trăi mulțumitor și de a putea participa și ei la binefacerile și bucuriile pe care le oferă cultura și spiritualitatea. Când aceasta nu e cazul, nu e de mirare că masele în deosebi clasele de jos, în mod fatal mai sărace și mai neinstruite, cad pradă antipatriotismului, înstrăinându-se chiar complet de patrie, care devine pentru ele o noțiune goală, o minciună în mâna exploataților. De fapt nu ele s'au înstrăinat de patrie, ci patria de ele, devenind monopolul unei oligarhii, tratând aceste mase ca cetățeni mai puțin valoroși, ca cetățeni de categoria a doua — dacă nu chiar fără de castă. Căci acesta a fost, în special, motivul esențial al îndepărtării proletariatului, în Apus, de patria lor, cum a arătat Hendrik de Man. Socialismul nu a fost atât o chestiune de stomac cât o chestiune de demnitate umană. Dar nu mai insist asupra acestor lucruri, căci ele au devenit acum de domeniul istoriei, pretutindeni căutându-se integrarea marilor mase în sânul patriei, care își recapătă astfel caracterul popular ce-i fusese nesocotit, caracter atât de esențial ei.

În concluzie, nici lozinca „Unde-i bine, acolo e patria” și nici extrema ei: „Fie pâinea cât de rea, tot mai bine în țara mea” — ce are cel puțin în favorul ei înaltul idealism ce o însuflețește — nu corespund adevărului, nu sunt juste. De sigur există și de aceia a căror atașament pentru patria lor se datorește faptului că acolo le merge bine, necunoscând altă motivație; după cum se găsesc și fanatici, adoratori ai patriei care nu prețuiesc să o iubească mai departe, cu toate nedreptățile pe care le sufăr în țara lor. Dar nu după aceștia ne orientăm noi, ci înainte de toate după patriotismul marelui mase, patriotism în care se găsesc atât elemente utilitare, cât și elemente idealiste. S'a observat de atâtea ori, și aceasta putem să o verificăm și noi oricând, că sunt mai atașați de țară cei care posedă, decât cei care nu posedă. Patria înseamnă în adevăr pentru foarte mulți și pose-

siune¹⁾: locul unde își au ogorul, moșia sau averea lor. (De aceea o clară și înțeleaptă politică patriotică va căuta să intereseze cât mai multă lume la bunurile patriei, adică va căuta să dea posibilitate la cât mai mulți să se bucure, să profite de acestea). Pentru unii, patria chiar se confundă cu posesiunea de bunuri înăuntrul ei și pierzându-le pe acestea sau lichidându-le, parte cel puțin dintre ei, se desfac, se îndepărtează încetul cu încetul și de patrie. Evident acestea sunt cazuri aproape singulare, cei mai mulți care fac parte din această categorie continuând — cu toate necazurile personale — să rămână mai departe legați de țara lor. Dar făcând cu totul abstracție de aceste cazuri extreme, nu se poate contesta că patria are și un substrat material, că ea e deci pe lângă un teritoriu unde noi trăim, și un loc unde noi avem bunuri, sau cel puțin un loc unde ne câștigăm existența; ea trebuind, în orice caz, să îngrijească ca toți fiii ei să aibă parte de o viață satisfăcătoare și demnă.

*

Dar patria e, cum s'a putut vedea deja din cele spuse până acum, mai mult decât atâta. Ea nu e numai un spațiu geografic, sau o constelație economică, ci și un complex de reprezentări. Trecem acum la prezentarea și expunerea unor factori constitutivi și condiționanți mai umani, mai subtili și cred că mai adânci.

Că patria nu e numai spațiul în care suntem așezați și locul unde ne câștigăm existența, ne arată o simplă analiză etimologică a acestui cuvânt. Patrie, în limba latină de unde termenul a fost împrumutat de toate limbile romanice, înseamnă țara părinților. Și aceiași semnificație o are și echivalentul său german, cuvântul *Vaterland*.²⁾ Adică patria nu e numai locul unde ne găsim și viețuim noi, cei de astăzi, dar și locul unde au trăit și părinții noștri. Și în adevăr conștiința că aici s'au născut, s'au străduit, au luptat, au suferit și au murit înaintașii noștri constituie un reazim puternic al patriotismului. Și când se mai adaugă la aceasta și conștiința că strămoșii noștri sunt cei dintâi care au ocupat și populat locul unde suntem așezați, că ei în muncă aspră de pionieri au deștelenit pământul și l-au făcut să rodească, că ei au dat numele apelor, munților, satelor, orașelor și în

¹⁾ Unul din mijloacele cele mai eficace pe care le-au întrebuințat guvernele diferitelor republici americane, pentru atragerea de coloniști și legarea lor de țara respectivă, a fost acordarea de pământ în mod gratuit sau pe preț redus, pornind dela ideea foarte justă că cine are pământ se atașează mult mai ușor și mult mai repede.

²⁾ Acesta are avantajul de a indica, în egală măsură, atât componenta istorică cât și pe cea teritorială, geografică a patriei (*Vaterland*=țara părinților).

genere așezărilor noastre, că ei l-au apărat cu îndârjire dealungul veacurilor, împotriva cotropitorilor și când urmele vredniciei lor, fie urme de fapte de arme (ziduri de apărare, cetăți), fie urme de fapte de credință și cultură (biserici, mănăstiri, palate etc.), se găsesc la tot pasul pe teritoriul național, atunci importanța constitutivă a factorului istoric pentru sentimentul patriotic, cel puțin a unor anumite categorii de oameni, capătă un caracter hotărâtor dacă nu precumpănit. Acest lucru l-au simțit și conducătorii destinelor popoarelor — conducătorii propriu zis, scriitorii și educatorii — făcând totdeauna apel, atunci când a fost vorba să se sădească și să se cimenteze în sufletul contemporanilor lor ideea de patrie, la memoria strămoșilor și a faptelor și realizărilor lor — adică ancorând puternic în trecut patriotismul. De aici accentul care s'a pus la noi pe romanitatea noastră și pe scoaterea în evidență a toponimiei romane. În aceasta rezidă și unul din folioasele învățământului istoriei, mai ales a istoriei naționale.

Pentru a reliefa și mai bine importanța factorului istoric în constituirea ideii de patrie și a atașamentului față de locurile natale, înfățișez două exemple cu totul diferite, pe care le-am ales tocmai pentru că s'au petrecut recent sub ochii noștri. O parte din Germanii care locuiau în România au părăsit țara, pentru a fi colonizați în Germania. Care Germani au plecat? Cei mai excentric așezați, cei din Dobrogea și Bucovina, de sigur și cei mai de curând așezați printre noi, în consecință cu cele mai puține rădăcini istorice în patria noastră. Ar putea oare să se despartă tot așa de ușor Sașii de Transilvania? Cred că nu. Și aceasta nu numai pentru că au o bună situație economică, ci și pentru că au pe aceste meleaguri un trecut aproape milenar, trecut atât de frumos și plastic reprezentat prin bisericile, cetățile, zidurile și ruinele ce se găsesc pretutindeni unde locuiesc ei. Alt caz din lumea Evreilor, cari datorită situației, poziției speciale pe care o au față de problema ce ne preocupă, constituiesc aproape un experiment unic în felul lui, impunându-se mereu ca un exemplu paradigmatic. Când a fost vorba ca Evreii să-și găsească un cămin, o patrie, atunci ei s'au oprit nu la Galiția, unde erau în număr destul de mare — cea mai mare aglomerare de populație evreiască, la țară, din câte existau — ci la Palestina, unde ei nu erau acum 20 de ani decât o foarte redusă minoritate. De ce? Pentru că Palestina este țara strămoșilor lor, leagănul poporului evreiesc.

De sigur acest factor istoric nu joacă un rol asemănător în toate patriotisme. Mai puțin la popoarele tinere, decât la cele bătrâne, adică la cele cu o istorie mare și glorioasă. Iar înăuntrul aceleiași popor, mai puțin la categoriile sociale mai noi, ca muncitorimea și

burghezia, decât la acelea cu rădăcini adânci în trecut, ca aristocrația și țărănimea. Nu numai pentru patriotismul nobilimii, la care dăinuiește o conștiință vie a continuității, dar mai ales pentru cel al țăranilor, spirite rutinare și tradiționaliste, nici nu se poate concepe un fundament mai sigur și mai solid. Patriotismul lor local, rudimentar, rutinar, dar în aceste limite destul de intensiv, își trage seva lui cea mai abundentă, în afară din atașamentul țăranilor față de pământ, din conștiința că în aceste locuri au trăit părinții și înaintașii lor. În câte sate nu dăinuiește încă amintirea strămoșilor care le-au întemeiat, în câte altele cel puțin amintirea strămoșilor însemnați mai recent. Nu mai vorbesc ce titlu de mândrie și ce motiv în plus de atașament față de locurile natale, pentru unele familii, poate constitui faptul, de ex, că vatra satului sau biserica poartă numele lor, ceea ce înseamnă că înaintașii lor au fost oameni de seamă, distingându-se prin înfăptuiri obștești. Dar nu-i nevoie ca strămoșii să fi fost oameni cu vază și să fi făcut fapte de seamă, pentru ca țăranii să se simtă legați de locurile lor natale. Sunt suficiente amintiri de fapte mai mici ale acelor. E suficient ca săteanul să știe că avutul: casa lui sau livada din jurul ei sunt opera celor dinaintea lui, pentru ca el să fie animat de un puternic atașament față de aceste locuri, refuzând uneori să le părăsească, chiar când i se oferă în alte părți o viață mai bună. Și e suficient în cele din urmă, cum spuneam, gândul că bunicii și părinții săi au trăit în aceleași locuri. Pentru patriotismul țăranilor se potrivește foarte bine formula atât de sugestivă a lui Barrès: „La terre et les morts”. În patriotismul orașenilor, patriotism mai conștient, dar mai sgomotos, mai agresiv, adică mai imperialist, mînat nu atât de imboldul unei obișnuințe, cât de imperativul unei misiuni, pe care o are patria, datorită și caracterului mai dinamic (mai mobil), mai impersonal, mai puțin romantic al vieții orașului, unde continuitatea generațiilor și a familiilor e mai puțin vizibilă, intră elemente mai intelectuale și cu o direcție mai prospectivă, adică cu o orientare mai mare la prezent și viitor. Nici în acest caz nu lipsește însă determinația istorică. Și patriotismul orașenilor își scoate substanța sa într-o oarecare măsură din trecut, care subsistă cel puțin în prezența morților din cimitir. Deci tocmai pentru că patria nu e numai a noastră, dar a fost și a strămoșilor noștri, tocmai de aceea ne simțim noi așa de mult legați de ea. Determinația istorică completează pe cea geografico-economică, dând în același timp patriotismului o nouă dimensiune: idealitatea.

*

Patria nu e însă numai un Trecut, ea e și un Prezent. Ea e nu numai locul unde au trăit strămoșii noștri, dar e și locul unde vrem

să trăim și noi. Mai mult, patria e locul unde noi ne simțim cel mai bine, unde ne simțim cu adevărat acasă, cu toate că uneori câștigarea celor necesare traiului poate să fie mai grea decât în străini. Cu aceasta atingem toată gama de imponderabile psihosociologice, referitoare la lucrurile prezente, care suprapunându-se și întreșându-se ceilalți factori, cimentează profund atașamentul nostru față de țară, făcând din sentimentul patriotic în adevăr ceva indestructibil. Și de ce oare ne simțim noi așa de bine în patria noastră? Mai întâi, pentru că aici se găsește locul unde ne-am născut și am copilărit și aici se găsește și căminul nostru. Tot aici trăesc soțul (soția), copiii, părinții, bunicii și în genere rudele noastre, adică oamenii cu care suntem obișnuiți, cu care suntem de obicei cel mai mult în contact și care ne-au arătat primele manifestări de dragoste, sau ne iubesc mai mult și pe care noi îi iubim mai mult. În patria noastră locurile ne sunt mai cunoscute; de asemenea suntem mai deprinși cu clima ei. Găsim mai mulți oameni cunoscuți ca în altă parte și avem mai mulți prieteni ca oriunde. Și chiar dacă nimerim în locuri depărtate de casa noastră, ele nu par totuși prea deosebite de cele cu care am fost deprinși din copilărie; întâlnim, cel puțin, oameni la fel cu noi, adică oameni de același neam, tot așa de oacheși sau tot așa de bălai. Pe deasupra, oameni care se poartă la fel cu noi, adică au reacțiuni psihosociologice identice: iubesc ca noi, se mâniaie la fel, sunt sociabili, deschiși ca noi, etc. Mai mult, oameni care vorbesc la fel ca noi, astfel că ne putem împărtăși toate nevoile, dorințele și năzuințele noastre; numai aici înțelegem complet pe cei din jurul nostru și ne putem face înțeleși în mod complet celorlalți. În patria noastră găsim femeile (bărbații) care ne plac și mâncările cu care suntem deprinși din copilărie, adică mâncările cele mai bune, căci aceasta, anume faptul că am fost obișnuiți cu ele, echivalează cu excelența lor.¹⁾

În patria noastră găsim apoi obiceiurile pe care le-am apucat și pe care le socotim de bune, începând dela obiceiurile referitoare la lucruri neînsemnate, în orice caz exterioare, cum sunt obiceiurile relative la întâlnirea între doi cunoscuți și la salut, până la obiceiurile mai importante, adică cele ce se referă la lucruri și acte însemnate din viața omului, ca: nașterea, căsătoria, moartea etc. În patria noastră, în sfârșit, auzim cântecele, versurile care ne plac, vedem portul nostru național care ne e așa de familiar, putem citi povestirile și producțiile literare care ne spun nouă mai mult și găsim bisericile la care am

¹⁾ Date concrete în această privință, adică amănunte referitoare la rolul constitutiv al erosului ca și al meniului național, ca factori ai patriotismului, ne dă sociologul germano-italian Robert Michels, în lucrarea citată.

fost deprinși să ne închinăm. Numai aici întâlnim crezurile, idealurile referitoare la bine, la frumos, la Dumnezeu; normele referitoare la ceea ce se cuvine, la raportul dintre individ și comunitate, la datoriile omului față de aproapele său, față de familia, țara sa, ca și față de celelalte popoare, etc., norme pe care noi le socotim de bune. La acestea se mai pot adăuga o serie de considerente mai puțin iraționale și care joacă un rol mai mic în patriotismul marilor masse, dar care se întâlnesc de sigur în patriotismul unor categorii de oameni, cel puțin la anumite categorii de intelectuali, cum sunt: iubirea patriei pentru frumusețile ei naturale și artistice (pentru monumentele și operele ei de artă), pentru realizările ei civilizatorii, care nu numai că constituiesc o mândrie, dar înlesnesc și vieța, pentru instituțiile ei politice și sociale exemplare, pentru forța și mărimea ei (cazul mai ales la țările tinere și puternice), pentru misiunea pe care ar avea-o în lume, etc.

Patria nu e însă numai locul unde au trăit strămoșii noștri, unde trăim și ne place să trăim noi, dar ea e — *last not least* — și locul unde vor trăi copiii noștri. Aici rezidă una din explicațiile sacrificiilor pe care le face o generație pentru patria ei. Se gândește de sigur să-și apere pământul în care sânt îngropați strămoșii, se gândește, mai ales, să-și apere propriul ei rost, dar se gândește foarte mult și la soarta celor ce vor veni. Ne iubim deci patria noastră pentru că ea va fi adăpostul urmașilor noștri, ne gândim că fără ea soarta lor va fi soarta tuturor popoarelor vagabonde, a popoarelor fără patrie. Patria e, în consecință, nu numai un Trecut, nu numai un Prezent, dar și un Viitor. Prin această orientare prospectivă, patriotismul își sporește și mai mult aspectul său idealist.

*

Ce importanță extraordinară are atmosfera psihosociologică amintită pentru constituirea ambianței „patriotice” și în genere pentru vieța noastră, nu ne dăm așa de ușor seama fiindcă suntem înfiți în ea, încă delă începutul existenței noastre, ea ne învăluie, s'a cristalizat în sufletul nostru încă din copilărie; astfel că creștem cu ea fără să simțim că o avem și ce avem. E mediul nostru de respirație morală, care ca și cel fizic nu devine o problemă, decât numai atunci când nu-l ai. Numai când suntem în altă țară, ne putem da bine seama de acest lucru. În treacăt, de aici accentul pe care îl pun astăzi unele țări, de a aduce pe copiii conaționaliilor lor care trăesc în străinătate, cel puțin odată pe an în țara mamă. Se pornește delă convingerea că învățăm să prețuim bunurile materiale și spirituale legate de patria

noastră, mai ales de când suntem mici și că un om care a copilărit într'o țară străină, adică în epoca când se formează sensibilitatea morală și idealurile, când se hotărăște patria căreia îi va sluji, chiar dacă el știe bine limba țării sale, nu va fi un așa bun patriot ca un autohton. Și în adevăr limba singură, cu toată importanța ei, nu e suficientă pentru constituirea atmosferei patriotice. Când ne ducem într'o țară străină, ni-e străină nu numai limba, ci totul ne este străin. Ni-s streine locurile, ne sunt străine casele și felul cum sunt făcute, ne sunt străini oamenii, felul lor de a fi, nu ne place mâncarea sau băutura de acolo și ne sunt cu totul străine obiceiurile, gusturile, preferințele, adică idealurile respective. Să încerce cineva să se comporte mai departe după obiceiul de acasă sau să prelungească și în țară străină anumite deprinderi mintale autohtone și va întâmpina imediat dacă nu critică, cel puțin, în cel mai bun caz (și aceasta numai la început), o toleranță ironică însoțită de un covârșitor sentiment de superioritate, astfel că va trebui să renunțe repede la ele.

Evident nu toți factorii psihosociali enumerați înainte au o importanță constitutivă egală. Aceasta depinde de timp, loc, de categorie socială, adică de patriotismul respectiv. Ordinea în care i-am expus nu indică însă ordinea importanței lor determinatoare, e o ordine sistematică nu de eficiență. Vreau să spun că dacă am început prin a expune cadrul natal și numai la urmă am amintit valorile naționale, aceasta nu înseamnă că am socotit că primul are o importanță constitutivă mai mare pentru patriotism decât ultimele — lucru greu de stabilit, cel mult genetic se poate spune așa ceva, — ci dacă am înfățișat întâi mediul natal apoi pe cel spiritual-general, aceasta pentru că primul e mai plastic, aș putea spune chiar mai concret. Ordinea de prezentare a fost dela personal la general. Și profit de această ocazie să subliniez că același lucru e valabil, *mutatis mutandis*, și în ce privește ordinea în care am expus cei patru factori principali ce determină și constituiesc patria: geografic, economic, istoric și psihosociologic. Ordinea în care i-am înfățișat nu poate fi interpretată, în acest caz, nici cel puțin ca o ordine genetică, în sensul că ea ar vrea să arate fazele fundării patriotismului în lumea umană — deci că întâi conștiința patriotică ar fi determinată de geografie, apoi de economie și numai la urmă de considerațiuni mai ideale, ceea ce ar fi absurd — și bineînțeles cu atât mai puțin ca una de eficiență — vreau să spun că dacă am expus mai întâi factorii materiali și numai pe urmă pe cei ideali, aceasta nu pentru că cei dintâi ar fi mai importanți decât cei din urmă —, ci e ordinea firească dela real-material la real-psihosocial.

De sigur se poate stabili o ordine de eficiență, o ierarhie în ce privește importanța constitutivă a factorilor relevați, căci dacă în general toți factorii sunt indispensabili pentru constituirea patriei — baza materială fără factorii ideali n'are nicio semnificație, iar factorii mai ideali nu se pot naște și nu se pot menține multă vreme fără o bază materială — apoi nu toți sunt în aceeași măsură. Absolut indispensabil e factorul geografic, teritorial. Fără el nu sunt posibili nici ceilalți factori: nici cel economic (ne tragem subsistența dintr'un loc), nici cel istoric (istoria se petrece și ea pe un anumit teritoriu și pe el sunt marcate urmele antecedentilor noștri) și nici cel psihosociologic (ne atașem de un loc sau de oamenii de pe un loc, iar comunitatea de neam, limbă, religie, obiceiuri n'ar fi posibilă fără acest fundament teritorial). În schimb factorul economic poate uneori să lipsească. Ne putem atașa de un loc până acolo încât să-l considerăm drept patrie, fără totuși ca acesta să ne procure subsistența noastră. Pentru un rentier care-și consumă o viață întreagă rentele câștigate în țara sa de origină, patria lui nu mai e aceasta, ci țara în care s'a stabilit, unde el cheltuește banii agonisiți de alții în altă parte și unde în consecință se simte bine. Și deși această din urmă țară nu-i dă lui nicio posibilitate de trai, cu toate acestea el e mult mai atașat de ea decât de aceea care-l hrănește. Același e și cazul claselor de jos care pleacă în diferite epoci (sezoniar) sau pentru mai multă vreme în alte țări, pentru a-și câștiga existența. Și cu toate că acestea din urmă, nu țările de unde au venit, le procură o existență mai bună — și deși ele se vor apropia adeseori și de țara în care agonisesc avere — totuși patria lor rămâne mai departe țara lor băstinașe, ingrată și săracă sau, în orice caz, ea va fi prima. Și același e, în general, cazul multora care merg pentru mai multă vreme în colonii: nu țara de unde își procură ei uneori averi fabuloase e patria lor, ci țara lor de origină, unde ei vor consuma avuțiile adunate. O altă dovadă a faptului că nu totdeauna patria are un caracter economic o constituie împrejurarea că putem fi atașați nu numai de țara care ne asigură existența, dar și de alte țări, pe care le considerăm și pe ele ca un fel de patrii, deși acestea din urmă nu ne dau posibilitate de viață. Evident toate aceste cazuri semnalate sunt cazuri extreme. E just că de obicei patria reprezintă și o constelație economică. Să reținem însă din această discuție că ea e posibilă fără componenta economică, nu însă fără cea teritorială. Și patria e posibilă și fără o bază istorică. Adică ne putem atașa de un loc, fără ca acolo să fi trăit strămoșii noștri. Câți oameni nu se leagă de țări absolut nouă pentru ei și neamul lor, mult mai mult decât de locurile unde au trăit înaintașii lor! Nu e posibilă însă fără existența

factorului psihosociologic. Adică dacă ne putem ataşa de un teritoriu care nu ne asigură existenţa şi care nu adăposteşte strămoşii noştri, apoi nu ne putem ataşa de unul care nu are cel puţin o semnificaţie personală, care nu ne spune nouă nimic, unde noi nu simţim niciunul din acele imponderabile amintite. Trebuie ca pe acel teritoriu să trăiască cel puţin soţia şi copiii noştri, sau trebuie ca el să ne fie drag pentrucă ne place vieaţa de acolo, ne plac oamenii, obiceiurile, normele şi gusturile lor, etc. Acest ultim factor cred chiar că e mai important decât cel geografic, fiindcă el dă specificul patriotic. Fără el un teritoriu e un simplu cadru fizic sau o simplă noţiune goală. Numai prin suprapunerea acelor motive personale şi naţionale o anumită întindere spaţială devine o patrie. E însă incontestabil că o structură patriotică e cu atât mai puternică şi mai durabilă cu cât ea e fundată de mai mulţi factori. Patria îşi atinge plenitudinea ei când alături de factori geografic şi psihosociologic ea se întemeiază şi pe cel economic şi istoric, când în ţesătura ei intră şi aceste componente. În orice caz: ea trebuie să se reazime şi pe factori materiali şi pe factori ideali. — De sigur rolul constitutiv al acestor factori variază cum relevam, după oameni, locuri şi timpuri.

Se poate spune, de exemplu, că pentru straturile populare factorii concreţi-materiali ca locul natal, mâncarea şi băutura autohtonă joacă un rol mai important în constituirea sentimentului lor patriotic, decât pentru cele de sus, al căror patriotism este alcătuit din elemente mai spiritualizate, — ceea ce nu înseamnă însă că la cele de jos aceste elemente, cum sunt în special obiceiurile moştenite, nu joacă rol — ele reuşind mai uşor să poarte în suflet imaginea patriei, fără să o fixeze numaidecât spaţial sau gastronomic.

Importanţa constitutivă mai mare sau mai mică, pe care o pot avea factorii scoşi în evidenţă, depinde apoi nu numai de categoria socială respectivă, dar — anticipând o chestiune care va fi desbătută amplu în paginile ce urmează — şi de patria respectivă. De exemplu, factorul economic joacă un rol mai mic în structura formei celei mai nemijlocite de patrie, în structura căminului. Nu-i cerem căminului nostru să ne asigure subsistenţa; mai ales astăzi, prin separarea locului de muncă de locuinţă, el nici nu mai poate face aşa ceva. În orice caz, îl iubim fără să ne gândim la foloasele care le tragem de pe urma lui. Suntem ataşaţi de el fiindcă el e (uneori) locul copilăriei noastre şi e locul unde avem mai multă linişte şi unde suntem şi noi stăpâni şi putem face ce vrem — chiar în sărăcie. Deja patria noastră regională (satul, oraşul şi regiunea din jur) — prima formă autentică de patrie — are o coloratură economică mai puternică. De sigur ne iubim

Locul unde trăim și în genere regiunea noastră nu numai pentru foloasele ce ni le oferă. Însă fără îndoială, atașamentul nostru pentru acestea e mai mult determinat de interesele noastre decât în cazul căminului: sunt locurile unde ne câștigăm existența. Se poate întâmpla ca acestea să fie și locurile noastre de baștină, locurile natale și atunci componenta afectivă e mai puternică; dar aceasta nu e totdeauna cazul, mai ales astăzi, cunoscută fiind mobilitatea populației moderne. Însă factorul economic are o importanță și mai mare în structura patriei mari. Dacă centrul și regiunea noastră nu ne asigură traiul le părăsim, dar nu devenim chiar nepatrioți. Dacă însă nici țara nu ne face aceasta, atunci suntem înclinați ușor — nu zic totdeauna — să devenim nepatrioți. Cine nu-și găsește un rost în țara sa, fiind silit din cauza aceasta să o părăsească, e predispus să se înstrăineze și să-și uite patria; mai ales când noua țară în care se așează îi oferă condiții mai bune de viață (și cu atât mai mult, evident, când respectivul se căsătorește acolo). Importanța mai mare a factorului economic în constituția țării, a patriei mari, are la bază bunul temei că patria mare nefiind percepută în totalitatea ei de noi, nu sunt suficiente, cum e cazul la cămin și în mai mică măsură și la regiune, numai momente pur psihologice pentru a ne atașa de ea. Trebuie să intervină și elemente mai tangibile, cum sunt cele economice, pentru aceasta.

Dar patria mare își trage forța sa și din altă parte: din ajutorul pe care i-l dă națiunea. Atingem cu aceasta o altă deosebire între diferitele structuri patriotice. În adevăr, ceea ce mai distinge patria mare de patria mică (locul unde trăim și regiunea din jur) și de cămin e importanța constitutivă hotărâtoare care o are pentru ea națiunea. În determinarea căminului aceasta nu joacă aproape nici un rol, motivele esențiale sunt aici de ordin individual și familiar. Iubim căminul pentru că e al nostru și al familiei noastre. Componenta națională are un rol mai însemnat în structura patriotismului local, dar în acest caz, în primul rând, în coloratura sa regională. Simțim locul unde trăim ca patria noastră, între altele, prin faptul că auzim graiul nostru: ardelesc, muntenesc sau moldovenesc și vedem portul, obiceiurile, gusturile și preferințele respective. Însă, cum spuneam, în determinarea țării adică a patriei mari, joacă națiunea rolul cel mai de seamă. Și motivul național lucrează atât prin intermediul factorului istoric cât și prin a celui psihosociologic. Căci suntem atașați de țara în care trăim nu numai pentru că ea e țara conaționalilor noștri dar și pentru că ea a fost țara strămoșilor noștri, de același sânge cu noi.

(Va urma).

GEORGE EM. MARICA

NOTE PENTRU UN STUDIU ASUPRA LIMBII LUI COȘBUC

Pentru a înțelege un scriitor ca George Coșbuc, care se ridică dela un tip de literatură încă romantică în țara sa, la cucerirea conștientă și sigură a unei forme de clasicism plin de o vitalitate sănătoasă, atât în accentul cât și în expresia lui, și pentru a ne forma despre el o judecată echilibrată și justă, trebuie să-l vedem, dincolo de viziunea fragmentară și parțială a unei singure compuneri poetice, fie ea chiar capodoperă, în unitatea vie și fecundă a personalității sale, în care toate aspectele vieții lui literare câștigă limpezime de lumină și vioiciune de formă.

A înțelege pe Coșbuc înseamnă a pătrunde adânc în opera sa, a-i asculta palpația fremătătoare a inimii și a te scufunda în sentimentalitatea sa atât de caldă, atât de vibrantă, atât de mediteranee, a vedea dezvoltarea personalității sale morale și poetice, pentru a studia cauzele felului său de a înțelege viața și lumea, secretul acelei forțe senine care-l poartă spre formele cele mai alese ale gândirii și ale expresiei. Toate acestea înseamnă, folosind o fericită expresie binecunoscută, a studia „aventurile sufletului său”.

Odată cu stingerea lui Alecsandri și Eminescu, părea că un fel de dispersiune spirituală și de desagregare lingvistică apăsau asupra literaturii române. A intrat și ea în perioada de epuizare în care ajunge orice literatură, imediat după dispariția celor mai mari poeți, exponenți ai geniului neamului. După perioada luminoasă a celor doi poeți, slăbiciunea gândirii și fantaziei epigonilor se caracteriza prin impreciziunea, nebulozitatea, șovăiala expresiunii lor lingvistice și poetice. Carducci ar fi zis că s'a ajuns în pericolul de a lua gălbinarea urâtului.

Și chiar cu opera lui Carducci al nostru putem asemăna opera lui Coșbuc, făcând, firește cuvenitele proporții. Precum pentru limba

italiană, Carducci, cunoscut creator al unei sintaxe puternice, viguroase, clasice, — tot astfel Coșbuc, plin de exaltări și de frământări, se avântă într'o luptă încordată pentru limba literară românească; cele trei articole ale sale din *Vieața Literară* despre unificarea limbii și utilitatea provincialismelor, pentru a o îmbogăți, sunt o dovadă în această privință. El simțea, în adâncul sensibilității sale lingvistice, că o limbă, strânsă în cerțul unei sintaxe solide și viguroase, însemna întâi de toate o reînnoire și regenerare a gândirii, astfel că la el, care avea în afunzimi plăsmuirea muncită a expresiei, ce nu devenea niciodată pedantă și rece căutare de cuvinte, gândirea era meditație și elaborare fantastică, mai mult decât o necesitate de proprietate expresivă.

Pe lângă aceasta mai găsim la Coșbuc, cu toate că uneori inconștientă și neexprimată, problema limbii care devine artă sub forța unui proces de elevație spirituală; limbă care din patrimoniul comun al unui întreg popor, ca mijloc de expresie, atât al colectivității cât și al indivizilor singurateci, și pe care fiecare o întrebuințează ca instrument comun, afirmându-se totuși, simultan, deosebit de alți vorbitori, se ridică transfigurându-se, la un limbaj poetic și câștigă accente noi, culori noi, tonuri noi.

Totuși, la Coșbuc, preocuparea principală rămâne aceea a proprietății limbii, a aderenței sale la gândire, adică a clarității și în fond a frumuseții sale, fiindcă el avea intuiția, că odată atinsă frumusețea, cheștiunea limbei, — și aici are perfectă dreptate d. prof. Giulio Bertoni — este rezolvată, împreună cu aceea a unității și a valorii sale.

Dar tocmai pentru aceasta, un merit mare al lui Coșbuc, — deosebit în această privință (fiind mai discret), de Creangă și de Alexandri însuși, — este acela de a fi știut să vadă, ca un adevărat reprezentant *ante litteram* al curentelor filologice moderne, că limba literară poate și trebuie să se armonizeze cu acordurile dialectale ale singuraticelor regiuni, în cadrul general al tradiției întregii limbi românești. Oricât de neînsemnate pot să fie contribuțiile dialectale la lexicul limbei române, — a cărei caracteristică, față de celelalte limbi romanice este chiar quasi absența formelor dialectale, — Coșbuc, care iubea cu nețărmurită dragoste vorbirea poporului, atât de proaspătă și plină de savoare rustică, și-a dat seama că, chiar datorită continuei contribuții regionale, limba nu se cristalizează în forme fixe, ci se desfășoară într'o vieață continuă, care e a formei, dar este și a gândirii, și că, datorită limbii, regionalismul, care este unul din modurile de persistență ale istoriei și ale formelor civilizației trecute, așa dar a părinților noștri, ereditate indestructibilă în noi, devine activitate națională, adecă istorie și una din formele civilizației prezente, deci a noastră

înşine. El şi-a dat seama că limba naţională, în concepţia sa temporală, nu poate fi numai un patrimoniu al trecutului, ci trebuie să fie deschisă şi prezentului; iar în concepţia sa spaţială nu poate fi expresie a unui singur oraş, sau a unei singure regiuni, ci a tuturor oraşelor şi a tuturor regiunilor, astfel încât să poată primi contribuţia sufletelor lor în activitatea spirituală, mai vastă şi mai multiformă a întregii naţiuni.

Astfel el susţinea, nu teoretic, ci pe baza operei sale însăşi, că orice afirmare adevărată a artei şi a poeziei este, întru cât e expresie, şi o contribuţie la concepţia literară naţională, pentru că spiritul naţiunii este prezent în orice plăsmuire poetică a gândirii.

În limba operelor sale, Coşbuc e viu şi întreg ca om, ca scriitor, ca artist; îl simţim căutând neliniştit şi neostenit o formă proprie, dela care aşteaptă liberarea personalităţii sale; dezvoltarea sufletului său de scriitor, neliniştile elaborării artistice, victoriile şi chiar insuccesele sale, întreg spiritul său în sfârşit, care se profilează în înfăţişările noi şi diverse ale sentimentului şi ale fantaziei sale, se traduc în bogata, puternica, complexa şi variata substanţă a limbii sale. În el fuzionează clasicismul, care deriva în parte în întregă literatura română din moştenirea operei literare a lui Alecsandri şi a lui Eminescu, şi tradiţionalismul ce-i venea din dragostea pentru viaţa poporului, sau mai bine zis a ţăranului, fie chiar numai aceea a ţăranilor din împrejurimile Năsăudului şi nu a întregii Transilvanii. Acestei încercate şi temperate influenţe a limbii rurale, i se datoreşte, dacă nu mă'nşel, dicţiunea graţioasă şi simplă, dar eficace şi viguroasă, a atâtor versuri ale sale, a dragostei de a spune lucrurile cu simplitate şi sinceritate, cu gingăşie şi totuşi cu virilitate, cu acea luciditate care se pare unul din primele sale daruri poetice; precum la ţăranii obişnuiţi cu expresiile simple, numai sevă şi tărie, de asemenea luciditatea expresiei la Coşbuc este înainte de toate claritate luminoasă a gândirii.

Nici la un alt poet al timpului său, nu se simte, ca la Coşbuc că, atunci când se atinge limba, se ajunge drept la idee.

NECESITATEA UNUI INSTITUT DE BIOLOGIA NAȚIUNII¹⁾

Imperative etnobiologice. — Prefacerile prin cari a trecut lumea în ultimele decenii a pus națiunile în situația de a-și verifica forțele și a le adapta noilor nevoi, rezultate din concurența din ce în ce mai aprigă dintre popoare.

Eliberarea de sub stăpânirea statelor poliglote desmembrate a unor grupări etnice masive, și regruparea lor în marginile firești ale statelor naționale, a impus conceptului de națiune o ținută mai eroică și i-a dat o interpretare mai solemnă, stimulând, în același timp, simțul de răspundere și de solidaritate etnică.

Conștiințele naționale trezindu-se la o viață nouă, națiunea română, așezată la răscrucea atâtor primejdii istorice, este datoare, mai mult decât oricare altă națiune, să-și adune și să-și sporească puterile, pentru a putea propăși potrivit cu valoarea însușirilor cu care e inzestrată și a pământului de care e legată.

O elementară datorie civică și națională ne obligă să recunoaștem că poporul român nu progresează în măsura forțelor sale reale. Racile vechi îi macină puterile și-l împiedecă să-și valorifice calitățile biologice latente. Deși de o fertilitate excepțională, excedentul său natural este mult inferior capacității sale de reproducere, iar micșorarea voită a natalității din unele părți ale țării ia proporții cu adevărat catastrofale. Epidemia tinde să se propage în spre răsărit, contaminând și alte ținuturi românești. Acest grav proces demografic trebuie să ne dea de gândit, ca și atâtea alte fenomene patologice, care primejduesc capitalul omnesc al națiunii.

¹⁾ Comunicare făcută la Academia de științe la 17 Decembrie 1941. — Numerele din paranteze indică numărul de ordine din Bibliografia dela sfârșitul studiului.

Pentru a putea lua măsuri de îndreptare, fenomenele cari privesc patologia națiunii trebuiesc cercetate amănunțit, odată cu morfologia și cu condițiile sale de viață. Cercetări parțiale s'au făcut adesea și s'au propus și remediile potrivite, dar n'au ajuns să fie destul de concludente, deoarece n'au fost conduse în cadrul unui plan de acțiune general și unitar, menit să cuprindă toate funcțiunile biologice vitale ale națiunii și să caute soluțiuni pentru toate suferințele sale.

Cercetările privitoare la neamul românesc s'au îndreptat, până acum, mai ales în spre cunoașterea pământului pe care îl locuiește, a limbii pe care o vorbește și a faptelor istorice săvârșite.

Pământul românesc a fost studiat până în cele mai mici amănunte, cu toate bogățiile sale geologice, botanice și zoologice. Cunoaștem zăcămintele sale petrolifere și aurifere, după cum îi cunoaștem bogăția în animale și produse agricole.

Limba românească a ajuns să fie cercetată până în cele mai subtile și mai obscure forme și se poate mândri că, înaintea altor limbi, mai mari și mai răspândite, a ajuns să fie turnată într'un monumental Atlas lingvistic, alcătuit după principiile cele mai moderne.

Scrierile privitoare la *istoria Românilor* cuprind numeroase rafturi încăpătoare și documente noi vin neconținut să lumineze umbrele ce au mai rămas, în trecutul cu care ne mândrim.

În același timp *etnografia* cercetează realizările și înfățișerile concrete ale civilizației poporului, *folcloriștii* șterg praful de pe foile necrise ale literaturii populare, *sociologii* scrutează cadrele subunităților sociale și *statisticienii* măsoară cantitatea materialului uman românesc, tot atâtea preocupări cari țintesc să lămurească anumite laturi ale ființei noastre etnice.

Intensificarea cercetărilor etnobiologice. — S'ar părea că totul merge bine și că putem fi mulțumiți cu ceea ce știm și cu ceea ce facem pentru știința națiunii. Și totuși nu este așa, deoarece, în toate aceste preocupări ale oamenilor de știință, *națiunea nu este cercetată de ajuns de amănunțit, tocmai în acele resorturi ale ființei sale, care privesc existența sa prezentă și viitoare, ca o entitate biologică omogenă și de sine stătătoare.*

Această entitate biologică autonomă are o structură morfologică proprie, pe care n'o cunoaștem destul de bine, după cum nu i cunoaștem amănunțit nici funcțiunile fiziologice normale și patologice, iar din cauza aceasta nu-i putem aplica tratamentul potrivit cu marasmul în care se găsește.

Fiind alcătuită din material omenesc, națiunea, în întregime, trebuie studiată cel puțin în măsura în care se studiază singuraticii indivizi în legătură cu mediul fizic, situația economică și starea culturală.

Până decurând singurul stimul pentru existența etică și națională a poporului român a fost istoria națională, ale cărei fapte eroice serveau ca îndemnuri pentru viitor; dar progresele științelor biologice și învățăturile scoase din aceste științe, ne-au făcut să ne revizuiim ținuta. Continuând să privim națiunea prin prisma retrospectivă a trecutului său glorios, ne simțim obligați să o cercetăm mai deaproape și în lumina funcțiunilor sale biologice, prezente și viitoare.

Ca unitate biologică superioară, influențată de împrejurări cosmice aproape identice, vorbind aceeași limbă, având aceleași aspirații și fiind încălzită de aceeași voință comună, națiunea română formează o entitate biologică neseparabilă, cu morfologia, fiziologia și patologia sa proprie, diferite de ale celorlalte națiuni vecine sau îndepărtate.

Biologia, ca știință a vieții, cercetează manifestările vitale în toată complexitatea lor, dela cele mai simple protozoare până la alcătuirea biologică superioară, care e omul. În aceste cercetări biologia scrutează organismele în relație cu factorii cu care vin în contact și care privesc mediul, climatul, natura solului și alimentația. Turburările din mediul înconjurător, înrăurind existența vietăților, produce modificări patologice pe care biologia nu le poate ignora, ceea ce înseamnă că patologia nu poate fi separată de biologie.

La om, modificările patologice, de o varietate infinită, primejduind sănătatea și vieța, au trezit interesul acelei ramuri a biologiei aplicate, care e medicina curativă.

Date fiind foloasele practice imediate, pe care le aduce, medicina curativă a luat un avânt foarte mare, depășind sectoarele biologice învecinate, cu care ar fi trebuit să meargă cot la cot. În individualismul său exagerat, medicina curativă uită de prea multe ori socialul, dar această neglijență se răzbună, deoarece, după cum știm, cu toate progresele științelor medicale, mortalitatea românească se menține la un nivel ridicat, iar media vieții nu vrea să crească.

Medicina curativă alină dureri și salvează vieți, contribuție extrem de folositoare pentru capitalul uman românesc, dar pentru ca potențialul biologic al națiunii întregi să se ridice la nivelul pe care îl merită, e nevoie să recurgem și la o altă terapeutică, de proporții mai mari.

Dacă Descartes aștepta dela medicină îmbunătățirea și fericirea omenirii, desigur că nu se gândea numai la foloasele imediate ale medicinei curative, cât mai ales la îndreptările aduse de *medicina socială*,

pe temeiul informațiilor furnizate de disciplinele care se ocupă de biologia națiunii.

Educația etnobiologică. — Pentru a putea însănătoși națiunea, îndrumătorii ei trebuie să-i cunoască structura, funcțiunile de viață și suferințele, așa precum medicul curativ cunoaște anatomia, fiziologia și patologia bolnavului ce tratează.

Medicină curativă științifică, cu adevărat utilă, poate face numai medicul, dar ținuta igienică a individului, restrângând riscurile patologice, înlesnește mult sarcina medicinei. La opera de redresare biologică a națiunii de asemenea poate contribui orice individ, dar pentru ca această contribuție să atingă intensitatea necesară prosperității etnobiologice maxime, este nevoie de o îndrumare sistematică a tuturor acelor care, într'un fel sau altul, se ocupă de educația tineretului, de sănătatea personală și colectivă, fizică și sufletească, de organizarea societății, de culte și arte și de diferitele ramuri ale administrației publice, cu toate domeniile sale de ordin legislativ, financiar, judiciar, industrial și comercial. Bine înțeles că nici îndrumătorii muncii agricole nu pot neglija temeiurile existenței noastre etnobiologice.

Potrivit cu acest principiu fundamental, toate firele nervoase ale vieții noastre publice sau particulare trebuie să fie străbătute de același curent ideologic continuu, produs de grija permanentă unanimă pentru biologia națiunii.

În scopul acesta este necesar să se creeze o nouă mentalitate, din care să decurgă o altă concepție de viață, potrivită cu interesele biologice ale națiunii și diferită de cea de azi, care nu prețuiește omul după valoarea sa biologică potențială, ci după productivitatea sa materială, chiar dacă această productivitate împuținează viața și subminează structura biologică a familiei. De altfel pentru materialismul anti-etnobiologic al concepțiilor de viață actuale, familia nu este așezată în centrul preocupărilor sociale și nici nu joacă rolul creator pe care i-l atribuie biologia națiunii și pe care îl are, fără îndoială.

În opera ce urmează să fie întreprinsă pentru a sădi în mintea tuturor noțiunea răspunderii față de nevoile biologice ale națiunii, ca și pentru a păstra vie conștiința acestei răspunderi, rolul cel mai important îl joacă școala. Educația etnobiologică trebuie să înceapă sistematic din clasa întâia primară, făcându-se, indirect, prin mijlocirea diferitelor materii de studiu, pe căile arătate în publicații și lucrări anterioare (10, 11, 12).

Învățătorul și profesorul nu sunt numai instructori intelectuali ai elevilor; lor le revine sarcina de a face și educația etnobiologică a școlărilor, exploatând, lecție cu lecție, toate materiile de studiu, care pot aduce o contribuție la această educație. Și nu există obiect de învățământ care să nu poată fi folosit și în scopul acesta.

Educația etnobiologică începe cu educația sanitară personală și colectivă, dar nu se oprește aici, ci îmbrățișează toate domeniile de viață ale națiunii, dela cele mai elementare fenomene demografice până la cele mai complexe procese eredorasiale, care par complicate numai celor care nu se obolesc să le înțeleagă mecanismul.

Biologia națiunii pretinde să fie aprofundată de cercetători și predată în toate școlile, de toate gradele și de toate categoriile. În înțeles didactic „biologia națiunii” este denumirea generică a unui grup de discipline, în care intră mai multe obiecte de studiu, așa precum în grupul religiei intră istoria vechiului și noului testament, istoria bisericească, românească și universală, dogmele bisericii creștine ortodoxe, morala creștină și elementele filosofiei religioase creștine, iar la matematici: aritmetica, geometria, algebra, cosmografia și așa mai departe.

Rostul unui institut de biologia națiunii. — Pentru cercetarea științifică a națiunii, sub aspectul său biologic, este nevoie de o instituțiune științifică, în care diferitele resorturi etnobiologice să fie studiate amănunțit, așa precum anatomistul și fiziologul studiază structura și funcțiunile corpului omenesc, geologul măruntaiele pământului, zoologul și botanistul, fauna și flora acestui pământ.

Scoala eugenică și biopolitică clujană 20 de ani a propovăduit înfăptuirea unei instituții, care să studieze fondul biologic al națiunii și să îndrumeze capitalul uman potrivit cu nevoile etnobiologice românești. *Academia biopolitică* și apoi *Facultatea de etnologie și biopolitică*, concepute de Prof. *Moldovan*, pentru a desăvârși „cunoașterea realității noastre etnice și studiul organizațiunii de stat” (8) sunt așezăminte a căror realizare ar fi servit mult interesele biologice ale poporului român.

Dacă am afirma că ființa fizică a poporului român nu este cunoscută și studiată așa precum sunt studiate și cunoscute multe din domeniile care privesc cultura pământului, creșterea animalelor, industria extractivă și industria de transformare a țării românești, s'ar putea spune că exagerăm. Există, doar, la noi atâtea instituțiuni puse în serviciul biologiei umane. Dacă le privim mai deaproape constatăm, însă, că aceste instituțiuni se ocupă mai ales de individul izolat, nu de națiunea întregă, și în primul rând de individul bolnav, nu de cel

sănătos, expus la boală și la degradare biologică, din atâtea cauze pe care nu le cunoaștem în toate amănunțele lor, deoarece nu le-am cercetat temeinic, în perspectiva largă a existenței unui neam, așa precum viticultorii au studiat biologia normală și patologică a viței de vie, ferind-o de hibridi și de filoxeră, și precum zootehnicienii au ajuns să aducă atâtea îmbunătățiri diferitelor soiuri de animale domestice, privindu-le prin prisma întregii specii zoologice din care fac parte.

La noi există excelente instituții medicale curative, conduse de medici formați în facultățile de medicină românești, încadrați cu profesori a căror valoare științifică nu este mai prejos de a celor dela alte facultăți de medicină din Europa apuseană. Și mai dispunem de instituțiuni de igienă preventivă, în care se prepară produse biologice menite să prevină și să vindece diferite boli infecto-contagioase și în care se face instrucția personalului chemat să lucreze în diferitele domenii ale igienei preventive și medicinei sociale. Dar nu există nici o instituțiune în care biologia întregii națiuni să fie cercetată așa, precum se cercetează, de pildă, biologia pomilor fructiferi sau a animalelor domestice, privite în perspectiva zootehnică a perfecționării lor viitoare.

Pentru omul bolnav avem spitale. Spitale avem și pentru animalele bolnave; dar mai avem și un institut zootehnic, pentru perfecționarea animalelor normale. Pentru perfecționarea națiunii nu avem o instituție similară. Spitalul nu ajunge pentru propășirea biologică a neamului. Spitalul poate, cel mult, să mențină națiunea la nivelul biologic actual, dar nu poate să-i ridice potențialul vital.

Bolile individuale ale Românului sunt la fel cu cele ale bolnavilor izolați ai altor popoare, patologia poporului român, privit în totalitatea lui națională, diferă, însă, de patologia altor popoare.

Despre patologia națiunii noastre se știu multe, dar nu se știe cât ar trebui să se știe, pentru a putea aplica temeinic terapeutică entnobiologică optimă. Ca și în patologia individualistă, așa și în patologia națiunii, nu se pot prescrie remedii sigure atâta timp, cât nu se cunoaște fiziologia normală a unității biologice, de care ne ocupăm. Am putea spune că în ceea ce privește biologia națiunii române am inversat ordinea firească a investigațiilor; îi cunoaștem ceva mai bine patologia, decât morfologia și fiziologia, deși în ordine cronologică cercetarea morfo-fiziologică trebuie să primeze.

Domeniile de activitate ale institutului de biologia națiunii. — Intr'un institut de biologia națiunii, organizat după principiul altor institute, destinate să cerceteze atâtea alte aspecte ale existenței noastre politico-administrative, economice și culturale, *morfo-*

logia națiunii se studiază după criteriile bio-antropologice, în care factorul rasial este privit ca un element hotărîtor al faptelor sociale și al pulsațiunilor biologice ale diferitelor pături populare (3).

Cercetări bioantropologice s'au făcut, până acum, puține și în mod sporadic. Compoziția noastră rasială nu este cunoscută în întregime. Nu știm în ce proporție suntem mediterani, alpini, nordici sau dinarici, și tot așa de puțin știm în ce măsură exactă Români sunt bruni sau blonzi, castanii sau roșcați. Din informațiile culese până acum de diferiți cercetători asupra poporului nostru, din acest punct de vedere nu putem trage concluzii valabile pentru întreaga națiune. Insuficiența datelor bioantropologice românești este explicabilă și scuzabilă prin numărul mic de antropologi români. Cercetările savanților străini sunt de dată mai veche, dar nu și de valoare mai mare decât ale cercetătorilor băștinași.

Privitor la morfologia poporului român ne lipsesc și alte date strict indispensabile. Pare puțin verosimil, dar e perfect adevărat, că nu știm care e greutatea medie a corpului, pe vîrstă și pe sexe, în diferite regiuni ale țării; nu s'a putut stabili încă, din lipsă de cercetări, etalonul taliei românești, și nu cunoaștem până acum proporția dintre lungimea membrilor superioare și inferioare, media perimetrului toracic, indicele cefalic, facial sau nazal — și așa mai departe.

Asupra malformațiunilor corporale ale populației nu dispunem decât de informații vagi, după cum nu suntem mai bine orientați nici asupra intensității subnutriției. Din cauza aceasta măsurile de îndreptare sunt dictate mai mult de inspirații momentane, decât de un plan de acțiune bine sistematizat.

Ca și compoziția rasială, așa și *funcțiunile de viață* diferă dela națiune la națiune. Fiziologia națiunii privește fenomenele demografice, condițiile de viață și stările lămurite de cercetările biometrice. Din fericire, date privitoare la demografia cantitativă avem din belșug, grație numărătorii făcute de recensămîntul din 1930 și de cel din anul acesta, fiind ținute la zi de Institutul Central de Statistică (5, 6), condițiile de viață ale populației rurale și urbane au însă nevoie să fie cercetate sub diferitele lor înfățișări, începînd cu problema alimentației, care la noi prezintă o importanță covârșitoare. Cercetările izolate, privitoare la substratul fiziologic al alimentației poporului român sunt de dată recentă. Rezultatele lor ne-au desvăluit stări deosebit de interesante, lămurindu-ne patogenia unui șir întreg de stări patologice înrădăcinate în națiune (2, 4, 9).

Institutul de biologia națiunii va avea sarcina să adîncească și să generalizeze aceste cercetări, odată cu investigațiile privitoare la igiena

personală, locuința și echilibrul dintre muncă și odihnă, sau diferiți factori de intoxicație cronică și surmenaj, tot atâtea probleme care privesc în aceeași măsură fiziologia normală, ca și pe cea patologică, a națiunii.

Tot prin Institutul de biologia națiunii s'ar putea întreprinde cercetări, care să ducă la stabilirea mediei de viață pe sexe și profesii, ca și în funcție de celibat, maternitate sau diferite boli organice și sociale. În felul acesta fiziologia normală a națiunii ne lămurește treptat diferite aspecte ale patologiei națiunii, determinată în mare parte și de starea culturală, ca și de simțul de solidaritate socială. Acest simț, la rândul său, este legat sau derivă din conștiința de răspundere etnobiologică, pe care Institutul de biologia națiunii va avea sarcina să o infiltreze în mintea și în sufletul tuturor îndrumătorilor de azi și de mâine ai poporului român.

Patologia națiunii depinde în primul rând de neajunsurile care decurg pentru neam din patologia mamei și a copilului. Depistarea și prevenirea factorilor disgenici ereditari sau adăugați formează o preocupare de bază a cadrului etnopatologic, subliniat și de turburările profunde, cauzate de bolile sociale, pe care etnobiologia este datoare să le cerceteze temeinic. Institutul de biologia națiunii ar putea îmbrățișa și problemele mari de medicină socială, care ar cădea în sarcina institutelor de medicină socială (1).

Dar Institutul de biologia națiunii nu este numai o instituție de cercetări etnobiologice, ci este chemat să servească și ca *așezământ de știință aplicabilă*, așa precum Institutul național zootehnic, de pildă, nu se mărginește numai la cercetări științifice, ci întreprinde și o activă acțiune educativă pe teren, făcând o propagandă asiduă pentru creșterea, îmbunătățirea și apărarea sănătății animalelor. Ceea ce face Institutul național zootehnic este mai mult decât o operă de igienă preventivă. Institutul național zootehnic face ceea ce, pentru materialul omenesc românesc, ar urma să facă eugenia, prin Institutul de biologia națiunii.

E în interesul națiunii să recunoaștem cu un ceas mai de vreme că *fauna și flora pământului românesc, și bogățiile din sânul lui s'au bucurat, din unele puncte de vedere, de mai multă atenție științifică cercetătoare, decât oamenii de pe suprafața lui*, constituiți în familiile care, în totalitatea lor, alcătuiesc națiunea. Recunoaștem că familia nu poate fi cercetată și perfecționată cu mijloacele întrebuintate de zootehnie. Nimeni nu se gândește să recurgă la astfel de experiențe iluzorii. Dar o mai atentă cercetare a materialului biologic al națiunii se

impune categoric, pentru a ajunge ca acest material să poată fi cunoscut sub toate aspectele, sub care zootehnicienii, agronomii și silvicultorii își cunosc materialul de care se ocupă prin mijlocirea institutelor respective.

În ordinea aceasta de idei, Institutul de biologia națiunii ar urma să se ocupe de problemele care privesc îndepărtarea dela procreație a elementelor care degradează patrimoniul biologic al națiunii, căutând ca, în același timp, să selecționeze valorile biologice și să le dea puțința să se afirme, în folosul comunității naționale, pe căi intelectuale și procreative.

Institutul de biologia națiunii ca centru de învățământ etnobiologic. — Paralel cu cercetările științifice, Institutul de biologia națiunii ar urma să se ocupe de educația etnobiologică a tuturor acelor intelectuali, care, prin funcțiunea ce îndeplinesc în stat, pot avea, direct sau indirect, vre-o influență etnobiologică asupra capitalului omenesc național.

Deși preceptele etnobiologice pot fi lămurite și propovăduite de pe catedrele tuturor facultăților și școlilor superioare, totuși o instrucție centrală este necesară pentru toți cei care aspiră la o funcțiune de conducere în cultele și învățământul național, în sănătatea și administrația publică, în justiție și finanțe, în industrie și comerț, în artă, în agricultură și în toate domeniile, în care capitalul omenesc românesc, prezent și viitor, poate fi lezat și diminuat prin ținuta anti-etnobiologică a celor, în mâna cărora este încredințat, în măsură mai mică sau mai mare.

Preotul, înainte de a păși în altar, *profesorul*, înainte de a se urca pe catedră, *medicul*, înainte de a-și începe misiunea, *magistratul*, înainte de a împărtăși dreptate, *prefectul*, înainte de a-și cârmui județul, ca și toți ceilalți muncitori pe ogorul trebilor publice, înainte de a-și începe activitatea să fie obligați să asculte, la Institutul de biologia națiunii, o seamă de *prelegeri privitoare la structura, funcțiunile și suferințele colective ale națiunii*. Numai atunci vor ști cum să se comporte, pentru ca acțiunile lor să se desfășoare potrivit cu interesele etnobiologice colective și permanente.

Desigur că atunci când se va păși la realizări, prelegerile de biologia națiunii vor trebui eșalonate astfel, încât ascultătorii să nu fie stingheriți în studiile lor fundamentale și nici să nu le întârzie dobândirea titlurilor și funcțiunilor profesionale. Pentru motivul acesta, și pentru multe altele, *logic ar fi ca Institutul de biologia națiunii să funcționeze pe lângă Universitate și în strânsă legătură cu facultățile și școlile superioare.*

Suntem datori să ne cunoaştem şi pe noi înşine, așa cum cunoaştem pe alții. Miezul înțelepciunii socratice, cuprinsă în lozincă *gnothi seauton*, avea acum 23 de sute de ani un înțeles filosofic. Această lozincă are astăzi un sens național-biologic.

Națiunea fiind cea mai înaltă instanță a existenței noastre personale și colective, prezente și viitoare, are dreptul imprescriptibil de a fi apărată și întărită prin toate mijloacele puse la îndemână de știința zilelor noastre. În slujba acestei apărări și întăriri ar urma să fie pus Institutul de biologia națiunii.

Dr. AUREL VOINA

Note bibliografice

1. Banu G. *La science de la médecine sociale*, București, 1940.
2. Benetato Gr. *Problema alimentației pentru individ și colectivitate*, Editura „Astrei”, Cluj, 1939.
3. Făcăoaru I. *Despre structura rasială a populației rurale din România*, în *Revista de igienă socială*, Nr. 1—6, 1940.
4. Georgescu D. C. *L'alimentation de la population rurale en Roumanie*, București, 1940.
5. Manuila S. *Recensământul general al populației din 29 Decembrie 1930*, *Buletinul demografic al României*, 1932—1941.
6. „ „ „ „
7. Moldovan I. *Biopolitica*, Cluj, 1926.
8. „ „ „ *Spre o facultate de etnologie și biopolitică*, în *Buletinul eugenic și biopolitic*, Nr. 3—4, 1938.
9. Nasta M. *Alimentația ca problemă fundamentală a sănătății publice și a prosperității naționale*, în *România Medicală*, Nr. 1, 1940.
10. Voina A. *Reforma învățământului și biologia națiunii*, Buc., 1940.
11. „ „ „ *Reforma învățământului pe baze etnobiologice*, Academia de științe, 19 Martie 1941.
12. „ „ „ *Biologia națiunii ca temelie a învățământului*, Academia de științe, 3 Iunie 1941.

O REVELAȚIE A ZIARISTICEI ARDELENE : IOAN BECHNITZ*)

1848—1898

Ardealul de altădată crease, în ciuda împrejurărilor grele, o presă atât de serioasă ca ținută intelectuală și tehnică modernă, încât nu exagerăm de loc spunând că, în perspectiva vremii, ea stârnește admirația fără rezervă a cercetătorilor de astăzi. Abia când un istoric, deplin documentat, va izbuti să întocmească monografia completă ce o așteptăm încă, se va putea cunoaște rolul covârșitor al ziaristiceii în dezvoltarea neamului românesc de dincolo de Carpați.

Vor răsări atunci sub ochii noștri o serie de profiluri gazetărești, care au însemnat tot atâția luptători entuziaști în războiul istoric, lung și înverșunat. Se va vedea că acești publiciști, deplin confundați cu idealurile ce încălzeau o nație, au fost minunate exemplare de sacrificiu și eroism, întreținând fără odihnă în suflete flacăra sfintelor credințe românești. Aceasta și pentru motivul că, atâția dintre ei nu erau numai iscușiți purtători de condei, ci și bărbați cu răspunderi proeminente în viața noastră națională, fapt ce imprumuta scrisului lor o reală și rodnică autoritate *morală*.

Așa se explică prestigiul aproape religios, ce învăluia presa Ardealului de ieri, transformând-o într'o redutabilă cetate de luptă, cu adânci și întinse rezonanțe în conștiința masselor populare. Era aceasta epoca luminoasă a gazetăriei clasice, născută din nevoile de apărare a rasei, animată de îndemnuri idealiste și călăuzită statornic de catechismul onestității, fiindcă înfăptuitorii ei erau tot atâtea caractere, care aduceau în sărăcia redacțiilor de atunci nu numai bogăția unor

*) Conferință rostită la postul de Radiodifuziune în ziua de 3 Ianuarie 1942.

simțiri de cea mai nobilă esență, ci și temeinicia unei pregătiri dobândită în marile centre de cultură apuseană.

Printre ei, sau mai exact peste ei, se înalță ca o culme figura lui Ioan Bechnitz. Afirmarea aceasta ar putea întâmpina o îndoială legitimă, pentru motivul că în memoria generației de azi Ioan Bechnitz este pur și simplu un ilustru anonim, al cărui nume nu se întâlnește în nicio bibliografie de istorie culturală. Și totuși, adevărul este cu desăvârșire altul, cum se va vedea din conferința mea de azi.

Născut în 1848 ca fiu al lui Antoniu Bechnitz, mare comerciant și filantrop macedo-român din Sibiu, membru în Consistorul mitropolitan și cel dintâiu casier al Asteii culturale — ca om de încredere al Mitropolitului Șaguna — Ioan Bechnitz, după absolvirea cu note eminente a liceului săsesc din Sibiu, făcu studii strălucite mai întâi la Viena, în tovărășia lui Eminescu și Slavici, iar mai pe urmă la universitățile din Heidelberg și Lipsca. O polemică ziaristică, angajată aici cu W. Wattenbach, unul din vestiții săi profesori de istorie, relativ la Românii din Transilvania, îi aduse o reputație neașteptată printre studenți, iar acasă numele lui deveni deodată popular prin elogurile din presă și întrunirile naționale.

Terminându-și studiile juridice și filosofice în condiții optime, el se inapoiază la Sibiu, unde îi sta deschisă — la vârsta de 23 de ani — o strălucită carieră de avocat și om politic. Totuși nu se hotări pentru niciuna din ele. Lipsit de grijile existenței materiale, Bechnitz preferase să-și păstreze o completă libertate de mișcare, spre a se bucura nestingherit de infinitele plăceri spirituale, ce i le ofereau științele, artele și mai ales publicistica. Devenise astfel tipul intelectualului de rassă, cu gusturi alese și exigențe superioare, formate în urma unor pasionate lecturi din toate domeniile gândirii, ce-i creaseră în societatea ardeleană faima unui om de mare cultură și extraordinară erudiție. Socotind că, nu și-ar putea servi mai bine neamul său decât dela înălțimea acelei tribune libere, care este presa națională, cu puterea ei miraculoasă de afirmare a drepturilor românești, Bechnitz intră la început în redacția *Telegrafului Român* din Sibiu, care era ziarul Mitropolitului Șaguna. În jurul acestei foi se grupaseră o serie de tineri dinamici, pregătiți în Germania prin grija părintească a Ierarhului conducător de neam. Erau acolo Nicolae Cristea, redactorul gazetei, vicarul Nicolae Popea, Ion Slavici, profesorii Simeon Popescu, D. Barceanu, D. Comșa, Il. Pușcariu, frații și Eugen Brote, care constituind un cerc literar, porniseră marea luptă de unitate culturală în spiritul Junimii dela Iași.

Cea dintâi faptă a lor a fost introducerea ortografiei fonetice, contra celei cipariene, atât în coloanele ziarului, cât și în suplimentul

literar numit *Foișoara Telegrafului Român*, o adevărată revistă lunară a cărei conducere fusese încredințată chiar lui Bechnitz. Prin acțiunea viguroasă și inteligentă a acestor tineri, fonetismul înfrânse repede rezistențele cipariene și „direcția nouă” a lui Maiorescu pătrundea biruitoare în viața culturală din Ardeal. Era evenimentul important ce se lega de numele *Telegrafului Român*, căruia talentul și hărnicia scriitorilor din redacție îi dăduseră prestigiu și autoritate, farmec și popularitate, tocmai prin orizonturile largi ce îmbrățișau problemele românismului de pretutindeni în același spirit cuceritor al năzuințelor de unitate culturală. De aceea a spus Eminescu în *Curierul de Iași*, că *Telegraful Român* „este foaia cea mai modernă de peste Carpați”.

Ion Bechnitz rămăsese la *Telegraful Român* până în 1883, când un fapt brutal provocat de furia guvernului, înlătură din fruntea gazetei pe Nicolae Cristea. Deodată cu el părăsiră redacția și colaboratorii principali, care înțelegeau să se solidarizeze în totul cu apărătorul unor credințe naționale, ce erau și ale lor.

Opinia publică era alături de ostracizați. Ei își dădeau seama, că n’au dreptul să renunțe la o luptă purtată ani de zile cu rezultate atât de răsunătoare. Politica lui Șaguna trebuia dusă înainte cu tot avântul și cu toate riscurile, mai ales acum, când șovinismul regimului politic ataca violent și neinduplecat, cetățile noastre de rezistență etnică. Era epoca lui Coloman Tisza, supranumit sdrobitorul de naționalități.

Nevoia unui alt organ de publicitate în Sibiu, era unanim recunoscută. Astfel luă ființă în 1884 ziarul *Tribuna*, ca cel dintâi cotidian al Ardealului românesc. În fruntea lui fu așezat ca director Ion Slavici, scriitorul cu reputație definitiv stabilită, iar colaboratori erau tinerii publiciști plecați dela *Telegraful Român*. Din însemnările lui Slavici reținem amănuntul prețios, că *Tribuna* este creațiunea lui Ioan Bechnitz. „El m’a înduplecat — spune Slavici — să iau sarcina de director al ziarului; el a ales numele „*Tribuna*”; el a hotărât formatul, literele, împărțirea, maniera de redactare, ortografia, tonul, ba chiar și limba ziarului”. Mărturia aceasta ne dă măsura valorii intelectuale a lui Bechnitz, într’un climat cu atâtea personalități remarcabile ca cel din S.biu.

Cari erau obiectivele de luptă ale *Tribunei*? Înainte de toate, continuarea programului dela *Telegraful Român* pentru întărirea ideii de unitate culturală, prin scrierea aceleiași limbi și îmbrățișarea tuturor chestiunilor de interes general românesc. În al doilea rând, susținerea programului național dela 1881, cu autonomia Transilvaniei și apărarea politicii românești tradiționale. Din aceste motive *Tribuna* se întâlnește

chiar dela început, cu o puternică coaliție de adversari, redactorii ei fiind siliți să lupte pe nenumărate fronturi, risipind talent și energii nebănuite. Dar n'au capitulat. Curentul reprezentat de ei cucerise veriginos opinia publică, fiindcă se inspira din izvoarele limpezi ale marilor simțiri populare. *Tribuna*, prin gazetarii ei, era fără îndoială termometrul pulsațiilor neamului românesc din Ardeal. *Fără libertate națională nu ne putem împăca cu opresorii noștri* — iată lozinca trâmbițată dela Sibiu până în cele mai ascunse sate din Carpați. Prin paginile ei îndrăznețe, înflăcărâte și intransigente, prinse într'un suflu de nestăpânită revoltă, *Tribuna* a îndeplinit o viguroasă operă de biciuire a conștiinții naționale, împingându-o cu un pas gigantic spre marea viziune a unității naționale. Dovada s'a făcut în procesul *Memorandului*, când Clujul a fost inundat de zece mii de Români, în frunte cu Moții, hotărâți să susțină cu prezența lor neînfricată, bărbăția frunțașilor acuzați de trădare pentru că reclamaseră autonomia Transilvaniei.

Ce rol i se rezervase lui Ioan Bechnitz în această splendidă acțiune ziaristică? Răspundem nu fără emoție: el era însuși sufletul Tribunei. Faptul ni-l confirmă tot Slavici, care vorbind în „Amintirile” sale despre grupul Tribunei spune textual, că „cel mai bine înzestrat și cel mai bine pregătit dintre toți era Ioan Bechnitz, omul cu o admirabilă cultură generală și adevăratul conducător al mișcării”.

Tot, dar absolut tot, se mișca în redacție după indicațiile și ordinele lui. Subiectele articolelor se discutau în prealabil, se scriau acasă cu răgaz, apoi se citeau cu Bechnitz înainte de a fi date la tipar. În fiecare dimineață era cel dintâiu în redacție unde răsfoia ziarele, culegea informații, atrăgea atenția redactorilor asupra articolelor mai însemnate și dădea explicațiuni. Perfect orientat în mișcarea politică, literară și artistică, se întâmpla câteodată să aibă nedumeriri. Pleca îndată la bibliotecă sau la clubul Sașilor, unde se găseau toate publicațiile străine, lămurindu-se și făcând notițe pentru ziar. Seara ieșia cel din urmă dela redacție, după ce făcea personal revizia paginilor și stabilea cu Slavici materia pentru numărul următor.

Rubrica specială, căreia Bechnitz îi acorda o deosebită importanță, era corespondența cu centrele românești din toate părțile, deoarece prin ea se servea ideea unității sufletești, așa de scumpă pentru vizionarii dela Sibiu. Autorul lui „Popa Tanda” ne asigură că, nimic n'a contribuit mai mult la răspândirea Tribunei și la înrăurirea ei culturală, decât tocmai această corespondență.

O atenție îngrijită dădea Bechnitz raporturilor cu România. Lozinca celebră lansată de Slavici încă dela 1871, cu ocazia serbărilor dela

Putna, că „*Soarele pentru toți Români răsare dela București*” — devenise crezul intim al tribuniștilor, și prin urmare era firesc ca Bechnitz să nu admită în ziar niciun articol deplasat la adresa bărbaților de stat ai României și a directivelor ei politice.

O scrisoare a lui Titu Maiorescu către Bechnitz ne arată limpede legăturile solide ce existau între București și Sibiul tribuniștilor. Ilustrul îndrumător al literelor române îi spunea: „Domnule Bechnitz, nu ne cunoaștem personal, dar știm unul de altul prin cunoșcuți comuni, și eu am încredere în judecata d-tale. A fost eri d-l Cornel Pop Păcuraru pe la mine; pentru prima oară îl văd, deși este încă din Septembrie al anului trecut în București. Imi pare rău, că nu l'am văzut mai înainte. Ca om privat aveam și timp mai mult și alte împrejurări, în care puteam cunoaște pe cineva. Ca ministru sunt în toate privințele mai redus; și trebuie să mă adresez adeseori la judecata altora. C. P. P. mi-a făcut acum impresiunea unui om devenit cam nervos și debilitat în urma închisorii, cu un fel de susceptibilitate de mândrie, care nu-i stă rău. Dar ce poți cunoaște asupra unui om din o jumătate oră? Așadar spune-mi d-ta ce om este? E capabil de a fi profesor, și la ce anume? E om drept și cumpătat? E onest, absolut onest? Te poți înhăma cu el la jug, sau dă din picioare și rupe osia tocmai când ești în mijlocul făgașului? Ar putea fi revizor școlar? Ce face *Cojbuc* pe-acolo? Aud că e om de talent. Ce a studiat? La ce s'ar putea întrebuința? Nu ni-l trimiteți încoace? Îți poți închîpui, că un ministru nu poate face multe, dar una am să o fac în întreaga limită a cunoștiințelor mele: sbor liber inteligențelor oneste! Cu deosebită stimă al d-tale T. Maiorescu”. (București 25 Aprilie 1888).

Rețineți fraza de o fină nuanță, care exprimă un întreg program: „sbor liber inteligențelor oneste” și veți recunoaște în formularea ei spiritul înalt dela „*Direcția nouă*” ce străbătuse demult și la Sibiul, tocmai prin talentele, sau ca să fim în notă, prin inteligențele oneste grupate în jurul *Tribunei*.

Deși se pretinde că Ion Bechnitz ar fi scris relativ puțin la *Tribuna*, de fapt gazeta întregă nu era altceva, decât reflexul cotidian și autentic al gândirii fecunde și universale, ce împodobește fruntea acestui eminent îndrumător de ziaristică națională.

Dar el nu era numai conducătorul spiritual al *Tribunei*, ci și unul din cei mai generoși mecenai ai ei, grație simțului său de jertfă pentru cauzele românești. De câte ori gazeta ajungea în impasuri grele, și ele erau destul de frecvente, provocate mai ales de amendele simțitoare din procesele politice, Bechnitz era cel dintâiu la sacrificiile de bani, ce se cereau urgente și hotărîte.

Prietenul cel mai bun și protectorul financiar al Tribunei era Diamandi Manole din Brașov. Devotat al lui Șaguna, pasionat de înălțarea neamului său, el susținea cu avânt toate mișcările naționale, făcând legătura între luptătorii din Ardeal și oamenii politici din București. Fără dărnicia lui, *Tribuna* n'ar fi putut lua ființă. Ca președinte al consiliului de administrație dela întreprinderea tribunistă, el mergea des la Sibiu, unde gruparea îl primea cu brațele deschise.

Diamandi Manole mai era însă și om de spirit, împărțind amicilor săi la agape vesele diferite *porecle*, care au rămas. Astfel vicarul Nicolae Popea era Andreas Hofer, asesorul Nicolae Cristea—Pater Ambrosius, Ion Slavici—Liliac și curier rusesc, Eugen Brote—Lord Palmerston, profesorii aveau porecla generică de *substantiv*, ziariștii și avocații — *negustori de vorbe*. Iar Bechnitz fu botezat *Befehl* (poruncă) în virtutea situației dominante ce o avea la *Tribuna*, dar și pentru cuvântul cum declară Slavici, că nu putea-i intra cu el într'o discuție, fără a fi silit în cele din urmă, să te declari învins.

Când ne dăm seama astăzi de opera atât de hotăritoare a *Tribunei* în luptele îndârjite pentru libertatea națională din Ardeal, un sentiment de legitimă surpriză ne stăpânește descoperind, că ea se datorește, mai presus de oricine, unui bărbat, despre care generația de astăzi, chiar a gazetarilor, nu știe absolut nimic. Avem aici confirmarea unei facultăți dureroase, ce urmărește adeseori figuri de seamă din clasa ziariștilor : uitarea societății pentru care s'au jertfit.

Conferința mea caută să înlăture vălul acestei ingraturități, aducând un meritat omagiu postum aceluia, care poate fi privit cu drept cuvânt, ca o adevărată revelație a presei românești ardelen.

Talent necontestat și cultură uimitoare, fineță spirituală și prudență filosofică, energie neobosită și minte creatoare, toate se unesc fericit în persoana de o impresionantă modestie a lui Ioan Bechnitz, spre a ne da imaginea celui ce a fost urzitorul și animatorul neintrecut al *Tribunei* de glorioasă amintire.

Astfel de-acum vom ști, și zugrăvitorii trecutului nostru cultural o vor însemna în operele lor, că istoria celui mai strălucit cotidian din Ardealul luptelor eroice, se confundă, în cea dintâi decadă cu vieța incomparabilului gazetar de lege veche *Ion Bechnitz*.

UN MEDIC ROMÂN ARDELEAN: PROFESORUL MARIUS STURZA ¹⁾

Până la Unire, românimea Ardealului (în înțeles larg: Ardeal, Banat, Crișana și Maramureș) și a Bucovinei n'a avut posibilitatea să se încadreze metodic și consecvent în strălucita ascensiune a medicinei științifice românești, să-i dea un aport continuu. Lipseau spitale românești, institute de cercetări medicale, lipsea înainte de toate bogăția care să dea suportul material trainic pentru o mișcare medicală românească în fosta monarhie habsburgică. *Medicina românească s'a născut, a evoluat și a ajuns la înflorire în Țara veche*, unde în cadrul unei vieți de stat organizate existau condiții prielnice.

Totuși, într'o Istorie a Medicinei românești medicii români ardeleni nu pot fi trecuți cu vederea, precum ei nu pot fi dați uitării atunci când este vorba să se evoce străduințele noastre culturale și luptele noastre politice.

Din momentul când apare, — la sfârșitul veacului al XVIII-lea — cel dintâiu medic român ardelean, (totodată și daco-român; medici de neam aromânesc avem încă de pe la 1700), Ioan Piuariu, pe urmă în tot veacul al XX-lea, când numărul doctorilor noștri crește încet, dar continuu, până la anii dinaintea Unirii, când aproape fiecare oraș și orașel, ba chiar și multe sate fruntașe își aveau medicii lor români, corpul nostru medical se impune prin calitatea sa. Prin activitatea lor de practicieni destoinici, medicii noștri nu numai că săvârșesc o operă utilă de îmbunătățire a sănătății neamului românesc, ci sensibilizează opinia noastră publică (și adesea și a împreună-locuitorilor noștri de alt neam) pentru ideea că Românului îi este dat să joace un rol și în știința și arta de a vindeca. În felul acesta ei au pregătit receptivitatea

¹⁾ Cu prilejul împlinirii vârstei de 65 de ani, când s'a retras din învățământul universitar.

Ardealului românesc pentru acea viață medicală autohtonă, care după 1918 avea să inflorescă deodată cu o vigoare elementară și covârșitoare.

Dar rolul medicilor români ardeleni nu se mărginește la atâta.

Mulți din ei, trecând granița, s'au așezat în Țară, contribuind în largă măsură la procesul de zămislire și evoluție a medicinei românești. Dela Ramonțiai și Vasile Pop, — între 1810 și 1820 în Iași, — dela opera creatoare în Capitala Moldovei a bucovineanului Zotta, până la colaboratorii ardeleni ai lui Carol Davila (Costi Nica, Vasile Manfi, Grancea și alții) și la Victor Babeș cu elevii săi, veniți după el prin trecătorile Carpaților, contribuția lor este valoroasă.

Mai mult: *Ardelenii cu spiritul lor de înnoire cumpătată și cu dinamismul lor aduc din depărtare, — așa fragmentar, izolat, cum le-a fost îngăduit de vremurile neprielnice, — în momente de răspântie a medicinei românești, imbolduri hotărâtoare.* Sibiianul Piuariu-Molnar, „princeps” în timp și calitate, întâiul medic titrat dacoromân, primul profesor de medicină din neamul nostru, autorul celei dintâiu lucrări științifice (în latinește) din literatura noastră medicală, prin strălucirea personalității sale face spărtura decisivă în zidul prejudecăților, deschizând tinerilor români de dincoace și dincolo de Carpați calea spre medicină. Cincizeci de ani mai târziu — în 1821, — când niciun medic român nu îndrăsnise încă să gândească că s'ar putea scrie medicină științifică în limba noastră, Românul de pe Câmpie, Vasile Pop are curajul să publice cel dintâiu tratat medical — și încă ce frumos scris! — în românește, creiând un început de terminologie științifică și deschizând calea literaturii medicale *naționale*. După alți cincizeci de ani începe să se ridice tânărul bănățean Victor Babeș, care va da medicinei noastre imboldul hotărâtor *să treacă din faza de asimilare și organizare în aceea a desăvârșirii, a creațiunii științifice și o va duce, cuceritoare, dincolo de hotarele țării sale.* Toate aceste trei personalități, deschizătoare de drumuri nouă, au fost Ardeleni.

Dar medicii noștri „de dincoace” mai aveau o particularitate. Cu toată munca lor istovitoare de robi ai practicei medicale ei au avut timpul și energia să *lucreze aprig în toate sectoarele vieții naționale.* Raportat la numărul lor mic, este uimitor să constați că timp de un veac și jumătate, ei sunt pretutindenea prezenți unde se sbuciumă strădanie românească. „Princeps” este iarăși personalitatea multivalentă a lui Ioan Piuariu-Molnar: dascăl, organizator de școli, gramatic, lexicograf, ziarist, cel dintâiu editor al unei reviste românești, traducător, ctitor de fabrici, autor de cărți de popularizare, mecenate, om de legătură cu cărturarii din Țara veche, îndrumător al tineretului univer-

sitar, colaborator la alcătuirea vestitului „Supplex Libellus Valachorum“, această figură strălucită a Renașterii noastre este pretutindenea de față unde crede că se poate face ceva pentru Neam. *Toți* cei din generația care-i urmează, — *fără excepție* — *sunt și ei în slujba ridicării poporului lor*: Ramonțiai înființează cea dintâiu fundație pentru burse universitare; Vasile Pop este dascăl la școala lui Asachi din Iași, bibliograf, scrie cel dintâiu studiu de etnografie românească, ia parte ca moderator la discuțiile filologice ale latinștilor, pune umărul ca sfătuitor și colaborator al Mureșenilor la ridicarea „Gazetei“ din Brașov; Atanasie Șandor din Arad are merite mari pentru dezvoltarea Preparandiei din acel oraș; Constantin Pomuțiu joacă un rol în luptele politice dela 1848; Gheorghe Constantin Roja din Banat — Macedonianul — publică cel dintâiu studiu temeinic despre Români din Balcani și militează pentru introducerea alfabetului latin; Pavel Vasici, Bănățeanul, cărturarul de rasă, — cel care va ajunge mai târziu membru al Academiei Române, — nu se mulțumește numai să ducă mai departe opera de romanizare a literaturii noastre medicale, începută de Vasile Pop, ci este la noi întemeietorul operei de difuzare a noțiunilor de igienă în masele largi ale poporului, un colaborator neostenit la „Gazeta Transilvaniei“, unul din ctitorii „Astrei“, fondatorul primei reviste românești de Igienă și în același timp inspector și îndrumător al tuturor școalelor noastre profesionale. Medici români găsim între conducătorii Astrei, dela 1868 încolo, neîntrerupt. Pe ei îi vedem activând în reuniuni și societăți, numele lor le aflăm în gazetele noastre, în listele întemeietorilor băncilor noastre. Medici au fost gânditorii și luptătorii politici Aurel Popovici și Alexandru Vaida-Voevod. Și cei mai modești doctori din satele noastre au înțeles întotdeauna că rolul lor nu este limitat la activitatea pur profesională, că au datoria să fie îndrumători ai semenilor lor în cele sufletești și educatori în cele trupești. *Medicul român ardelean a fost din momentul apariției sale în viața neamului și un fruntaș cultural și politic de mâna întâia.*

Un factor care, — pe lângă sărăcia noastră și lipsa de instituții medicale, — a împiedecat dezvoltarea unei mișcări medicale științifice românești în Ardealul de odinioară, este numărul relativ mic al medicilor noștri.¹⁾ În cele mai puține orașe avem în tot cursul veacului

¹⁾ Că Românul ardelean, în condiții prielnice, poate fi creator și în știința medicală, au dovedit-o mulți din cei trecuți în Tară, cu Babeș în frunte, și cei care au putut trăi — cel puțin câțva timp — în centre medicale europene, ca Viena, München (Roșculeț!), etc.

al XIX-lea un șir *neîntrerupt* de doctori români. Când în vreun oraș aveam în același timp vreo trei sau patru, era un lucru mare! Firește că în atari condiții nu putea fi vorba de societăți medicale românești, cu atât mai puțin de vreo revistă medicală ardeleană, scrisă în limba noastră.

Un șir mai lung de medici români, (între ei nu puține personalități de marcă!), dar totuși *cu întreruperi*, găsim în Timișoara, Arad, Caransebeș, Băile Herculane, Năsăud, *neîntrerupt* în Blaj și Sibiu, o *continuitate perfectă*, cu un număr mai mare în același timp, *cu un început de mișcare medicală românească*, numai în Brașovul bogat și atât de adânc influențat de Țara vecină (de pe la 1810 încoace!).

Va fi surprinzător pentru cei mai mulți cetitori să afle că în fosta monarhie a mai existat (pe lângă Cernăuți) încă un oraș în care au trăit și activat, — adesea cu deosebită strălucire, bucurându-se de o mare vază, — de pe la 1870 încoace, medici români, în serie fără întrerupere: *Viena*. Nu este vorba de numărul mare de tineri doctori din neamul nostru, care după terminarea studiilor rămăneau încă 1—2 ani pe lângă vestitele ei clinici pentru ca să se perfecționeze sau specializeze (de pildă după 1800: Ramonțiai, Vasile Pop, Pomuțiu, Nedelcu, Vasici; ceva mai târziu Costi Nica; pe la 1870 Victor Babeș; pe urmă mulți alții, din Țara veche, din Bucovina și din Ardeal), ci de practicieni stabiliți definitiv acolo.

Terenul era bine pregătit pentru ei. Dela sfârșitul veacului al XVIII-lea până în al treilea deceniu al celui următor a strălucit în Viena Aromânul doctor Nicolide din Pînd, învățat vestit, medic celebru (vieța sa se găsește în mai toate dicționarele biografice ale medicilor europeni!), *Român conștient*, pe care împăratul l-a nobilitat și l-a investit cu privilegiul special de „medic al coloniei grecești”. În același timp a fost chemat de două ori în orașul cu cea mai vestită facultate de medicină germană, din îndepărtatul Sibiu, Ioan Piuariu-Molnar, ca să opereze niște persoane de vază din protipendada vieneză. Pe la 1850—80 se mai știa acolo că arhiducii care își au reședința în Pesta sunt pacienții unui alt Român, ai vestitului stomatolog Dimitrie Nedelcu. Viena începuse deci să aprecieze destoinicia medicilor români. Nu este de mirat dacă după 1870 au putut să se așeze acolo, cu sorți de izbândă, tot mai mulți doctori din neamul nostru.

Cel dintâiu se pare că a fost inimosul Sterie Ciurcu din Brașov, sufletul coloniei române, omul de legătură între facultatea din Viena și lumea medicală bucureșteană. După el va fi urmat Ioan Cuparescu, ajuns unul din cei mai apreciați stomatologi ai capitalei austriace. La spitalul din Wieden a lucrat Ioan Hozan, mai târziu medic în Gräfen-

berg, despre care va mai fi vorba. Medic legist la „Landesgericht“ era doctorul Roșca, mult era apreciat ca fizioterapeut Lazăr Popovici. Alții: Emanoil Doctor, Iosif Turcu, Basil Târnăveanu, Alexandru Popa, Aurel Moldovanu, doctorul Anca. În 1916 a ajuns docent la Facultatea de Medicină vieneză profesorul de azi Iuliu Moldovan. Tot în Viena a trăit mulți ani, fără ca să practice medicina, marele nostru om politic Aurel C. Popovici.

Acolo și-a început cariera medicală și a ajuns la apogeul ei, făcându-ne mare cinste, și Marius Sturza.

În medicina dela începutul veacului nostru se observă o seamă de fenomene legate de unele exagerări și unilateralități, datorite progresului științelor și tehnicei din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, care amenințau să ducă la un scientism și tehnicism exagerat, să anihileze componenta artistică — atât de importantă! — în personalitatea medicului. Medicina științifică de pe la 1900, pozitivistă și materialistă, reformatoare și novatoare întru toate, a fost analitică și obiectivă. Complet absorbită de imensitatea problemelor și descoperirilor nouă, ea era pe cale să-și piardă orice legătură cu multimilenara medicină intuitivă, artistică, sintetică și spiritualizată a trecutului. Privind azi cu ochii istoriografului aceste începuturi de criză, constatăm că la obârșie stau câteva fenomene caracteristice, bine precizate: Dibuiuri nesigure când era vorba să se fixeze esențialul proceselor biologice și patologice; neglijarea completă a constituției și personalității bolnavului, în favorul unei concepții pur localiste a boalei, a unei considerări numai a organului și țesutului patologic; ocolirea voită, — izvorită dintr'o atitudine filosofică, pur materialistă, — a problemei atât de fundamentale a raportului trup-suflet; în consecință neglijarea, în terapeutică, a „părții sufletului“ și a individualității omului bolnav, o ierarhizare nedreaptă a mijloacelor de tratament, în favorul intervenției chirurgicale (ajunse la o admirabilă tehnică) și în dauna vechilor și totuși atât de folositoarelor practici vindecătoare (leacuri vegetale, băi), numai fiindcă efectul lor nu putea să fie exact precizat și explicat prin experiențe de laborator. Urmarea firească a fost trecerea pe planul al doilea a artei de a vindeca, — care în unele curente exagerate ajunsese la un nihilism terapeutic, — față de subtilitățile tot mai rafinate ale științei diagnosticului. Microscopul, eprubeta, tubul Röntgen dominau, laboratorul începuse să pară mai important decât intuiția la patul bolnavului; în terapie mai avea cinste doar cuțitul chirurgului; specialistul care nu mai vedea decât organe și țesuturi modificate de agentul patogen, părea că va

deveni unicul stăpân în medicină, iar medicul universal, bunul „doctor de casă”, — vindecător înainte de toate, cunoscător al tuturor metehnelor omenești, sufletești și trupești, artist, nu numai om de știință, confesor și adesea judecător blând al pacientului-prieten, părea sortit să dispară odată cu ultimele specimene ale „doctorilor” de școală veche.

Azi, când această fază în evoluția medicinei este — la rândul ei — perimată, ne dăm seamă că ea a fost necesară și înregistrăm cu recunoștință tot binele pe care ni l-a adus. Această medicină care voia să fie numai știință, a așezat temelii solide ale cercetării fenomenelor de patologie și ne-a îmbogățit, ca niciodată până acum, cunoștințele obiective despre boală, ne-a disciplinat gândirea medicală și ne-a dat o tehnică cum omenirea n'a mai avut-o.

Metode, idei și concepții nouă în civilizația și cultura omului, — ființă imperfectă care niciodată n'a avut și nu va avea simțul absolut al măsurii, — trebuie întotdeauna să ducă la exagerări, să-și trăiască toată exuberanța, ca pe urmă, când vine reculegerea, să fie din ce să se aleagă grâul bun de neghină și pleavă. Esențialul este ca momentul răzgândirii să vie înainte ca exuberanța să fi ajuns la hipertrofie. Pentru medicina devenită științifică și tehnicizată clipa critică era aceea, când ea se apropia de prăpastia scientismului și a completei de-spiritualizări tehniciste.

Momentul acesta a fost prins la timp, mulțumită acelor meșteri ai artei și științei de a vindeca, care în tot timpul fazei critice de pe la 1900 au rămas medici hipocratici în vechiul înțeles cuprinzător al cuvântului: nu numai cunoscători, ci înainte de toate vindecători ai omului bolnav. Dela ei ne-a venit noua sinteză fericită de azi a metodelor de lucru moderne, științifice și exacte cu arta și spiritualitatea medicinei de odinioară.

Medic hipocratic, împăciuitoare a ceea ce până mai ieri părea anti-teze, crainic al sintezei din zilele noastre, a fost și este Marius Sturza.

Gândirea și faptele, personalitatea intelectuală și etică a unui om nu se pot înțelege decât din obârșia sa, din mediul și timpul, în care a trăit și s'a format, din toată viața sa. De aceea nu ne putem lipsi, când vrem să dăm ergografia cuiva, de biografia sa. Marius, fiul vrednicului preot Mihaiu Sturza și a soției sale Ersilia, născută Magdu, a văzut lumina zilei în comuna românească Șepreuş (jud. Arad), în ziua de 27 August 1876. Clasele primare le-a făcut în școlile românești și ungurești din satul natal și din vecinul Vădas, pe urmă în Freiwaldau (Silezia), unde trăia unchiul său doctorul Ioan Hozan. Liceul l-a în-

ceput în Weidenau (Silezia), pe urmă a trecut pentru un an (cl. II) la Beiuș, ca să ajungă în sfârșit la vestita școală Șaguniană din Brașov (cl. III—VIII), unde și-a luat bacalaureatul. Studiul medicinei l-a început și terminat în Viena.

Am la dispoziție un *curriculum vitae*, scris de însuși Marius Sturza (mai demult, cu un anumit prilej, la insistența unui prieten). În el găsim multe informații lămuritoare despre anii copilăriei, adolescenței, studenției sale și despre începuturile carierei sale medicale. Imi pare însă deosebit de interesant pentru *amintirile cuprinse în el asupra strădaniilor și zbuciumărilor, planurilor și înfăptuirilor vrednice ale Coloniei române din Viena între 1900 și 1914,¹⁾ ale aceluși mănunchiu de buni Români și oameni de bine care și-au avut și ei partea lor la luptele de emancipare ale neamului nostru. De aceea cred că este de interes să spicuiască cât mai mult în manuscrisul amintit.*

„O influință mare au avut asupra mea cei trei ani petrecuți în Silezia în casa unchiului meu Dr. Hozan și a soției sale Iosefina, în Gräfenberg (Freiwaldau și Weidenau), unde am fost tratat ca și când aș fi fost copilul lor, cu multă iubire, și am avut parte de o creștere aleasă, de instrucție solidă în școală și unde am învățat limba germană. După trei ani am fost adus acasă pentru că începeam să uit limba românească. Mă gândesc cu recunoștință la educația primită la Beiuș și în special la Brașov, focarul naționalismului intransigent. Creșterea din liceu concorda perfect cu cea din casa părintească, unde domina cel mai curat și cinstit spirit românesc. Iubirea de neam și jertfa pentru neam era temelie pe care se baza toată educația noastră de acasă. Tatăl nostru era un înflăcărat luptător naționalist din regiunea arădănească, iar mama ne alina, liniștea și încuraja, când numai putea cu cântece și povești din popor”.

„La vârsta de 14 ani am pierdut pe tatăl nostru, rămânând 7 copii orfani în grija sărmanei noastre mame. Eu, cel mai mare, am purtat împreună cu mama grijile familiare, în măsură mai mică pentru mine, care dela vârsta de 15 ani am beneficiat de bursă, până ce am terminat universitatea, la început din fundațiunea Ghiba Birta, mai târziu din fundațiunea Gojdu”.

¹⁾ Ar fi timpul să se scrie odată istoricul acestei colonii, care în mișcările politice ale Românilor din fosta monarhie și-a avut rostul ei bine măsurat. În casele fruntașilor, ca Stufza, Ciurcu, Cuparescu, Ciobanu, s'au întâlnit adesea oamenii noștri politici și multe acțiuni importante au fost puse la cale acolo. Colonia (și studențimea) erau mijlocitorii între opinia publică a capitalei imperiului și cea românească, prin ea treceau fire nevăzute chiar până la moștenitorul tronului, arhiducele Franz Ferdinand. Această istorie care ne lipsește încă ar constitui un capitol nu tocmai lipsit de importanță pentru cunoașterea luptelor noastre politice.

„Contactul cu unchiul nostru Dr. Hozan se menținea mai departe și după părăsirea Sileziei, de aceea petreceam partea cea mai mare a vacanței în Gräfenberg, stațiune balneoclimatică vestită din timpul lui Vincenz Priessnitz, unde doctorul Hozan funcționa ca medic-șef”.

„Observațiunile făcute asupra curelor din Gräfenberg și tot atât de mult practica medicală a unchiului meu au avut o influință covârșitoare, încă din adolescență, asupra viitorului meu și a carierei mele. Am îndrăgit de pe atunci medicina și am voit să mă fac doctor, vindicând și eu cu apă și cu mijloace naturale, așa cum văzusem aceasta în Gräfenberg”.

„Cu toate acestea, când am trecut bacalaureatul în 1895, consiliul familial a decis să studiez dreptul. Am ascultat, înscriindu-mă la Facultatea de drept din Budapesta, unde însă frecventam mai mult cursurile dela medicină decât cele dela drept. Numai 3 luni a durat această dezbinare sufletească; în Noemvrie 1895 am părăsit dreptul și m'am înscris la Facultatea de medicină din Viena, tot la îndemnul unchiului, doctorul Hozan. Aici am studiat cu multă plăcere și entuziasm, făcând toate examenele la timp și cu succes bun și foarte bun. Am fost favorizat de soarte, beneficiind tot timpul de un stipendiu din fundațiunea Gojdu, cu ajutorul căreia s'au crescut peste 50% din studentimea română transilvăneană; mai departe primeam un ajutor anual dela bunul nostru unchiu Dr. Hozan, săraca mamă neputându-mi da nimic din cauza că micile venituri, pe cari le avea din moșioara care rămăsese după tatăl nostru, abia ajungeau pentru creșterea celorlalți, frate și surori”.

„În timpul studiilor mele universitare tinerimea română de pretutindenea, în special însă cea din Transilvania, se găsea în faza de ascensiune și afirmare națională, la care lua parte cu mare entuziasm și studentimea din Viena”.

„În jurul României June se grupase tot ce era mai bun și mai select din tinerimea română deacolo. Trecuse epoca Memorandului și urmarea acestui eveniment, procesul Memorandului, la care a participat foarte activ, prin diferite manifestațiuni naționale, tinerimea română universitară. Președinții României June între anii 1892—1895 au fost: Lazar Popovici, Nicolae Comșa, Alexandru Vaida-Voevod. Membrii societății, între cari se găsea în acel timp și Iuliu Maniu, desvoltau o activitate foarte intensă și lăudabilă pe teren național și politic. În această epocă se făcuseră legăturile politice între partidul național român din Transilvania și partidul creștin-social din Austria, a cărui conducere o deținea Dr. Carol Lueger, rămas de atunci cel mai mare filoromân din Austria. În această epocă am ajuns eu la Viena și am

participat împreună cu colegii mei la cimentarea acestor legături. Luam parte dimpreună cu colegii mei la cele mai multe adunări politice ale partidului creștin-social și toți activam cu ocazia alegerilor parlamentare pentru acest partid. Buna reputațiune și popularitatea de care se bucura tinerimea română la populația din Viena, ne umpleau inima de bucurie. Erau vremuri frumoase și înalțătoare. Nu eram mulți, dar lucram mult și pe lângă toate aceste preocupățiuni, cari ne pasionau, nici când nu ne-am neglijat studiile. O parte însă dintre studenții români evitau societatea România Jună pentru că credeau că au să-și piardă timpul cu această activitate extrauniversitară, dar precum ne-am convins nu și terminau studiile mai în grabă decât noi, ei găsindu-și alte ocupațiuni secundare mai puțin laudabile”.

„Am fost în cursul anilor casier, secretar, iar în anul 1898/99 președinte al României June”.

„În anul 1896 societatea România Jună și-a serbat jubileul de 25 de ani cu mare fast, la care au participat delegații studențimii române din București, Iași, Budapesta, Graz, Cluj, precum și reprezentanții studenților germani, sârbi, croați, italieni, cehi, sloveni, rectorul Universității, mai mulți profesori dela diferite facultăți. Serbările decurgeau sub protectoratul Românului macedonean Nicolae Dumba. La aranjarea și reușita serbărilor jubilară a lucrat foarte mult și colonia română din Viena în frunte cu neobositul Dr. Sterie Ciurcu”.

„Colonia și tinerimea română formau de altfel un complex unic și nedespărțit. Colonia era destul de mare și consta din medici, funcționari, negustori și meseriași. Întâlnirile între colonie și tinerime aveau loc în diferite cafenele și restaurante din mai multe districte (în deosebi al IX-lea, al IV-lea și al XVIII-lea) și la întruniri sociale. Fiecare an se ținea sara de cunoștință cu colonia, apoi se serba revelionul; fiecare iarnă România Jună aranja un bal (Rumänenball), la care venia publicul select vienez; ziua de 3/15 Mai se sărbătorea în mod special; primăvara și vara se aranjau excursiuni ale tinerimei cu membrii coloniei. Cei mai marcați membri ai coloniei erau pe vremea mea: Dr. Sterie Ciurcu, Generalul A'ex. Lupu, Dr. Ioan Cuparescu, Dr. Lazar Popovici, Dr. Em. Doctor, Dr. Iosif Turcu, Dr. Alex. Popa, Dr. Aurel Moldovan, Consil. minist. Teofil Gramatovici, Căpitanul Smeu, preotul militar Pavel Boldea, Dr. Const. Mândrilă, consil. minist. Hostiuc ș. a.”

„Generalul Lupu, un om de inimă și plin de energie, venit la Viena prin anii 1899/900 ca pensionar, a dat o atențiune deosebită pensionarilor și funcționarilor români și mai mult încă meseriașilor și muncitorilor români stabiliți în Viena”.

„Cum aceștia erau greu de încadrat în România Jună, care era o societate exclusiv academică, Generalul Lupu a luat inițiativa înfiin-

țării Clubului Român din Viena, din care putea face parte orice Român stabilit în capitala Austriei. Primul președinte al Clubului a fost tipograful G. Vitencu, un om cu multă râvnă și cu bune sentimente românești. Președinte de onoare perpetuu era Generalul Lupu. Studențimea română avea un rol important în sânul Clubului, pentru că susținea viu sentimentul național și cultura națională, în special între meseriași și muncitori. Și eu am ținut mai multe conferințe la Club, cu subiecte naționale, medicale și sociale și am fost mult agreat printre meseriași și muncitori. Acolo am cunoscut — acuma ca membru al coloniei — prin anii 1905—1906 pe primii socialiști români, veniți din București, cari la început erau foarte intransigenți internaționaliști, prin contactul lor cu studențimea și colonia în scurt timp s'au transformat însă în elemente naționaliste".

„Anii treceau și studiul medicinei se apropia pentru mine de sfârșit. În Iunie 1901 am fost promovat cu fastul obișnuit la Universitatea din Viena doctor în medicină. Ultimii ani ai medicinei am lucrat ca voluntar în clinica de medicină internă a prof. Dr. Drasche și la cea neurologică a prof. Dr. v. Frankl-Hochwart, unde am putut profita foarte mult, având posibilitatea să observ materialul bogat al clinicilor".

„Pe lângă aceasta lucram în fiecare sezon de vară ca asistent al unchiului meu Dr. Hozan în Gräfenberg, în stabilimentele de hidroterapie de acolo, având controlul procedurilor și executând în același timp procedurile electroterapeutice, mecanoterapeutice și masajul precum și munca de laborator. Lucram zilnic din greu 12—14 ore, dar în viața mea de mai târziu am avut mare folos după această muncă, pentru că m'am perfecționat astfel în fizioterapie".

„După terminarea studiilor am intrat ca medic de clinică la profesorul Nothnagel, fiind recomandat de profesorul v. Frankl-Hochwart. Clinica prof. Nothnagel era o școală admirabilă; se lucra mult și cu sistem. Situația mea era dificilă pentru că din 28 medici ai clinicei numai doi eram creștini, și numai eu străin; astfel îmi lipsea orice sprijin moral din partea colegilor, cari favorizau exclusiv pe colegii lor evrei".

„După doi ani de muncă clinică am cerut postul liber de medic secundar la spitalul din Arad — patria mea mai restrânsă, — nu l-am primit însă, fiind numit un medicinist ungar din anul al V-lea".

„Cum nu mai beneficiam de bursă, eram avizat ca medic de clinică exclusiv la ajutorul unchiului meu Dr. Hozan, care între timp îmbolnăvindu-se, a trebuit să se retragă din Gräfenberg la Brașov. Existența mea devenea din zi în zi mai grea".

„Atunci a intervenit o întâmplare norocoasă, de mare însemnătate pentru viața mea. Stabilimentul și sanatorul de fizioterapie Wällischhof de lângă Viena căuta un medic șef și se adresase Doctorului Lazar Popovici, bunul meu prietin și rudenie, care, eșit tot din școala din Gräfenberg, profesa fizioterapia în Viena, ca să preia conducerea sanatorului. Acesta nevoind să părăsească practica bună ce o avea în oraș, m'a recomandat pe mine. Am fost angajat imediat în baza certificatelor pe cari le aveam“.

„Astfel am luat conducerea medicală a Wällischhofului și atunci am simțit de ce mare folos mi-a fost școala doctorului Hozan din Gräfenberg, pe lângă studiile clinice din Viena. Am putut să mă afirm din primul moment. Acest pas a fost decisiv pentru viața mea, pentru că el a influențat nu numai cariera mea, ci a hotărât rămânerea mea în Austria“.

Pentru Marius Sturza începe acum o epocă de muncă susținută, de desăvârșire a personalității sale medicale, de realizări și succese strălucite. În 1903 Wällischhof avea 20 camere, în 1914 numărul lor se ridicase la 80. Treptat se introduc în terapeutică sanatorului toți factorii fizioterapeutici de valoare: După R.kli în Veldes și Lahmann în Dresda (Weisser Hirsch), Sturza este al treilea în Europa care înfițează și perfecționează cura de aer liber în cabane (Luftthütten), băile de aer și de soare, cu care obține rezultate minunate.¹⁾ Instalează în același timp toate cele necesare pentru o hidroterapie modernă și confortabilă, pentru electro-actino- și termoterapie. Introduce în 1910 tratamentul cu emanații de radium. În felul acesta Wällischhof ajunge în scurt timp un sanatoriu de fizioterapie model, cel mai complet utilat în toată monarhia austro-ungară.

Citez mai departe din memorialul lui Marius Sturza.

„Wällischhoful era frecventat nu numai de publicul din Viena și cel austriac, ci și de persoane din țări îndepărtate, Francezi, Olandezi, Belgieni, Italieni, Americani, Ruși, Polonezi, Egipteni și mai ales Români.²⁾

1) Profesorul Joseph Winternitz, unul din intemeietorii hidroterapiei moderne, vizitând odată Wällischhof, — în care el vedea, cu drept cuvânt, o concurență serioasă a celebrului său stabiliment dela Kaltenleutgeben, — făcu câteva observații pline de ironie și îndoială asupra cabanelor. Tânărul doctor Sturza i-a răspuns: „Domnule Consilier, nu va trece mult timp și veți fi silit să le zidiți și la Kaltenleutgeben!“ A avut dreptate. Nu trecuseră nici doi ani și Winternitz le și introdusese în sanatorul său.

2) Între bolnavii tratații de M Sturza în Viena trebuie să amintim în primul rând pe Karl Lueger și ministrul Weiskirchner, amândoi prieteni încrecați ai Românilor precum și pe arhiducesa Elisabeta, fiica fostului principe moștenitor Rudolf. Alții: v. Steiner, președintele „Landtag“-ului; Porzer, viceprimarul Vienei etc., etc. Mulți pacienți avea și din rândurile ziaristilor creștini și germani naționali. Contactul lui cu ei era prețios și din punct de vedere românesc, putându-se astfel să se câștige simpatii valoroase și de interes pentru luptele noastre.

„Cum sanatorul funcționa la început numai vara (Mai-Octombrie), timpul toamnei și iernei îmi stătea la dispoziție pentru perfecționarea studiilor mele. Încă în 1903 am fost câteva luni la Lahmann în Weisser Hirsch, cel mai reputat sanatoriu fizioterapeutic de pe atunci în Europa, unde m'am orientat în special asupra regimului dietetic de acolo, pe care l-am introdus în sanatorul de sub conducerea mea“.

„În al doilea an am petrecut 7 luni în Paris la clinica profesorului Raymond dela Salpêtrière, unde m'am ocupat mai mult cu psihoterapie și 2 luni în Nancy la clinica profesorului Bernheim, unde am făcut hipnotism. În al treilea an am fost în Berlin la clinica profesorului v. Leyden, unde am lucrat la secțiile prof. Goldscheider și a prof. Jacob, făcând medicină internă și fizioterapie și în special la institutul de masaj al Universității, condus de prof. Zabudowski, pe atunci cel mai bun cunoscător al artei masajului“.

„Între timp m'am decis să stau iarna în Viena, unde în baza legăturilor din sanatoriu mi se deschideau perspective bune pentru o clientelă în oraș și în același timp aveam ocazie să-mi continui studiile clinice. Nu m'am înșelat; am avut dela început o practică foarte bună și am putut să mă ocup pe lângă medicină internă și de ginecologie, având în această disciplină fizioterapia un rol foarte important“.

„Ajuns să locuiesc constant în Viena, am devenit din nou membru activ al Coloniei române“.

„Preocuparea principală a tuturor Românilor din Viena era pe atunci (1906—1908) să avem o biserică sau cel puțin o capelă românească în capitala Austriei, pentru că toate celelalte națiuni o aveau. Cel mai entuziast luptător pentru această înfăptuire era doctorul Sterie Ciurcu și Generalul Alex. Lupu, iar executorul cel mai priceput consilierul aulic Teofil Gramatovici, care ca referent al fondului religiosar bucovinean din Ministerul Cultelor, ne dădea mare ajutor. Cu ajutoarele primite și din contribuțiunile proprii (Lupu, Dr. Ciurcu, Lazar Popovici, Colonelul Herbay, Dr. Sturza, Generalul Șandru, Virgil Cioban, Cezar Popovici, etc.) a luat ființă în 1907, într'un palat din Löwelstrasse, capela română. Lucrările au fost făcute de mult regretatul și bunul nostru prieten, arhitectul Cezar Popovici; primul preot a fost Virgil Cioban, preotul militar român din Viena. Eu am fost dela început secretarul, apoi casierul comitetului parohial. Președinte era Generalul Lupu, vicepreședinte Dr. Sterie Ciurcu. Președinte al comunei bisericesti am ajuns și eu după războiu“.

„Prin colecte întreprinse în Transilvania și Vechea Țară s'au adunat peste 150.000 coroane, iar primarul Vienei ne-a oferit un teren viran, pe care să putem clădi o biserică românească. A intervenit însă

războiul mondial, care a nimicuit pe lângă atâtea planuri și acest desiderat al Românilor din Viena”.

„Austria s'a prăbușit în 1918”.

„Revoluția din Viena a găsit aproape pe toți membrii coloniei române la postul lor. D-l Iuliu Maniu, venit de pe frontul italian, a preluat conducerea și organizarea Consiliului național român din Viena și a soldaților români din Reg. de Infanterie 64, staționat în Viena”.

„S'a făcut instalarea birourilor în ministerul de războiu și s'a repartizat munca. Eu am funcționat ca referent al serviciului sanitar și în același timp ca medic al Regimentului 64 și al serviciului de depăzire pentru soldații români care treceau dela fronturi spre casă și totodată ca medic al Consiliului pe timpul epidemiei grozave de gripă din 1918 - 19”.

„Am lucrat la inventarul sanitar rămas din monarhia austriacă, pentru a putea cere partea care-i revenea poporului român din acel inventar. Intre timp am primit ordin dela București să nu ne ocupăm de acest inventar, pentru că România va cere alte compensații. Toate celelalte popoare urmașe ale Monarhiei au preluat însă materialul care le compete”.¹⁾

„După prăbușire toate naționalitățile tindeau spre țara lor. Mie-mi mergea mai departe bine cu clientela la Viena, însă nimic nu putea să mă rețină să mă întorc în țara mea”.

„În Februarie 1919 m'am prezentat la Consiliul dirigent din Sibiu cerând orice post mi se va da. Am fost numit cu data de 1 Mai 1919 consilier de resort, intrând în administrația și organizația sanitară alături de prietinel meu Iuliu Moldovan”.

„Pe lângă aceasta doriaș înșă să se facă organizarea unui serviciu balneologic în România nouă și să se înființeze un institut de balneologie și fizioterapie — atât de necesar Ardealului — în Cluj”.

Timp de trei ani Marius Sturza lucrează, punând la contribuție toată priceperea, experiența și hărnicia sa, alături de profesorul Iuliu Moldovan, la organizarea sanitară a Ardealului. Atâtea erau de făcut,

¹⁾ Despre activitatea românească a lui Marius Sturza va mai fi vorba. Ajunge deocamdată această amintire sumară — mult prea modestă — a rolului său în sânul Comitetului național din Viena, ca să încreștăm faptul că acest om de bine, Român inflăcărat, cu o activitate națională atât de pozitivă nu a fost încă decorat cu ordinul *Ferdinand*.

Un alt Român cu merite nepieritoare și totuși uitate este doctorul Virgil Cioban, fostul preot al Capelei române din Viena, realizator și îndrumător și el în acea epocă de caldă frățietate și efervescentă românească, de care în România-Mare nime nu și-a mai adus aminte.

in atâtea direcții trebuiau să se realizeze lucruri fundamentale, de o necesitate stringentă, încât pierde conjunctura favorabilă, din întâii ani după unire, pentru realizarea planurilor sale cu privire la organizarea balneologiei ardelen. Sturza n'a fost niciodată omul improvizațiilor pripite. Ceea ce trebuia să facă, săvârșea chibzuit și temeinic. A crezut că datoria lui este să ajute din plin la alcătuirea cadrului solid al unui serviciu sanitar și de ocrotire în țara eliberată. S'a dat întreg, fără rezervă, acestei munci grele și ingrâte, amânând pentru mai târziu înfăptuirea proiectelor dragi inimii sale. Când însă ar fi avut răgazul să treacă la împlinirea dorințelor sale, se schimbaseră vremurile. Oamenii cari îl cunoșteau, cari înțelegeau toată importanța și amploarea, utilitatea și necesitatea pentru țară a plănuirilor sale, nu mai aveau putința să le traducă în fapte. Marius Sturza, care niciodată n'a făcut politică de partid, a fost pus la index de politicianism. Nu numai că este împiedecat să mai înfăptuiască ceva, ci însaș existența sa în țara pe care atât a dorit-o și la a cărei unire și-a avut și el părțica de contribuție, este sistematic îngredită. Medicului fruntaș care din dragoste de neam părăsise o situație strălucită în Viena și o clientelă cum nu prea mulți colegi o aveau în capitala Austriei, specialistului care în primul cadru de organizare sanitară a Ardealului românesc ocupase locul imediat după secretarul general al Resortului de Ocrotire, — i se oferă un post de medic secundar la spitalul din Aiud!

Zdrobit sufltește, bolnav și sărăcit complet (și pierduse toată averea agonisită în 20 de ani de muncă grea, în urma devalvării valorilor mobiliare în Austria), el se întoarce în 1922 la Viena ca să-și refacă existența.

Un alt om, cu sentimente naționale mai puțin puternice, cu o dragoste mai mică pentru ghea strămoșească, ar fi putut s'o rupă complet cu o lume care l-a jignit atât de adânc. Marius Sturza n'a putut s'o facă. Nu i-a fost dat să înfăptuiască în cadrele oficialității ceea ce știa că e bine și de folos pentru țară; s'a îndârjit și a realizat în Sovata unul din cele mai perfecte servicii balneologice.

„Am început să lucrez din nou în Viena și cu multă muncă mi-a succedat să-mi refac clientela de mai înainte. Între timp sanatorul Wällischhof se desființase, prefăcându-se într'un spital de convalescenți al casei cercuale din Viena și, cu toate că mi se ofereau posturi de medic șef în diferite sanatorii, am preferat să fac fizioterapie pe cont propriu în Viena, iar pentru vară să preiau conducerea stațiunii balneare Sovata din Transilvania, care mă interesa din toate punctele de vedere. Dumnezeu m'a ajutat să ridic și Sovata, precum am ridicat la timpul său Wällischhoful. Datorez multă recunoștință colaboratorilor mei din

Sovata, în special prietenilor Vescan, Dr. Ioan Papp, întemeietorul Casei Magistraților și directorului decedat Teodor Pașca, pentru tot concursul dat. Astfel am lăsat acolo cu toții o instalație balneară atât de perfectă cum nu se mai găsește alta în regiunile noastre”.

„În Sovata am avut ca oaspeți balnari și pacienți în patru rânduri pe M. S. Regina Maria și pe arhiducesa Ileana”.

„Idea primordială de a crea un institut de balneologie și fizioterapie în Cluj nu m'a părăsit însă nici pe mai departe. Cu toate decepțiile avute am concurat la Catedra de Balneologie și Fizioterapie și am ocupat-o prin concurs în anul 1931 ca profesor agregat. În 1934 am devenit titular”.

Cu anul 1934 se termină memorialul din care am crezut că e bine să citez cât mai mult.

Marius Sturza descalecă pentru a doua oară în țara dorită, căreia nu-i cerea nimica pentru sine, voia însă să-i închine toate posibilitățile de înfăptuire ale maturității sale, tot entuziasmul său făptuitor, neștirbit de vârstă și decepții. Părăsind a doua oară Viena, el a făcut, — din punct de vedere material, — din nou o jertfă. În 1925 guvernul austriac îl cinstise cu titlul de consilier sanitar, distincție mare, cu atât mai mare, cu cât ea se oferea unui străin. În 1931 profesorul Diem îl invitase să se abiliteze docent la Facultatea vieneză. Când în Viena se svonește că Sturza se va muta iarăși în România, un grup de pacienți înstăriți îi propune constituirea unei societăți pe acțiuni pentru înființarea unui mare sanator de fizioterapie, sub conducerea sa. Omul sărăcit complet în 1922, își refăcuse în opt ani o situație și mai strălucită în orașul marilor sale succese.

Dar el a vrut să-și încheie viața în țara părinților săi, să-și crească copiii în lumea românească, să fie iarăși de folos neamului său.

Revine în patria sa în momentele celei mai grele crize economice și financiare. Avea o catedră, — nimic mai mult: nici urmă a vreunui institut, niciun serviciu spitalicesc, nici măcar un preparator, cu atât mai puțin un asistent, care să-i stea la dispoziție. La 55 de ani trebuia să se gândească cum va crea din nimica acel mare institut românesc de cercetări balneologice, pe care îl visase din tinerețe.

Primul său gând a fost să înfăptuiască cel puțin un învățământ balneologic și fizioterapeutic. Timp de șapte ani a făcut cursuri teoretice „ex-cathedra” și lucrări practice, — fiind în același timp și laborantul său propriu, — ca oaspe la diferite clinici din Cluj. Marele institut din strada Grigorescu, ale cărui planuri au fost făcute de celebrul arhitect vienez, Cezar Popovici, ale cărui fundamente fuseseră puse încă din vremurile de prosperitate, din pricina crizei financiare

(... și din alte motive pe care nu vrem să le cercetăm acum), nu s-a mai terminat. Așa greu, cum mergea fără institut, Sturza și-a organizat și perfecționat învățământul. Exigent, dar drept și înțelegător, educator prin faptă, nu numai profesor, el a știut să-și apropie sufletește studenții și să desvolte în ei interesul pentru o ramură a științei medicale care nu are numai importanță mare în formarea medicului terapeutician ci este de o însemnătate covârșitoare la noi, în țara nenumăratelor ape vindecătoare, în mare parte încă nefolosite. Pentru studenții și medicii care voiau să pătrundă mai adânc în balneo- și fizioterapie, Sturza a creat posibilități de muncă și a obținut înlesniri la Sovata.

În acest timp Academia Română, — care pe urmă îl va alege membru onorar al ei,¹⁾ — îi dă însărcinarea plină de răspundere, ca împreună cu Cezar Popovici să instaleze serviciul fizioterapeutic al Spitalului Elias din București. Aci Sturza poate lucra din plin și i-a fost dat să realizeze un lucru minunat.

În timpul acesta el publică o serie de lucrări fundamentale pentru balneologia și climatologia medicală a României. Despre acestea va fi vorba mai târziu.

Între timp împrejurările devin mai bune și Universitatea Daciei Superioare se mărește cu frumosul palat al clinicilor din strada Mico. În cadrul acestuia poate în sfârșit și Sturza să-și organizeze un institut clinic de balneologie și fizioterapie. Nu avea să fie atât de grandios și desăvârșit ca acela care fusese plănuțit mai înainte, otuși el putu fi înfăptuit cât se poate de complet și admirabil chibzuit până în cele mai mici amănunte. O experiență de peste 30 de ani, meticulozitatea și spiritul său de prevedere l-au ajutat pe Marius Sturza să creeze în Cluj un institut de specialitate cu cea mai completă aparatură.

Din păcate, ajuns să-și vadă după atâtea sbuciumări, a avea plănuirile sale, n'a avut prea mult parte de ele. În 10 Septemvrie 1941 cea mai frumoasă clinică balneo-fizioterapeutică din spațiul carpato-danubian a trecut sub altă stăpânire.

La 64 ani Marius Sturza a trebuit să-și părăsească cele mai frumoase înfăptuiri ale vieții sale, Sovata și clinica din Cluj, împreună cu toată averea sa. Și-a suflecat mânecile, a strâns din dinți și s'a apucat din nou de lucru. Cât a contribuit el prin muncă și sbuciumare, prin punerea la contribuție a întregii sale experiențe, prin chibzuită

¹⁾ M. Sturza mai este membru al Academiei de Medicină, al Soc. internaț. de Hidrologie și al multor altor societăți științifice din țară și străinătate.

strădanie la crearea din nimica și la organizarea clinicelor Universității sibiene o știu — recunoscători — numai cei cari au lucrat împreună cu el și o va judeca, mulțumindu-i, posteritatea. Aici și-a înfiripat din nou un mic institut balneologic, utilat cu cele mai necesare lucruri.

În 26 August 1941 s'a împlinit al 65-lea an al vieții lui Marius Sturza, al unei vieți curate și cinstitute, de străduință neostoită închinată neamului său și semenului în suferință.

În 1 Septembrie 1941, conform legii, împlinid limita de vârstă, bogat în ani dar tânăr în puterea sa de muncă, a fost trecut la pensie.

* .

Inzestrat cu o inteligență superioară și o judecată limpede și incoruptibilă, cu discernământul puțin cam sceptic al omului dela țară, meticolos până la pedanterie, muncitor care nu știe să se cruțe, Marius Sturza a avut din capul locului toate darurile necesare unui om de știință. Curiozitatea sacră a cercetătorului adevărat nu l-a lăsat să odihnească niciodată în căutarea și tâlcuirea tainelor firii, să se mulțumească cu ceea ce a obținut. Dar el n'a fost numai savantul fișelor și al bibliotecii, al biroului și al laboratorului: ca un resort în totdeauna comprimat, o energie actuală îl împingea să-și transforme cunoștințele în înfăptuiri.

Ceea ce îl caracterizează înainte de toate este o nemăsurată bunătate, o dragoste a semenului, pe care oricât ar vrea să o ascundă, nu poate să o facă nesimțită de cei cari îl cunosc mai bine. Omul acesta cum-pătat, aproape ascetic când este vorba de persoana sa, este de o mărinimie adesea ușuratică ori de câte ori i se cere să dea un ajutor, să sprijine pe cineva în lipsă sau o operă frumoasă. Dela abonamentele pentru reviste care merită să fie susținute până la contribuțiile anuale la societăți de binefaceri și culturale, până la subscrierile pentru în-făptuiri obștești, darul său este totdeauna mai mare decât se așteaptă dela el, este oferit grabnic, la timp, bucuros și vesel. Cine poate număra pe toți studenții români, pe care tânărul doctor din Viena i-a ajutat sau pe care profesorul din Cluj i-a găzduit cu părintească iubire în casa sa și la masa sa. Pe câți a știut el să-i treacă cu discreție peste momente critice, să-i lanseze în clipa potrivită nu numai cu sfat bun, ci și cu ajutor foarte real. Omul care niciodată nu vrea să primească fără să o remunereze, o muncă săvârșită pentru el, în vâlmășeala practicei sale medicale a avut în totdeauna răgazul și răbdarea să îngrijească prieteni și străini mai nevoiași, tot atât de conștiincios ca pe pacienții săi simandicoși, pentru un simplu bogdaproste. lute și

aspru la vorbă, el este totuși un sensibil, în fond chiar un timid. Gata oricând să se războiască cu oricine, când este vorba să susție dreptatea altuia sau — mai ales, — interesele obștești, el amuțește și se retrage când sunt în joc ale sale proprii, trăgând aproape în totdeauna scurta într'o lume a coatelor ascuțite și a pumnilor mai tari. O omenie profundă, în dublul înțeles al cuvântului — cinste și umanitate, — un duh de caritate curat creștină, iată temeiul eticei sale. Cine îl are pe Marius Sturza prieten poate să fie liniștit: în clipele grele ale vieții sale va avea pe cine să se bizuie.

* * *

Calități etice, ale voinței și ale intelectului, într'o armonioasă imbinare, l-au predestinat să devie medic adevărat, ajutor și sfătuitor al deaproapelui în suferință, vindecător al metehnelor trupului și sufletului.

Școala vieneză dela 1900, pozitivă și strict științifică, i-a disciplinat judecata medicală, i-a dat metodele severe și obiective de investigație. Timpul petrecut în Paris și Nancy i-a deschis ochii pentru supleța și spiritul sintetic al școalei franceze. Anii petrecuți în clinicile celebrilor maeștrii din capitala Austriei și din Berlin i-au aprofundat cunoștințele, i-au lărgit orizontul, i-au dat acea pătrundere în tainele boalei care se dobândește numai la patul bolnavului.

Dar, am mai spus-o, medicina oficială a acelor vremuri voia să fie numai științifică. Ii lipsea duhul, ea începuse de atâta știință să uite de artă. Sturza a avut marele noroc să nu facă numai școală înaltă *ci și ucenicie*, alături de un mare meșter al artei medicale, de un terapeutician născut iar nu făcut, de doctorul Ioan Hozan. Sub conducerea sa i-a fost dat să-și desvolte, pe lângă neprețuitele cunoștințe dobândite cu sârguință și inteligență la o facultate vestită și *intuiția medicală*, să-și înmulțească „talantul” primit dela natură, acela al *artei să trateze omul bolnav*.

Cu instinctul fin al medicului adevărat, Sturza și-a dat seama — tocmai în epoca hiperspecializărilor, — că o specializare excesivă duce la o denaturare, la o atrofiere a personalității medicale. De aceea el tinde dela început să-și păstreze multivalența: după o temeinică pregătire în specialitatea medicinei interne el își însușește și toate finețele neurologiei și ginecologiei. Simte că medicina pur materialistă și somatică a vremurilor sale a uitat de sufletul omului; merge la Nancy, la Bernheim, la psihoterapeutul vestit al epocii. În sfârșit, după ce intră în practică, vede că pacientul, — omul în suferință — nu vrea numai să i se recunoască boala, ci cere mai ales să fie tratat. Dar medicina

diagnostică și analitică de atunci nu prea credea în terapie. Natura ajută, — dacă ea dă greș, nu mai este mult de făcut; satisfacția principală a medicului este diagnosticul precis, minuțios; cam asta era mentalitatea celor mai mulți maștri ai școlii medicale pozitivistice. Dar satisfacția pentru bolnav unde rămâne? Rezultatul acestei concepții nihiliste în terapeutică a fost ciudat: au răsărit, ca ciupercile, — mai ales în lumea germană și anglo-saxonă, unde exagerările științiste ale medicinei oficiale ajunseseră la apogeu, — vindecătorii naturaliști, acei „Naturheilärzte”, cari adesea erau simpli șarlatani, în foarte multe cazuri însă oameni dotați cu o splendidă intuiție terapeutică, cu robuste instincte de vindecători. Mulți din ei speculau, cei mai buni însă satisfăceau în mod real dorința de a fi tratați, nu numai diagnosticați, a oamenilor suferinzi. Sturza a simțit insuficiența terapiei oficiale. A căutat să se documenteze. A văzut în Paris, cum școala franceză păstrează din vechiul arsenal terapeutic atâta finețe pe care școala vieneză nu le mai lua în considerare. Și atunci el, după ce cunoscuse în Gräfenberg, la doctorul Hozan, resursele atât de mari ale hidroterapiei lui Priessnitz, — care nu a fost medic, dar a cărui metodă, ca și a preotului Kneipp, a trebuit să fie recunoscută de medicina oficială, — a început să urmărească cu atențiune medicina neoficială, naturistă. Ca și Paracelsus, cel mai mare medic al Renașterii, care a mărturisit că nu i-a știrbit întru nimica autoritatea și demnitatea dacă a știricit cu sânguință și „bei den Doktoren, auch bei den Scherern, Badern, bei Klöstern, bei Edlen und Unedlen, bei den Gescheidten und Einfältigen”, din același spirit de sacră curiozitate hipocratică, Sturza studiază ideile și metodele naturaliștilor. Cu discernământ critic, cu disciplina mintală a omului de știință, el știe să aleagă grăunțele bune din pleavă.¹⁾

Intr'o vreme când analiticul și pozitivul stăpânea gândirea medicală, *Marius Sturza face pentru sine, din imboldul intuiției sale, o sinteză în concepțiile sale medicale, devenind astfel un precursor al medicinei sintetice, terapeutice și respirualizate de mai târziu.*

Imbinarea om de știință — medic filosof — om bun, a făcut din el acel vindecător desăvârșit care a redat vieții atâți oameni în grea suferință, care a știut să aducă din nou la voința să fie sănătoși ne-numărați oameni care nu mai credeau în sănătatea lor.

¹⁾ Un episod: Când lucra în Berlin, la Zabłudowski, profesorul îl surprinde făcând un masaj vibrator combinat, cu o tehnică de tot specială. Incântat, îi spune: „Sie haben eine gesegnete Hand, Herr Doktor. Von wem haben Sie diese wunderbare Technik erlernt?” — „Von der baba N. in Șepreuş, Herr Professor”.

Mult timp, până la ivirea pleiadei de medici tineri ardeleni care aveau să devie maestrii de azi, *Marius Sturza a fost incontestabil figura reprezentativă a medicinei românești ardeleni.*

Ca medic tânăr, în Viena, Sturza a publicat mai multe lucrări de clinică, cazuistică și fizioterapie, apărute în reviste germane. În timpul primei sale șederi în țară, în 1921 și 1922, el scrie două studii judicioase, bine puse la punct, asupra viitoarei organizații balneare la noi. Întors la Viena, face cunoscută în lumea germană Sovata, documentând indicațiile și efectele băilor de acolo (1926). În timpul acestor străngea, neobosit, materialul documentar pentru lucrarea sa fundamentală „Die Kochsalzwasser Romäniens“, (Wien, 1930, 128 p. 8° mare), apărută în condiții tehnice admirabile, publicație care dintr'odată îl va consacra în lumea specialiștilor și în baza căreia profesorul Diem i-a propus habilitarea la Facultatea vieneză. Materialul documentar despre apele cloruro-sodice din toată România mare, strâns minuțios și complet, este înfățișat unitar și sintetic, prelucrat și adaptat după criteriile cele mai recente ale fizico-chimiei și balneologiei moderne. Critica de specialitate străină a accentuat că această monografie vastă și totuși concisă este una din cele mai complete în literatura balneologică mondială. Cuprinzând un mare număr de observații și interpretări proprii ale autorului, ea aduce mult material inedit, iar în ceea ce privește terapeutică, ea cuprinde o seamă de idei originale care azi sunt definitiv consacrate.

Ca profesor în Cluj, Sturza dezvoltă o activitate științifică susținută și remarcabilă. Urmărește mai departe cercetările sale sistematice cu privire la balneologia României și începe să studieze temeinic un domeniu nou, climatologia medicală și meteoropatologia țării noastre. Acordă o atenție deosebită problemei reumatismului. Roadele studiilor sale sunt douăzeci și două de lucrări mai mari, publicate între 1931 și 1941 în reviste românești și străine sau în volum, și numeroase comunicări la congrese naționale și internaționale, tratând despre istoricul balneologiei; orientări pentru curele balneare și climatice; despre regiunea balneară a Mării Negre, în special a Techirghiolului; tratamentul balnear și climatic al reumatismului, al boalelor de femei, al boalelor tubului digestiv, al tuberculozei; despre heliotermele României; asupra climatologiei medicale a României, în special a Mării Negre și aplicării ei climato-terapeutice; despre nămolurile din țara noastră; asupra boalelor meteorotrope, etc. etc. Lucrări temeinice ale asistenților săi, teze bine lucrate, inspirate de el și un bun manual didactic pentru studenți întregesc această listă.

Medicina balneară, hidroterapia și fizioterapia s'au bucurat în literatura medicală a României, — țară atât de bogată în cele mai variate ape minerale, — de timpuriu de o atențiune destul de mare. Cea dintâiu publicație medicală în limba noastră, publicată în 1821 de Ardeleanul Vasile Pop, este un mic tratat balneologic. Un Episcopescu, un Fetul publică încă în epoca începuturilor medicinei noastre științifice bune informații hidrologice, mai târziu se pornește o literatură susținută asupra diferitelor localități balneare din Țara veche. Toți autorii lucrărilor amintite nu sunt însă balneologi în înțelesul strict al cuvântului. Abia la începutul veacului nostru avem în doctorul Șabner-Tuduri un foarte serios balneograf. Cu regretatul profesor Theohari și colaboratorii săi din București ia naștere o școală de terapeutică balneară experimentală, care are mari merite pentru lămurirea unei serii întregi de probleme speciale în legătură cu apele noastre minerale. Școala bucureșteană este în curând secondată de cea din Iași. O serie de medici balnari contribuie în mod merituos la cunoașterea tot mai amănunțită a localităților noastre de cură. Medicul general N. Vicol izbutește, cu tenacitate și entuziasm, să grupeze pe cei mai mulți cercetători în aceste domenii și pe medicii noștri balnari în Societatea Română de Balneologie.

Ceea ce ne lipsea încă era o instituție științifică în care să se facă temeinic și metodic sinteza tuturor acestor strădanii și curente, în care să se centralizeze cercetarea științifică românească din domeniul balneologiei, climatologiei și fizioterapiei, în care să se formeze viitorii specialiști și să se aplice practic tot ceea ce știința balneologică și fizioterapeutică poate să ofere medicinei. În timpul scurt cât a putut să funcționeze institutul din Cluj, el a fost într'adevăr acest centru.

Marius Sturza este, — *în ceea ce privește personalitatea sa științifică*, — balneolog și fizioterapeut în înțelesul larg, cuprinzător și modern al cuvântului. Preocupările sale științifice și lucrările sale cuprind nu numai un sector al problemelor ci totalitatea lor: el studiază în aceeași măsură latura geografică, geologică și fizico-chimică, cea fizică și meteorologică, aspectele experimentale și clinice ale balneologiei și climatologiei medicale, patologia și terapeutică în legătură cu ele.

Precum l-am văzut ca medic, multivalent și sintetic, așa îl găsim și în cercetările sale balneologice. În istoria medicinei românești el va rămâne ca un năvator și întemeietor, cel mai de frunte reprezentant român al balneologiei științifice în tot cuprinsul ei.

Fiul vrednicului Român Popa Mihaiu din Șepreuş și al preotesei Ersilia, care în 1877 a fost una din inițiatoarele vestitei colecte pentru

ajutorarea ostașilor dela Plevna, băiatul care a fost chemat acasă din străinătate ca să nu-și uite cumva graiul strămoșesc, a dus cu sine, oriunde l-a aruncat soartea, un suflet românesc, tare și curat. Școlile din Brașov, „România Jună” din Viena au fost o bună plămădeală pentru germenii săditi în el. Fie că se sbuciuma să lumineze meseriașii noștri din Viena sau să convertească socialiștii români pripășiți acolo, fie că jertfia și se străduia ca în capitala Austriei să se ridice o biserică românească, el o făcea ca să-și înalțe neamul. La neam se gândea când ajuta studenții săraci, la el s'a gândit când în două rânduri a părăsit situații strălucite ca să revie în țara de baștină. Ceea ce a făcut el, tăcut și fără zarvă, ca un prieten devotat, pentru cei cari erau în prima linie a luptelor noastre de emancipare, nici nu se știe încă. Ce a oferit el, ca valori materiale, pentru binele obștesc, nu se va ști niciodată. Că în toate gândurile sale, în toate faptele sale el a vrut și a reușit întradevăr să fie numai de folos țării sale, asta o știe și o poate afirma oricine îl cunoaște.

Român și medic de legea veche: acesta este Marius Sturza.

A fost el oare ajutat să înfăptuiască pentru țara sa, ca Român și ca medic, tot ceea ce a vrut și ar fi putut?...

VALERIU L. BOLOGA

O ANTOLOGIE ROMĂNEASCĂ DE PE ALTE MELEAGURI:
„VERSURI DIN TRANSILVANIA NORDICĂ”

În editura ziarului „Tribuna Ardealului” din Cluj, a apărut spre sfârșitul anului trecut cea dintâi carte a colecției „Grai și suflet românesc”, intitulată „Versuri din Transilvania nordică”, și cuprinzând antologic câteva bucăți alese din activitatea lirică a unor tineri pătrunși de idealurile desinteresate ale artei. După numai un an și ceva dela memorabila cedare teritorială, apare astfel în inima pământului transilvănean un volum care reușește să ascundă în el alături de semnificațiile extra estetice ale unor asemenea lucrări și câteva aspecte artistice propriuzise, aspecte care amintesc despre perspicacitatea occidentală și despre nivelul cultural european pe care stăpânirea autohtonă a celor două decenii izbutise să-l atingă pe acele meleaguri. Silit la o bruscă denivelare orizontică, spiritul ardelean detronat din munca sa tridecenală în nu mai puțin de trei zile, revenise — după exodul din 1940 — la un nivel cultural minor și la un plan de spiritualitate depășit în Ardeal, chiar cu mult înainte de marele război din 1916. Printr’o prea frustă schimbare de perspectivă, printr’o prea brutală translațiune de medii culturale și printr’o prea gravă deștelenire a instituțiilor de cultură românească din Ardealul nordic, spiritul acestei regiuni fusese nevoit astfel să cadă de pe planul major al realizărilor culturale pe planul insuficient al manifestărilor jurnalistice sau, cel mult, calendaristice. Apariția câtorva volume sporadice, cu aspect costeliv, a câtorva modeste reviste de familie sau a unui cotidian timid, marcau această tragică denivelare cu un ton, îmbietor mai mult la melancolii decât la nădejdi sau la certitudini. Evident că în atari condiții antologia pe care o prezentăm aici, umple dintr’odată un gol profund resimțit și ne obligă la constatarea plină de consecințe îmbucurătoare a trăinicieii simțului valorilor din sufletul românesc și a temeinicieii cu care acest spirit tinde să iasă la lumina pe care a văzut-o odată, chiar și atunci când este — prin evenimente — obligat la inhățiu. Căci, fără ’ndoială este îmbucurător a constata cum fundamentele culturale ale stăpânirii românești și zările intelectuale pe care le-a deschis au fost totuși mai puternice decât sinuozitățile momentului istoric, rodind

chiar și într'un pământ nefertilizat de supravegherea atentă a autorității culturale. Tot mai des ne parvin semne ale restabilirii nivelului cultural din trecut, tot mai frecvente sunt biruințele literare ale cercurilor culturale din Ardealul de Nord, iar ultima dintre acestea — Antologia despre care însemnăm aici — le încunună pe celelalte printr'o eclatantă dovadă a gustului ales, a spiritului modern și a simțului critic care au patronat apariția ei. Inițiativa cotidianului clujean câștigă astfel prin „Versuri din Transilvania nordică”, un titlu frumos care nu va întârzia să-și arate consecințele, iar colecția „Grai și suflet românesc” o ampoare și o rază de acțiune identică cu a oricărei inimoase instituții de cultură națională din trecut. Dacă aspectul grafic ireproșabil, dacă lucrările publicate laudabile și dacă atmosfera generală a volumului, dau operei realizate în Ardealul nordic semnificațiile victorioase pe care le-am remarcat, este incontestabil în primul rând, pentru că ele se plasează pe un punct de vedere cultural, mai exigent în structura lui intimă, decât oricare altul. Desigur, nu poate fi vorba încă despre o realizare cu sorți de perenitate literară. Dar pentru ceea ce vrem noi să semnalăm antologia dela Cluj poate fi considerată ca primul pas, făcut cu curaj spre atari realizări. Într'un cuvânt lămuritor care prefătează Antologia d-l Gheorghe Dăncuș — îngrijitorul colecției — remarcă cu multă justețe: „Cum se știe, aici, în Transilvania nordică, am rămas puțini intelectuali, cu modeste și puține posibilități de creație culturală. Masele populare însă cer slovă românească, cer hrană sufletească — erau obișnuiți cu abundență, — fără de care nu pot trăi, așa cum nu pot trăi fără pâinea cea de toate zilele”. Maselor populare din Ardealul nordic li se oferă incontestabil, prin această Antologie o operă de înalt bun gust.

În majoritatea lor numele care apar în Antologia de față sunt ale unor tineri care încă nu au trecut pragul celor treizeci de ani. Cu atât mai îmbucurător este faptul. Căci cei aleși să figureze în culegerea poetică dela Cluj și alături de ei toți cei ce gândesc la fel cu dânșii — și sperăm să fie cât mai mulți — porniți deja pe un drum pe care nu neglijează exigențele contemporaneității, vor ști să atragă după ei și pe cei al căror orizont cultural ar fi mai frecvent dispus la compromisuri. Figurează în ordine nouă poezii: Ionel Bulboacă, Ștefan Căprariu, Ion Cherejan, Teodor Ciceu, Victor Ilieșiu, Iosif Morușan, F. Făcurariu, Valentin Raus și Virgil Șotropa. Cel dintâi, Ionel Bulboacă, păstrează și în versul său, autohtonă atât de românească a numelui. Sunt poezii în ritm și colorit popular, care — și acesta e aspectul lor primordial — nu sunt cu nimic falsificate prin suprapunerea unor elemente culte, păstrând astfel prospețimea, autenticitatea și humorul cântecelor și a doinelor noastre ardelen. Alături de ele, versurile d-lui Ștefan Căprariu ascund reminiscențe eminesciene, reminiscențe evidente pe alocuri dar topite într'alte părți, într'un „stimmung” personal care trădează o inteligență ascuțită și-o sensibilitate plină de posibilități creatoare. Cel de al treilea poet, Ion Cherejan aduce în tonalitățile interioare al elucrărilor sale spiritul biblic spre care preocupările-i extraliterare l'au îndreptat, în special cel sesizat cu finețe în minunata „Cântare a cântărilor”, cum este de pildă în versurile

„Frumoasă ești iubita mea, frumoasă ești
Ca porumbița albă a vechilor povești...”

din poemul intitulat „Fata Transilvaniei”. Sunt uneori în versurile d-lui Cherejan și inegalități, dar entuziasmul care le cuprinde poartă în el multă căldură și mai ales multă pasiune literară. Printr-o mai atentă supraveghere a intensității lăuntrice, versurile d-lui Cherejan, au toate șansele să izbutescă în realizări de cea mai bună calitate. Păstrând vioiciunea, optimismul și spontaneitatea versului coșbucian, poeziile d-lui Teodor Ciceu, unul dintre poeții maturi ai colecției, se fac remarcate în deosebi prin aceste calități. Ele mărturisesc o mare abilitate poetică și o mai mare doză de seninătate interioară și de vigoare stilistică. Ușor melancolice și cu evidente tendințe spre meditativ, peemele d-lui Victor Ilieșiu se desprind unele din altele, cu firescul unor mărgele, grave uneori, întotdeauna însă păstrând aceeași rezonanță interioară, fără variații dar cu mult sens. Tonul lor specific trădează un spirit livresc, atent în deosebi la sine însuși, fără preocupări exterioare. Iosif Moruțan, mai violent în atmosfera versurilor sale este însă uneori și mai clar și mai lucid. Tendințele sale interioare sunt destul de vii așa încât integrarea ritmică a poemelor își justifică asperitățile. La amândoi acești poeți, se poate remarca o frumoasă cultură literară modernă care însă caută să se împace cu spiritul tradițional al Ardealului. Poetul la care însă această cultură fecundează lucruri interesante este d-l F. Păcurariu, poet cu foarte multe posibilități de evadare și cu foarte mult simț artistic. Talentul mustos al d-lui Păcurariu își caută modalitățile de expresie cele mai adecvate, trecând uneori prin lucruri inegale, iar alteori prin foarte izbutite realizări cum este această „Impăcare” din care citim:

„De-o vreme nu mă sbat în vânturi
Năuce nu mă mai frământ;
Și lanurile vechi de cânturi
Se pleacă line spre pământ.

Dârz, arcul nu-l întind spre cer,
Din sbor să fulger ulii sorții;
Tăcut, în colburi de mister,
Cu degetul scriu semnul morții.

Știu: cineva mi-a împletit
Sorocul cu fire de taine,
Și 'n van mă sbat în nesfârșit:
Mă sfâșie ereți de spaime.

Privesc în cer, privesc în vânt,
În ape și în timp adânc;
În vechi oglinzi de gând mă frâng
Și sorții-i pun inel de cânt”.

Frumoase sunt de asemenea și lucrurile pe care le publică d-l Valentin Raus. În special versurile care încearcă transpunerea unor teme

legendare populare, în formulări culte, transpunere de multeori izbutită. D-l Valentin Raus aduce din pământul năsăudean, de unde descinde, vigoarea, bogăția și spontaneitatea celui mai autentic stil ardelean, dând Antologiei contribuția plină de semnificații a regiunii pe care o reprezintă. Ultimul poet, d-l Virgil Șotropa, pune în relief armonia maturității reculese cu grija de laborator a poeziei. Sunt în opera d-lui Șotropa versuri pline de miez, observații colorate, tot atâtea calități cari i-au adus aprecierea cunoscătorilor în ale literaturii și i-au consacrat în bună măsură numele.

Un aspect pe care însă nu l-am întâlnit decât rar în toată culegerea și pe a cărui lipsă suntem nevoiți să o remarcăm, este aspectul social, caracteristic poeziei ardeleni din timpuri de bejenie. Acest aspect își va face desigur loc cu timpul în preocupările literare ale celor ce astăzi înmuguresc primele rânduri. El este pe cât de fecund, pe atât de necesar. Pentru exemplificări, trecutul ne stă oricând la îndemână. Exceptând însă această ultimă și neînsemnată observație, notăm aici încăodată, pentru cei ce au avut inițiativa acestei Antologii și pentru cei ce au colaborat la ea, cuvintele noastre de laudă.

RADU STANCA

NOI PUBLICAȚII DE ARTĂ

Gh. Racoveanu, *Gravura în lemn la Mănăstirea Neamțul*. București, 1940, (4° 43 p. text și 60 table ilustrate cu 160 xilografii. Prețul 500 Lei).

Incepând cu al doilea deceniu al sec. 19, xilografil Mănăstirii Neamțul joacă primul rol în xilografiia română. Cele mai vechi ale acestei mănăstiri cad în primul deceniu: 1808, opera protolereului Mihail, un străin. Este de mirat cum Mănăstirea Neamțul, care din 1429 a produs cele mai splendide miniaturi ale țării, trece atât de târziu la xilografie. În 1821 apare prima evangheliie ilustrată la Români, opera lui Ghervasie monahul și Simeon iereul mănăstirei Neamțul. Ambii au fost măestri însemnați. Următorul, Teodosie monahul, lucrează peste 30 ani. Este cel mai productiv, dar nu are dinamismul lui Ghervasie, nici finețea lui Simeon. Mai puțin importanți sunt Damian ieromonahul, Nicolale și Simeon. La 1860 a încetat lucrul gravorilor în lemn la Neamțul; plăcile lor au fost utilizate însă până pe la 1874, chiar și mai recent, pentru icoane populare. Gravorii se foloseau de lemn de păr și buxus; desenatorul și „tăietorul de forme” sunt aceleași persoane. Deși nu lipsesc câteva amănunte naționale, xilografiile Mănăstirii Neamțul reprezintă o artă monahală, care se deosebește de xilografiile țărănești ardeleni. Măestrii din Neamțul au lucrat și pentru București, Iași, Brașov. Operele lor au fost coplate; s'au făcut chiar clișee după ele la sfârșitul sec. trecut. Numai rar au coplat acești xilografi nemțeni pe măestrii străini (astfel *Penticostarionul* tipărit la Veneția în 1805).

Opera d-lui Racoveanu este o publicație folositoare, sârguincioasă, bine ilustrată. Subiectul este tratat în text în 5 pag. iar în 12 pag. se

face descrierea ilustrațiilor. Primele 13 pag. conțin prefața și o introducere generală în xilografie și în special în cea românească. Opera a fost publicată de Fundația Regală pentru literatură și artă. Din cele 160 xilografii ale publicației numai 14 au mai fost publicate mai înainte. Cunoștințele bibliografice sunt corespunzătoare, mai puțin însă cercetarea comparativă, genetică, de istoria artei. În general arta cărților vechi românești nu a fost examinată până acum de un istoric de artă, ceea ce e profund regretabil. Stilurile istorice, contribuția Estului și Vestului, contribuția națională trebuiesc precizate în viitor. Autorul operii vede în planșa II elemente decorative ale renașterii italiene; după părerea noastră ele sunt însă mai degrabă ale renașterii germane. La pl. XLV indică contemporanii lui Dürer, la mai multe relevă, concepția bizantină, ori imitarea icoanelor bisericesti, fără însă a cerceta care icoane concrete l-au influențat pe xilograf. A rămas neobservată influența renașterii târzii la planșele V, LI, LII, 1, LIV, 5, cea din urmă fără îndoială a renașterii germane; accentuarea perspectivei este și ea un efect al renașterii; planșele LIII, 1, LII. 2—3 sunt în stilul baroc, XVIII, 2, are încadrare în stilul empire, XX, 1, de asemenea trădează influența empire. Întrâuririle atât de întârziate ale renașterii și barocul în aceste xilografii ale sec. 19 rămân un fenomen interesant în istoria stilurilor.

G. Oprescu, *Grigorescu desinator*. București, 1941 (8°, 52 p. text, 116 ilustrații. Prețul 300 Lei).

Cel mai mare desenator român este incontestabil Grigorescu. Această latură a activității lui a rămas până acum, totuși, nestudiată, din cauza că nu se cunoaște întreg materialul păstrat. Lucrarea d-lui Oprescu deși nu are pretenția de a da un catalog general, nici de a ajunge la o clasare sistematică și definitivă, are valoarea de a aduna într'un volumaș un număr apreciabil de ilustrații, iar în rândurile introductive de a încerca descrierea, gruparea, datarea și caracterizarea lui. Interesantă este observarea autorului (p. 49): „Când Grigorescu urmează natura, nimeni nu-l întrece. Unde însă copierea vieții nu mai ajunge, unde e nevoie de o înșugoașă de poezie sau de dramaturg, de o evadare în domeniul nobililor ficțiuni, spre arta din care les compozițiile vaste, cu multe personaje și în scene aguduitoare, Grigorescu este vizibil stânjenit”. La p. 51 însă îl caracterizează ca „un naturalist din convingere” „dublă de un idealist din înclinație”. Muzeul Toma Stellan conține mai bine de 450 desene de Grigorescu, o parte ale Institutului Sud-Est European, alte colecții de desene se găsesc în Muzeul Kallanderu, la Primăria din Câmpina și la particulari (Dr. G. Olaru, L. Munteanu, etc.) Tehnica desenurilor e variată. Avem carbunele uneori cu accente în cretă albă, creionul, penița. Subiectele sunt de multe feluri: scene de război, portrete, țărance, evrei, nuduri, case, animale etc. Grigorescu ajunge de vreme la un stil desputat de toate înutilitățile, în care aproape nu s'a păstrat decât linia decisivă. Ceea ce produce pe la 1880 este fructul maturității.

T. L. Roșu: *Insemnări și Inscricții bihorene*. I. Betuș, 1941, (8°, 93 p. „Biblioteca Belușului” Nr. 9—10. Prețul 75 Lei).

Autorul publică însemnările din cărțile bisericești și inscripțiile din bisericile românești ale plasel Vașcăului, Belușului, Cetchii. În capitolele introductive (p. 7—33) scrie câteva cuvinte despre voievozi și preoți, despre limba liturgică, despre manuscrise, despre prețul cărților și legăturile, despre felul cum se studia odinioară, despre zălogirea cărților, despre vânzătorii de cărți și afurisirile contra hoșilor de cărți. Urmează reproducerea însemnărilor din cărți și ale inscripțiilor din 43 biserici. Pentru istorici, istorici de artă, istorici literari și bibliofili ele au însemnătate și ar fi de dorit, ca autorul să continue publicarea. Datele privind istoria artel sunt cunoscute în mare parte din lucrarea mea *Monumentele istorice ale județului Bihor* (Sibiu, 1931). A adăugat însă și altele noi. Din punctul de vedere al istoriei artel să relevăm ca noi următoarele date: Din însemnările cărților vechi bisericești aflăm, că biserica din Săliște de Pomezou a fost pictată în 1795, cea din Cojdeni la 1872 de Teodor Feceru (după noi mai probabil „Tocariu” ca și în Urviv) și Dionisie Iuga din Nicula, cea din Cresula în 1885 tot de Dionisie Iuga. Biserica din Călugări sfințită în 1845 a fost pictată, conform inscripției în 1853, de zugravul Mercea Gavril. În biserica din Golla găsește numele zugravului David, (pe care îl întâlnim în repetite rânduri în B.hor), în Celșoara pe zugravul Costea. Biserica din Polana Vașcăului a fost zidită în 1803.

G. Fotino: *Biserica din Albac*. București, 1941 (31 p., 8° mare, cu un desen de Marla Pillat-Brateș).

Cuprinde cuvântarea rostită în ziua de 4 Mai 1941 cu prilejul târnosirii din nou, la Florica, a bisericii lui Horia din 1746 adusă de Ion I. C. Brătianu în 1907 din comuna Albac (jud. Turda). Comparând desenul din această broșură cu ilustrația publicată de revista „Luceafărul” (VIII. Nr. 7, p. 166) constatăm restaurarea nepotrivită: coiful turnului era originar mai înalt; se pare, că lipsește galeria deschisă a turnului, care era o podoabă; iar ceea ce s'a așezat înaintea intrării strică efectul.

Ch. Diehl: *Veneția*. Traducere de L. T. Boga. Ed. Naț. Gh. Mecu, București, f. a. (8° mic, 326 p. Prețul 95 Lei).

Inițiativa Editurii Naționale de a tipări în ediție lefină această operă istorică a savantului francez de renume mondială, merită toată lauda. De aceea nu e nevoie a insista asupra calităților operel, a cărei lectură agreabilă e folositoare atât pentru specialiști, cât și pentru amatori. Cartea este o revelație pentru cei ce au vizitat Veneția: istorici, istorici de artă, artiști și călători. Pentru istoricul de artă este demn de reținut capitolul asupra civilizației venețiene (p. 33—36), dar mai ales cap. IV, din cartea II. (p. 135—181), cap. IV, din cartea III. (p. 238—272) și cartea IV, cap. II. (p. 306—21). Ceea ce supără pe cetitorul român este numărul prea mare al greșelilor de tipar, mai ales la nume proprii (de ex. Laredan, Mestino, Collone, Tran), date (p. 45 jos, 91 jos, apoi

insuficiențele în traducerea termenelor de artă (confuzia între romanic și roman), a numelor de localități (Marignan în loc de Marignano, Lepante în loc de Lepanto), a numelor de persoană (Lysipe, Ioan-Galeas, Pedro Aretin în loc de Lysippos Giangaleazzo, Pietro Aretino), Un specialist trece ușor cu vederea asemenea greșeli, și le îndreaptă, dar într'o ediție leștină, destinată mulțimii necunoscătoare, sunt reprobabile, fiindcă provoacă memorizarea numelor proprii inexacte. Același soi de greșeli le-am întâlnit și la traducerea unei alte opere a aceluiși autor în românește: *Bizanț* (V. Recenzia mea în *Revista Teologică Sibiu*, 1941, XXXI, 1—2, p. 746). Ne lipsesc ilustrațiile monumentelor principale, ele ar fi crescut prețul volumului, dar l-ar fi făcut mai instructiv și intuitiv.

L. Netoliczka: *Die Siebenbürgisch-sächsische Volkskunst*. Sibiu, 1941, (23 extrase din „Siebenbürgische Vierteljahrsschrift“ 64, 2, p. 104—25).

O scurtă privire generală, cea mai bună până acum, asupra artei populare săsești din Transilvania, însoțită de bibliografia principală a chestiunii. Concepție clară, sănătoasă, bazată pe cercetări proprii și cunoștințe bibliografice. Autoarea atinge și chestiunea influenței românești. Aici bibliografia trebuie completată cu teza de doctorat a d-lui O. F. Stein de la Universitatea din București (Sibiu, 1933) și broșura mea: *Influences de l'art populaire etc. Contributions complémentaires* (București, 1939). Broderiile „după scrisoare” (die geschriebenen) nu sunt de origine ungurească, ci, cum just observă unghurul K. Kos („Kalotaszeg”. Cluj, 1932, p. 152), turcească, deci au putut fi luate de Sași direct de la Turci, fără intermediarul Ungurilor, ca și motivele turcești din ceramica și orfevrăria Sașilor.

CORIOLAN PETRANU

IN LOC DE CRONICĂ DRAMATICĂ

În Sibiu devine iarăși capitală a Ardealului și vatră a celor mai scumpe năzuințe ale lui, nu avem un teatru permanent românesc. Suntem nevoiți deci să ne mulțumim cu turneele diferitelor ansambluri, care începând cu luna Decembrie, cu toate dificultățile de călătorie, au luat proporțiile unei adevărate stăgline.

Să o spunem de la început: bizară și anacronică stăgline. Sufletul neamului — am putea spune: sufletul lumii — e prins într'una din cele mai tragice încordări pe care le-a cunoscut. Cu toate acestea revistele și comedile de la periferia literaturii, care nu rezistă decât faptului că sunt deajuns de „decoltate” pentru a gădila anumite simțuri, sunt mai frecvente decât în cea mai fericită epocă de pace.¹⁾ Dacă mai apare printre ele și câte o plesă din marele

¹⁾ Situația este asemănătoare și în presă. Cu toate că, din pricina crizei de hârtie, ziare vechi, de mare tiraj, sunt nevoite să apară în 4—6 pag., niciodată nu au avut atâtea publicații umoristice ca acum

repertoriu al literaturii universale sau naționale, sau cu o oarecare aderență la momentele actuale, ea e reprezentată — cu foarte puține excepții — în condiții de-a-dreptul revoltătoare. Un protagonist al scenei românești strânge în jurul lui câțiva actori de mântulală; alege una din plesele în care a avut un mare succes, — „o adevărată creațiune”, cum se spune în limbajul actoricesc; — confecționează niște afișe de proporții urlașe, pe care abia le pot suporta vitrinele librărilor și zidurile târgurilor din provincie; și dă, pentru prețuri astronomice, un spectacol hibrid, cu momente bune fără îndoielă, însă fără nicio linie sau cohezune în punerea în scenă și în jocul ansamblului.

Departate dela noi gândul de a pretinde să nu se joace decât tragediile și dramele sumbre din repertoriul clasic. Lumea are nevoie de a mai evada din cleștele, strâns ca niciodată, al marelui dramă universale a omenirii. De aici însă și până la evadarea irresponsabilă și trivială pe care ne-o oferă turneele noastre este o mare distanță.

Avem o direcțiune generală a teatrelor care, în vremuri de pace, va fi avut, probabil, un rol mai mult administrativ. Acum însă, când toate funcțiunile organismului țării trebuie stimulate și îndreptate spre un singur țel: al rezistenței și al victoriei finale, rolul acestei direcțiuni este de a contribui, prin admirabila armă a teatrului, la această operă de luptă a spiritului, atât de necesară pentru susținerea luptei celei mari, cu armele și viețile soldaților noștri. Ea trebuie deci să *dirijeze*, să știe înainte ce fel de spectacole se vor da și la ce dată, pe întreg cuprinsul țării, să aibă deci un program stabilit cu precizie, care să se încadreze în marele program de luptă al țării. Să plece deci mai puțin urechea la insistențele unor anumiți actori și impresari și să controleze dacă își respectă angajamentele luate. Căci, din păcate, nu numai că spectacolele nu sunt grupate într'un repertoriu potrivit vremurilor de astăzi, dar prin felul în care sunt reprezentate, nici măcar nu se servește ideea de teatru.

Firește că sunt și excepții. Să reținem în deosebi spectacolele totdeauna îngrijite ale teatrului „Muncă și Lumină”, cu un repertoriu dinamic, din care se desprinde o mare dragoste pentru viață, în ceea ce are ea mai pozitiv și mai nobil, cu o punere în scenă, ritm al jocului și grijă de ansamblu, care face cinste conducătorului acestor spectacole, omului de teatru de o pricepere și unică vocație Victor Ion Popa. Prin nimic nu a fost înrădăcinată dragostea de teatru în marile mase ale orașelor — căci de sate încă nu poate fi vorba — ca prin aceste spectacole. Ceea ce am cere conducerii acestui teatru este crearea de posibilități pentru a fi văzute și de publicul intelectual, nu numai de muncitorii sau de funcționarii unor anumite întreprinderi și instituții, cărora li se împart biletele prin Camerele de Muncă. D-l Victor Ion Popa ni zărește — și să o recunoaștem, spre lauda d-sale, că, în mare parte și-a atins scopul — spre teatrul pentru toată lumea, așa cum a fost totdeauna teatrul în marile lui momente. Spectacolele organizate de d-sa satisfac cele mai pretențioase exigențe de artă a teatrului, în același timp cuceresc însă marile mase ale celor simpli, cu sufletul deschis și primitor pentru jocul scenic, ca al copiilor. Să se dea deci, acolo unde

se poate, două, sau trei spectacole, — așa cum s'a organizat la Sibiu în anul trecut — și să se facă o mai bună propagandă pentru ele. Se lipesc abia vreo câteva afișe, la teatru și la instituții, încât publicul mare de mulțori n'are de unde ști despre aceste turnee.

Și am mai avut, în această „stagionă”, câteva spectacole la care trebuie să ne oprim. Sunt cele organizate de Teatrul Național al Ardealului, acum la Timișoara. Am revăzut astfel, în acest Sibiu, — teatrul cu care am crescut, una din mândritile culturii românești ale Ardealului pe actorii noștri dragi, pe care l-am urmărit dela cel dintâi pași pe scena Clujului, până la marile lor succese. Priveam în sala vechiului teatru al Sibiului, atât de modestă față de somptuoasa sală dela Cluj, la ochii îndușoși care învălulau în dragostea lor jocul acestor actori. Erau cel mai mulți ochii pribegilor, care dincolo de aventura de pe scenă, vedeau pe ecranul amintirii, atâtea și atâtea clipe dragi, petrecute în sala altui teatru, din orașul pierdut în zarea din acel tragic început de toamnă.

Ni se întâmplă de atâtea ori în viață să nu ne dăm seama de valoarea unui lucru, sau a unei ființe, să n'o iubim cu adevărat decât atunci când n'o mai avem. Așa s'a întâmplat și cu acest Teatru Național al Ardealului. Atunci când îl aveam seară de seară, l-am criticat uneori cu asprime; am fost excesivi în pretențiunile noastre, atât față de repertoriu, cât și față de punerea în scenă și jocul actorilor. Toată viața noastră publică a fost de altfel bicută de o critică ce întrecea adeseori marginile adevărului și posibilităților noastre. Am dat drumul însă acestei critici pentru că am crezut să înțelegem un stat și o cultură în văzul și aprecierea, cu participarea tuturor; și am fost excesivi în cerințele noastre pentru că ne-am așezat idealul nostru de cultură la un nivel înalt, potrivit aspirațiilor legitime ale unei națiuni mari, înzestrate cu virtualități spirituale și artistice de cea mai aleasă calitate, pe care numai împrejurările vitrege ale istoriei le-au împledecat să se afirme. Și să o spunem fără nici un incunjur, că, cel puțin în domeniul culturii, realizările noastre au fost în mare parte la înălțimea acestor aspirații. Dintr'o obscură universitate de periferie, am făcut o instituție al cărei bun nume a făcut ocolul pământului. Dintr'o operă anemică, cu un repertoriu alcătuit în cea mai mare parte din opere de dubioasă calitate, am făcut o operă de stil european, care s'a avântat până la cele mai îndrăznețe spectacole wagneriene. Dintr'un teatru de un nivel tot așa de provincial și mic burghez, am făcut un teatru deschis tuturor marilor experiențe ale artei dramatice. Că aceste experiențe n'au fost totdeauna pe placul publicului, sau la înălțimea gustului celor aleși, e adevărat. Nimeni nu poate însă contesta existența unui efort cinstit, în serviciul celor mai alese idealuri; și toată lumea trebuie să recunoască punctele luminoase ale realizărilor lui. Am avut atâtea spectacole de mare artă pe scena acestui teatru, sub toate direcțiunile și în toate stagiunile, încât ele singure sunt suficiente pentru a așeza această instituție printre cele mai de seamă creațiuni ale statului român întregit. Suntem siguri că istoria nepărtinitoare — care n'a fost scrisă încă — va dovedi acest lucru cu prisosință.

Acest teatru a fost însă „național”; el trebuie apreciat deci înalte de toate pentru contribuția lui la răspândirea și îmbogățirea patrimoniului spiritual al națiunii noastre. În această privință rolul lui a fost hotărîtor. De aproape o sută de ani, Românii de dincoace de Carpați s'au sbatut să-și creeze o asemenea instituție, având convingerea că ea este unul din stâlpii pe care se va răzâna clădirea, mereu amenințată, a naționalității noastre. Și au ei bine, înaintașii noștri, că teatrul va contribui într-o imensă măsură, la menținerea și sporirea sentimentului național al clasei noastre burgheze, în curs de formare și în fatal și primejdios contact cu culturile străine. Țărâniștea își avea încă cetățile ei de rezistență; burghezia creștea însă în școale și orașe străine. Primejdia desfigurării etnice o amenința la fiecare pas. Teatrul avea menirea să-i trezească dragostea pentru limba națională, să-l dea un mod de a trăi în spiritul tradiției și specificului nostru etnic. Acest teatru cerea însă sacrificii enorme dela societatea românească, nevoită să facă totul pentru menținerea școalelor, bisericilor și a altor instituții, vitale pentru masa țărănească. De aceea nu l-am putut crea. Unirea ni l-a dăruit însă, în toată splendoarea lui. Ceea ce a visat decenii de-a rândul un Iosif Vulcan, s'a realizat, mai strălucit decât cele mai îndrăznețe planuri ale lui.

Spuneam că partea pe care a avut-o acest teatru în formarea spiritului național al burgheziei noastre a fost covârșitoare. Gândiți-vă numai cât de popular ni l-a făcut el pe Alecsandri și mai ales pe Caragiale, cum ne-a obișnuit cu frumusețile limbii românești, cu un anumit mod de a te mișca și a trăi în societate — pentru a nu mai vorbi de bunurile neperitoare ale repertoriului universal, pe care nu le-am fi putut cunoaște altfel, turnate în tiparele spiritului nostru. Sunt lucruri comune acestea, pe care nu le observăm totdeauna. În criticele noastre nu ne gândim decât la exigențele artei. Dar un teatru e mai mult decât atât. Este cea mai socială și, deci, cea mai națională dintre arte. La formarea spiritului românesc al societății orașenești a Ardealului, Teatrul Național și-a dat contribuția într-o măsură pe care numai în aceste momente, de reculegeri, de scrutări cumpănite ale trecutului și destinului nostru, o putem aprecia.

Dar s'ar părea că vorbim de acest Teatru ca de o instituție răposată. El n'a murit însă, ci continuă să trăiască în toată vigoarea lui, în capitala Banatului. Dela primele zile ale descălcării la Timișoara, el a fost îmbrățișat cu toată căldura. Nu în zadar Banatul are cea mai veche tradiție românească de societăți corale și de diletanți. Ni se spune că seară de seară, sălile sunt pline, atât la spectacolele de teatru, cât și la cele de operă.

Bunele tradiții ale Teatrului se mențin. Ne-au dovedit-o aceasta cele câteva spectacole date la Sibiu, în cursul lunii Ianuarie. Am revăzut pe vechii noștri prieteni, în câteva din comediile și dramele de succes din repertoriul anilor trecuți al teatrului, precum și în câteva comedii italiene noi. Spectacolul cel mai de seamă ni l-au dat însă cu o plesă românească, cu *Daria* de Lucian Blaga. Totdeauna Teatrul Național al Ardealului și-a făcut o datorie din reprezentarea îngojită a pleselor românești. De astădată s'a întrecut pe sine. Sub conducerea unui tăoară și îndrăzneț

regizor, d-l Ionel Oltean, cu participarea în rolul principal a d-nei Magda Tâlvan, actrișă cu mari resurse, a căror pricepută punere în valoare am cerut-o totdeauna, ni s'a dat un spectacol de o linie sigură și menținută la un nivel puțin obișnuit pentru această scenă. Am spus-o de atâtea ori, și nu încetăm de a o repeta: Teatrul lui Lucian Blaga trebuie să fie o școală și o platră de încercare pentru teatrele noastre, în deosebi pentru teatrele Ardealului. Actorii să se întrecă în interpretarea personajelor din dramele lui; regizorii să-și pună la încercare toată priceperea și cele mai îndrăznețe visuri de punere în scenă. Este atâta poezie, luminată de gând, atâta putere de sugestie, atâta semnificație adânc umană, atâta știință a teatrului în aceste drame, încât interpretate cu trudă, cu pricepere, dragoste și onestitate, ele sunt o adevărată revelație, atât pentru actori și regizori, cât și pentru public. Iată și această *Darie*, considerată mai mult întie piesele de încercare, între jocurile pe care totdeauna și le poate permite talentul unui mare creator. Prea era un „caz“ psihanalitic, prea era sumbră și „bolnavă“, încât scenele noastre se fereau par'că de ea. A fost de ajuns însă să între pe mâna unor buni interpreți — mai ales a unei excepționale interprete — și a unui director de scenă, atent la toate sensurile și frumusețile ei, pentru ca să ni se dea unul din acele spectacole turburătoare, pe care nu le mai poți uita. Drama *Dariei*, complicată cu drama de o îngerească puritate a copilului său, a avut de astă dată sensul luptei cu soarta a eroilor din marile tragedii antice. Apăsătoarea atmosferă a dramel, accentuată mult de punerea în scenă, era străbatută din când în când, ca de săgețile unui fulger, de imagini de o rară poezie, bogate în sensuri ca niște proverbe, daruri în care Lucian Blaga este nelintrecut.

Teatrul Național al Ardealului ar putea să facă popasuri cât de dese în mijlocul nostru.

ION BREAZU

BULETINUL SOCIETĂȚII REGALE ROMÂNE DE GEOGRAFIE

Ultimul volum din *Buletinul Societății Regale Române de Geografie* (Tom. LIX, 1940, București, 1941, 590 p. cu numeroase figuri și hărți), apărut în condițiuni tehnice ireproșabile, este și din punct de vedere al cuprinsului, la înălțimea oricărui periodic similar apusean. Putem spune că este o publicație de specialitate care ne face cinste, fiind o vie mărturie a intensei activități științifice a geografilor români. Conține nu mai puțin de 14 studii, note și comunicări, urmate de o bogată cronică geografică, încheiată cu obișnuitele recenzii-bibliografii, semnate în majoritatea lor de d-l Prof. Vintilă Mihăilescu, Secretarul de redacție al Buletinului, nelipsind însă nici contribuțiile bogate ale celorlalți geografi români (S. Mehedinți, C. Brătescu, N. Al. Rădulescu, V. Tufescu, R. Călinescu, Ș. Manciușea, N. Pop, I. Rodeanu, I. Al. Maxim, I. D. Roșca, D. Burlleanu, I. Gugluman, P. Coteș, etc.).

Volumul se deschide cu textul francez al studiului d-lui Prof. S. Mehedinți, *Ce este Transilvania?* care ne-a fost prezentat de d-l Prof. Sabina Opreanu într'un număr din anul trecut al *Transilvaniei* (p. 75—77). Trebuie subliniat faptul că acest studiu, atât de prețios, a fost

făcut accesibil publicului și cercetătorilor apuseni, mai ales că s'a scos o ediție frumos editată și în limba germană.

Din cuprinsul bogat al volumului, am dori să scoatem în evidență importanta lucrare a d-lui Prof. Vintilă Mihăilescu: *Harta etnică a României transcarpatice*, lucrată după datele Recensământului român din 1930. Deși prin importanța științifică și națională, studiul are merita singur o cronică specială, acum însă nu putem stăruii prea mult asupra rezultatelor științifice la care a ajuns. Dar lucrarea de care ne ocupăm, și mai ales harta propriu zisă, are o deosebită importanță și prin metoda adoptată și tehnica folosită la alcătuirea ei. Se știe că anumiți oameni de știință străini, au căutat, și mai caută încă, metodele de cartografiere cele mai favorabile tezelor susținute de ei... În privința aceasta d-l V. Mihăilescu și-a impus o „riguroasă nepărtinire”, cum zice d-sa, harta câștigând, în acest fel, o valoare și mai mare, atât pentru știință cât și pentru politica obiectivă.

Harta sintetică, publicată ca anexă la acest studiu, are scara 1 : 1.500.000. Aceasta nu este însă scara la care s'a redactat în original, ci o reducere fotografică și apoi redesenată a lucrării propriu zise, care s'a făcut la scara 1 : 200.000.

Pe scara 1 : 200.000, mai întâiu, prin cercuri colorate, de 5 mărimi, a reprezentat numărul locuitorilor de diferite neamuri, obținând astfel o hartă analitică. Sprijinit apoi pe această hartă, pentru a putea aprecia repartiția populației după neamuri și mai ales raportul numeric dintre majoritari și minoritari, pe arii mai întinse, a reconstruit, la aceeași scară, o hartă sintetică, care, micșorată, cum am văzut mai sus, o avem anexată la studiu.

Pentru a da posibilitatea raportării ariilor etnice și la relief, în scopul de a distruge legenda că Românii ocupă de preferință zona muntoasă, elementele alogene fiind cele mai vechi și mai numeroase în celelalte forme de relief, d-l V. Mihăilescu a însemnat pe hartă, prin hașuri fine, și limita dintre munți și zonele vecine, alăturând totodată — prin procedeul suprapunerii — și harta desinelor populației lucrată de T. Morariu și E. Hotăranu, spre a înlătura și iluzia unei repartiții uniforme a numărului neamurilor pe spații de întindere egală. Prin acest procedeu absolut științific, se constată că acele goluri de populație, create de unii geografi tendențioși, se spulberă... Iar „succesele politice întemiate pe astfel de ficțiuni nu pot fi de durată: adevărul poate suferi eclipse, dar el rămâne o forță de temut pe care niciun spirit realist nu-l desconsideră”.

În altă parte a Buletinului, d-l V. Mihăilescu ne dă în traducere germană studiul d-sale asupra hărții etnografice a profesorului de geografie Paul Teleki, creatorul acelor faimoase goluri de populație din Transilvania. („Über die ethnographische Karte des Grafen Paul Teleki”), p. 233—243; Cf. textul românesc în *Revista Geografică Română*, București, 1940, III, fasc. 2—3).

Tot d-l Prof. V. Mihăilescu prezintă (la p. 453—458) o parte din rezultatele unor excursii în Cheile Bicazului, căutând să explice *Cum s'a format Lacul Roșu dela intrarea Cheilor Bicazului*, arătând

că lacul Roșu nu este rezultatul năruirii de munți, ci al alunecărilor secundare a unor grohotișuri descompuse de apele infiltrate.

Un alt studiu, iarăși de o deosebită însemnătate pentru noi, este al d-lui Prof. N. Al. Rădulescu, *Antropologia rasială și antropogeografia* (p. 245—278). Este o prezentare sintetică a stadiului actual al cercetărilor ca și a științei antropologice, la noi și în străinătate, făcută pe baza lucrărilor de specialitate, mai recente.

„Rolul jucat de Români în ansamblul cercetărilor antropologice e remarcabil, întâi ca material de studiu folosit de oamenii de știință și apoi prin contribuția adusă de antropologii români”. Într-adevăr, din datele culese de d-l Prof. Rădulescu se constată că și la noi, mai ales în ultimul deceniu, știința antropologică a luat un deosebit avânt, datorit mai cu seamă bogatei activități a tinerelor elemente dela Universitatea din Cluj. Totuși, nici Antropologia, ca și Etnografia, cealaltă știință națională neglijată, n'a ajuns la stadiul de dezvoltare în care se găesc, de exemplu, geografia, istoria, filologia, etc. Experiența dureroasă din toamna anului 1940, zice d-sa, „ne-a arătat ce efecte poate avea pentru noi o cunoaștere numai aproximativă a realităților românești”.

Se simte, deci, nevoia acordării unei mai mari atenții, atât Antropologiei rasiale cât și Etnografiei românești, în aceste domenii având, încă, prea puține cercetări regionale, temelnice, făcute de specialiști și cu metodele științei moderne.

Dacă totuși se poate spune că rezultatele științifice obținute de antropologia rasială la noi sunt îmbucurătoare, schimbând mult părerile emise de unii învățați străini, „ele se datoresc, în bună parte, sprijinului și îmboldului dat de Asociația ardeleană „ASTRA”, de *Institutul de Igienă și Igienă socială* al Universității din Cluj condus de prof. Iuliu Moldovan, de *Institutul Social* și mai ales de *Societatea Română de Antropologie din Cluj*”. Încurajarea cercetărilor antropologice și etnografice trebuie însă să devină o problemă de stat, căci aceste discipline prin rezultatele lor, pot fi considerate ca discipline naționale.

Este semnificativ faptul că, după cum am văzut mai sus, cercetările cele mai sistematice s'au făcut cu sprijinul și din îndemnul mai cu seamă al unor instituții transilvane, constatăm că și majoritatea acestor cercetări s'au făcut tot în această regiune. Pe baza acestor cercetări și a studiilor publicate, d-l Prof. N. Al. Rădulescu a întocmit o hartă cu tipurile rasiale ale Românilor din Transilvania, pentru celelalte provincii, cu excepția Găgăușilor din Sudul Basarabiei, lipsind date mai precise.

Reținem aici și constatarea, foarte importantă, că Români, contrar unor afirmații ale antropologului vinez V. Lebzelter, au la origine o rasă veche blondă, nordică, păstrată și astăzi într-o mică proporție în regiunile mai înalte, la Moșii din Munții Apuseni, precum și în unele depresiuni carpatice, ca în Vrancea etc. Peste acest strat autohton, de rasă blondă, s'au suprapus, cu timpul, rasele brune, care predomină astăzi la noi.

Nu vom însta asupra prea multor nume de cercetători. Ele au început să fie cunoscute de opinia publică. Dintre strălucim notăm pe Prof. E. Pittard, care ne-a dat cele mai de seamă cercetări și cele mai numeroase lucrări între anii 1901—1931. Cităm apoi pe V. Lebzelter, primul care a introdus analiza diagnostic-rasială, făcând cercetări între anii 1932—1935, neajungând însă să-și publice rezultatele definitive din cauza morții sale prea timpurii.

Dintre cercetătorii români, care au publicat rezultatele cercetărilor diagnostic-rasiale, care interesează mai mult pe antropogeografi, notăm pe I. Făcăoaru, V. Papilian, C. C. Velluda, Olga Necrasov, etc. Importante sunt însă și contribuțiile din domeniul antropologiei morfologice, dar mai ales cercetările referitoare la grupele sanguine, făcute de S. Manuilă, Gh. Popovici, P. Râmneanțu, O. Necrasov, V. Papilian, C. C. Velluda, etc.

Cercetările antropologice viitoare, din domeniul rasial mai cu seamă, sunt așteptate cu un viu interes de către antropogeografi, pentru a avea puncte noi de orientare în descifrarea acestei necunoscute, care este, încă, Poporul român.

D-l Victor Tufescu, care de mai mulți ani lucrează la un studiu asupra „Câmpiei Moldave“, ne prezintă în acest Buletin „O regiune de vie circulație: Poarta dela Târgul-Frumos“ (p. 329—416).

Împreună cu cealaltă poartă din dreptul Botoșanilor, aceasta dela Târgu-Frumos, formează zona de legătură, „șeaua“, sau puntea care a canalizat majoritatea căilor de comunicație între regiunea muntoasă din Vest, și șesul Siretului spre Câmpia Moldavă. Regiunea dela Târgul-Frumos trebuie privită ca o adevărată răscruce și sub raportul fizic, aici întâlnindu-se influențele stepii dela Răsărit cu cele ale regiunilor înalte și păduroase dela Apus. Dar trebuie privită ca răscruce de drumuri și sub raportul antropogeografic deoarece necurmata circulație dintr-o parte în alta, sub diversele ei forme (schimb de produse, mișcări pastorale, mișcări sezonale pentru lucru, curenți de colonizare spre câmpie etc.), a transformat-o într'un „adevărat amalgam antropogeografic“. Aici se poate studia foarte bine procesul de transformare a unei regiuni de vie circulație sub influența elementelor din toate regiunile Moldovei, în contrast cu zonele învechinate, mai izolate, unde viața a fost mai statică, dezvoltată pe loc, specificul local rămânând mai puțin modificat.

D-l V. Tufescu, în această frumoasă monografie regională, a găsit și sate de români din Transilvania, cunoscuți sub numele general de *Ungureni* (Ungureni-Neamț, U.-Hârliu, U.-Letea, U.-Porcești, U.-Leca de lângă Bacău, etc., cf. și nota 1 dela p. 365 pentru sate de Ungureni, azi dispărute), dar și sub numirile locale ca: Țuțuțeni, Mocani, Mărgineni, Brețcani, Bârsani, etc. (cf. p. 364—366 și p. 373—374 pentru transhumanța ardelenilor în aceste locuri). A mai găsit și sate cu populație de altă origine, ca Sași, Ciangăi, Țigani, etc. (p. 367—372).

Interesante sunt și capitolele: drumul sării și al petrolului, drumul lemnului, „cordunenii“ veniți din Bucovina la lucru, apoi căile de co-

municăție — în trecut și astăzi —, așezările rurale și urbane (Târgul-Frumos, Podul Iloaiei, Pașcani etc.).

Tot d-l Victor Tufescu ne mai dă și o fidelă icoană a râurilor moldovene în alt studiu al d-sale: *Valoarea economică a râurilor moldovenești* (publicat la p. 469—517 a Buletinului), în care stăruie în deosebi asupra declinului economic din ultima parte a sec. XIX lea. Schițând măsurile ce crede că ar trebui luate în vederea remedierii acestei stări decadente, d-sa își pune mari speranțe — și pe bună dreptate — în valorificarea apelor curgătoare și a fazurilor Moldovei, pe care are ocazia să ni le prezinte detaliat în cap. II și III al lucrării.

Mai interesant și de aceea îl subliniem deosebit, este capitoul consacrat *Plutăritului în Moldova* (p. 495—505), în care, după un scurt istoric al plutăritului la noi, pentru care avem documente scrise numai din vremea lui Ștefan cel Mare (1466), dar care știm că a fost practicat și mai demult, chiar în vremea Romanilor, ne dă apoi informații deosebit de prețioase asupra plutăritului actual pe Nistru, Prut, Siret, Ceremuș, Bistrița etc., cu interesante descrieri și o bogată terminologie proprie acestor ocupații.

Plutăritul joacă un însemnat rol în valorificarea pădurilor noastre. Dar plutăritul mai are și o mare importanță pentru etnografia poporului român. „Nu numai prin vechimea lui milenară, moștenit fiind dela Romani, arată o continuitate de locuire a spațiului carpatic de către Români, dar prin neconținutele mișcări de pendulare a populațiilor dela munte spre locurile joase dela Dunăre, sau în Vest spre Tisa (plutăritul de pe Mureș), i-a întreținut în toate timpurile — tot așa de bine ca și prin transhumanță, ori migrațiunile sezonale pentru lucru — o adevărată legătură în masa etnică românească, care reprezintă astăzi, după veacuri de stăpâniri deosebite, cu o extraordinară unitate de limbă, de obiceiuri și de simțire, care dă o mare coeziune neamului nostru” (p. 505).

D-l Prof. Ștefan Manciușea în „*Românii și minoritățile etnice din Transilvania și părțile ungurene în întâia jumătate a veacului XIX lea*” (p. 417—423), în partea primă, ne dă un rezumat, pe județe, după Dicționarul geografic al Transilvaniei, publicat de Ignăț Lenk v. Treuenfeld, la Viena în 1893, în 4 volume, iar în partea a doua ne dă, pentru restul Transilvaniei, cunoscută sub numele de „Părțile Ungurene” (jud. Arad, B. hor, Satu-Mare și Maramureș), un rezumat după un alt Dicționar geografic alcătuit pe baza datelor statistice din anul 1847, editat la Pesta de A. Fényes în 1851.

Din primul Dicționar rezultă că Transilvania avea în 1839 un număr de 2755 localități populate, dintre care curat românești erau 1559, curat ungurești 36, curat săcuiești 202 și curat germane 22, iar cu populație mixtă, ungurești și românești erau 445, săsești și românești 129, săsești-germane și românești 192 iar restul de 180 localități erau din toate neamurile, fiind atestați și Români.

Din al doilea Dicționar rezultă, pentru „Părțile Ungurene”, că din totalul de 878 localități, 591 erau curat românești, 232 curat ungurești, 21 curat germane și 74 amestecate.

Din ambele Dicționare reiese clar că la începutul sec. XIX-lea, ca și astăzi, majoritatea absolută a populației Transilvaniei și a Părților zise ungurene era alcătuită din Români, care formau un bloc destul de compact, străpuns din loc în loc de elementele alogene venite pe aceste meleaguri abia prin Evul Mediu.

Volumul mai conține și alte lucrări de specialitate, de o importanță științifică evidentă, pe care ne mulțumim a le menționa doar cu titlul, o prezentare a lor cerându-ne prea mult spațiu. Astfel: dl Prof. C. Brătescu ne dă „Contribuțiuni la cunoașterea văii Nistrului” (p. 133—194); Const. C. Giurescu, „Populația județului Putna la 1820, Constatări demografice, administrative, economice și culturale, pe temeiul unui recensământ fiscal inedit” (p. 195—232); Raul Călinescu, „Plante scăpate din cultură, însemnătatea lor geografică și istorică” (p. 279—328); Ion Al. Maxim, „Un crâmpoi din evoluția hidrografică a Câmpiei Ardelene: Valea Coastei; geneza lacurilor Câmpiei Ardelene” (425—439); Prof. I o a c h i m R o d e a n u, „Contactul morfologic al basinului Murășului cu basinul Someșului în Podișul Transilvaniei” (p. 441—452); I. G u g l u m a n, „Observațiuni asupra câtorva cazuri de meandre compuse din România” (p. 459—467).

TEODOR ONIȘOR

INSEMNĂRI

CHEMAREA ASTREI PENTRU ÎMPRUMUTUL REÎNTREGIRII

Ostașii României, sub comanda curajoasă și luminată a Mareșalului Antonescu, au eliberat provinciile dela Răsărit, spălând rușinea de pe obrazul Țării și dând din nou Neamului încrederea în biruința drepturilor sale.

Eroismul și jertfa lor neprecupețită trebuie răsplătită cu sacrificiile noastre ale tuturor. Mai mult decât oricând, fiecare fiu al acestui Neam trebuie să se smulgă din nevoile lui mărunte și să privească în față și să pună umărul la marile nevoi ale Țării. Numai astfel, prin unirea și jertfa tuturor, vom învinge greutățile acestui ceas hotărîtor al istoriei noastre, lăsând urmașilor ființa întreagă și onoarea nepătată a Neamului.

Mareșalul Conducător a făcut apel la noi pentru Împrumutul Reîntregirii. O mare parte din cetățenii Țării au alergat să-și dea obolul lor. Au rămas însă destui care n'au ascultat chemarea sa, care este chemarea Țării însângerate și primejduite.

Provinciile dela Răsărit au suferit cumplit pe urma urgiei bolșevice și a ororilor războiului. Lăcașurile de închinare au fost dărâmate sau batjocorite; gospodăria Statului risipită și destrămată; gospodăria particulară distrusă și înstrăinată.

Voi toți care vați păstrat, în aceste vremuri grele, pacea și mulțumirea căminului vostru, gândiți-vă că la marginea de Răsărit a Țării sunt mii și mii de căminuri de ale fraților voștri dărâmate și răvășite; că ei nu mai au patul vostru cald, nici masa voastră întinsă, nici nă-

dejdea zilei de mâne. Ajutați-i să-și recapete această nădejde. Contribuiți cu banul vostru pentru ca ei să se simtă din nou la sânul ocrotitor al Patriei lor adevărate. Numai astfel vor iubi-o mai mult și vor fi ei înșiși gata să-i sară în ajutor în grelele încercări care ne mai așteaptă.

Oastea Țării, care în acest războiu a înscris pagini de glorie fără pereche în istoria Neamului, trebuie înzestrată cu toate cele de trebuință pentru a apăra pământul, drepturile și onoarea noastră. Ea este pavăză nebiruită pentru orice primejdie, nădejde supremă pentru restituirea integrală a drepturilor noastre. Nicio jertfă pentru întărirea ei nu este de prisos. Să o dăm cu curățenia și avântul cu care ea însăși și-a dat viața pentru refacerea moșiei strămoșești.

Frați țărani,

Mai ales spre voi se îndreaptă această chemare a ASTREI, sfătuitoarea și luminătoarea voastră cea mai harnică și mai statornică. Ea nu va cerut niciodată nimic pentru ea, ci pentru voi toți, pentru Țară și pentru Neam. Din adâncul inimii ei curate, ea vă îndeamnă să dați și acum, când se hotărăște soarta voastră, a fiilor și a urmașilor voștri, soarta vetrei părinților noștri pentru veacuri, să dați Țării banul vostru, câștigat cu trudă și cu vrednicie. Subscriind la Împrumutul Reîntregirii, cinstiți încrederea pe care Țara o totdeauna a avut-o în brațele voastre puternice și inima voastră dreaptă.

Dat în Sibiu, în 24 Ianuarie, Ziua Unirii, 1942.

ss. Prof. I. MOLDOVAN
președintele „Astrei”.

O ANIVERSARE

Sub acest titlu, a apărut în *Gazeta Transilvaniei* (din 18 I. 942) un articol cald și drept al d-lui Ion Colan, care ne aduce aminte de una din acele vieți cinstite, dar de puțini știute pe care se clădește trăinicia unei societăți și a unui neam. E vorba de văduva neuitatului și neînfricatului Dr. V. Braniște, d-na Maria Dr. V. Braniște, care a împlinit acum 70 de ani. „Aș vrea să aleg vorbele — spune d-l Colan, — să dau conținutului lor semnificația pe care n'o au în graiul obișnuit, să le imbin într'un anumit chip — alesătură de iie fără-nească în vitrină de expoziție — și așa, grele de suflet și luminate de soare, să le dăruiesc unei vieți, care la 16 Ianuarie a împlinit 70 de ani. Să schimb prin sensul lor, ziua de lucru, într'o Duminică de Florii...” Și după această uvertură înflorită, demnă de o baladă, asistăm la desfășurarea vieții unei soții de luptător, mame fără pereche, Româncă, dărză în fiecare clipă a vieții sale. Am reproduce în întregime această poveste rară, dar nu putem din lipsă de spațiu. De aceea nu desprindem decât sfârșitul ei: „Dăm acum și ultimul act — dovedă că drumul acestei vieți a trecut și trece pe pământ și pentru pământ românesc: Se înscrie voluntară sub cutele altui steag, al „Gazetei Transilvaniei“. Pentru cauza care i-a robit anii tinereții înțelege să muncească și azi cu tot entuziasmul unui suflet plin de tineresc avânt. Dacă e nevoie de 5 ore, dacă trebuie 8 ore, prelungite uneori până la 12 ore pe zi. Soția unui luptător național face acest lucru fără plată. Soția unui fost ministru face aceasta. Nu vrea decât o singură plată: să-și dea contribuția, dorită anonimă.

Este curatul și cinstitul adevăr. Am văzut eu insumi pe vrednica femeie, scriind din greu la adrese pentru abonații *Gazetei* și am fost profund impresionat de seninătatea cu care-și îndeplinea această îndatorire.

La masa din fața d-sale, făcea corecturi și scria articole, cu aceeași senină și neistovită energie, o altă femeie. E fiica d-nei Braniște, d-na Valeria Dr. Căliman. Cititorii *Gazetei* îi întâlnesc aproape zilnic numele în ziar în josul unor articole, în care arde flacăra celui mai curat patriotism. D-sa le semnează „V. Braniște“, încât dacă s'ar trezi unul din înaintașii de pe la 1900 și n'ar vedea titlul ziarului, ar credea că cetește *Drapelul* dela Lugoj, unde un alt V. Braniște, tatăl, își scria și el articolele, număr de număr, cu aceeași energie și neînfrântă dragoste de neam și de dreptate.

Se prea poate că aceste cuvinte de dreaptă recunoaștere să nu fie pe placul celor două muncitoare din modesta uzină dela Brașov. Ele nu lucrează acolo pentru plată; cu atât mai puțin pentru onoruri. Le-am scris însă pentru conștiința noastră; și pentru a le da drept conduită pentru toate soțiile și descendentele de foști și viitori miniștrii din îngăduitoarea țară românească. B.

A ARS COLIBIȚA...

Celor ce au îndrăgît sătulețul acesta de munte, incovoiat bătrânește peste coastele Rodnei, fărâmițat în câteva cătune așezate discret pe coclarile din jur, vestea focului ce s'a năpustit asupra lui, le-a intrat în inimă cu brutalitatea unui junghi. Modest, fără apărare, singuratic, între zări până mai ieri dragăstoase, a căzut pradă unor limbi de flăcări care nu-și puteau face un mai barbar titlu de glorie, decât din mistuirea acestui lăcaș de odihnă și vacanță studențească. Cine nu-și amintește cu nostalgie de dragostea și căldura cu care această gură de rai, il primea vara, după obositoare luni de agitație și studiu, în intimitatea familiară a brădetului și a stâncilor colibițene? Cine nu-și amintește de cerul atât de specific al Colibiței? De tanti Oli, neîntrecuta d-nă Deleu, tipica personificare a bunătății? De vieța aceea pri-

mitivă în simplitatea cu care se desfășura, senină, în cadrul în care se împlinea și atât de înviorătoare în optimismul alb pe care-l trezea?...

Acolo departe, unde un foc de pierzanie s'a abătut asupra unui sat cu ardeleni buni și cuminoși, a ars ceva și din amintirea tinereții noastre. A ars ceva din icoana unei panorame demne de cel mai grațios penel, a ars imaginea unor seri de reală frumusețe, a ars sonoritatea tinerescului răs ce străbătea zi de zi din pavilioanele satului studențesc din munți. „O quae mutatio rerum...”

A ars Colibița... Gândul meu nu se poate opri să nu verse o lacrimă.

R. S.

UN CALENDAR

Avem înainte al doilea *Calendar*, pe 1942, al ziarului *Tribuna Ardealului*. El este mai bogat și mai variat decât cel din anul trecut începe cu o poezie de Coșbuc și sfârșește cu una de Goga, „poetul pătimirii”, cum i se spune în nota care însoțește poezia. Sunt reproduse haiduceasca, energetică „Doină” a lui Iosif, versurile despre „Limba noastră” ale basarabeanului Mateevici, o poezie din Eminescu, fragment din Mihail Sadoveanu și Liviu Rebreanu — adică din cele mai alese spirite ale neamului. Cei patru arhieri români scriu cuvinte creștinești de mângâiere și încurajare. Iată ce spune I. P. Sa Nicolae Colan despre „Sufletul nației noastre”: „Oricât s'ar mai gălcevi învățații în jurul acestei întrebări, pare adevărat că sufletul unei nații, îl zidesc mai ales trei puteri: legea, limba și pământul”. Iar mai departe: „... De aceea — cinstind după cuviință credința, limba și pământul altora — ne iubim mai ales legea, limba și pământul nostru”. D-l prof. Emil Hațieganu face, în cuvinte plastice, săpate în piatră, elogiu muncii, omeniei, cinstei și a disciplinei, atât pentru neam, cât și pentru indivizi. Redactorii și colaboratorii „Tribunei Ardealului” scriu

articole, cronici, poezii și schițe, cele mai multe din vieța poporului. Găsim și o poezie de Mihai Beniuc, al nostru, pe care nu știm de ce o intitulează „Beseada mea”. Poetul vorbește, în ea de răzbunarea, care va veni odată, a lui Făt-Frumos, împotriva „trufașilor balauri, smei și groaznici uriași”:

„Ehei! ehei! dar va veni odată
Călare, într'o zi imbușorată,
Un tânăr cu o spadă 'ncingătoare,
Ori, cine știe, poate mândrul soare!
Va fi atunci o nuntă de metale
Și sânge cald va gălăi pe vale!”

Se dau sfaturi medicale (de cătră harnicul și entuziastul Dr. Nicoară); economice, culturale; se evocă bărbați vrednici ai neamului: Ioan Bob, Gh. Coșbuc, Ioan Leményi, Andrei Mureșanu (care s'a născut la Beszterce... și ar fi scris o poezie foarte cunoscută intitulată „Răsunetul”...), Gh. Barițiu, Iacob Mureșeanu, Iosif Vulcan și Popfii. Se reproduse după bunul obicei de altădată, hore și doine din popor. Iată ce spune un flăcău din „Țara Măramoșului” (!):

„Eu n'am grija domnilor
Știu că nu trăiesc cu a lor,
Da eu trăiesc cu dreptate
Pentru aia-s lăt în spate...
Mie-mi place omenia
Ca la domni cântălăria”.

Iar altul, din „Țara Avas-ului” (!) spune:
„Face-m'aș domn de-aș putea,
Aș mânca și tot aș bea,
Da, zice a mea Irincă
Mai mândru ești în opincă”.

Iar mai departe:

„Fost-am puiu pădurii
Și nu m-o mâncat lupii,
Fost-am și de-amu oi fi...”

Și incheie:

„Mititel is mititel,
Jumătate-s de oțel:
De m'or ținea cu ovăs
Oșenia nu o lăs”.

La sfârșitul Calendarului o foarte interesantă și utilă listă de medici, avocați și comercianți din Nord. Multe și

bine alese clișee cu chipuri sugestive de țărani români.

Un calendar muncit deci — cum se făceau calendarele odată, când reprezentau totul. Un crâmpciu din neamul cel adevărat și veșnic, cu suferințele și nădejile lui, năvălește în casă, cu această carte.

Și el ar fi putut spune și mai mult, dacă... În cuvântul dela sfârșitul Calendarului, se spune: „Domnilor profesori I. Moisil din Naszod și I. Bilțiu-Dăncuș din Maramarossziget, le mulțumim pentru frumoasele articole ce ne-au trimis — chiar dacă nu figurează în calendar — precum și altora în situație similară”. Am înțeles.. Asemenea cuvinte am putea spune *mutatis mutandis* și noi, drept mângâiere, pentru mulți colaboratori ai noștri. B.

HRISOVUL

e titlul primului volum din buletinul Școlii superioare de Arhivistică și Paleografie din București, publicat de directorul ei, dl Aurelian Sacerdoțeanu. Școala aceasta a luat ființă în anul 1924 pe lângă Direcțiunea Generală a Arhivelor Statului, din străduințele d-lui Constantin Moisil, directorul general de atunci. Scopul pe care și l-a propus la început era să pregătească arhiviștii pe care-i reclama noua organizare a arhivelor istorice pe întreaga țară; să pregătească însă arhiviști în înțelesul modern al cuvântului, care să fie adică nu numai niște funcționari special pregătiți pentru conservarea și ținerea în ordine, în condiții științifice, a materialului documentar, ci care, prin pregătirea și funcțiunea lor, să-l știe ei înșiși valorifica pentru știință. Scopul mai înalt al școlii era deci de a introduce pe viitorul cercetător într'un atelier pregătitor pentru a-l deprinde cu mânărea nouilor instrumente de verificare a materialului istoric înainte de întrebuițare. Apariția școlii va trebui socotită ca o dată însemnată în progresul științei noastre istorice. E și ea unul din semnele, că

a sosit în sfârșit timpul de a înlocui empirismul în cercetări cu pregătirea tehnică și critică corespunzătoare noului stadiu de evoluție al unei tot mai pretențioase științe istorice. Căci nimic nu e mai primejdios pentru o știință, nimic nu o poate compromite mai mult, decât diletantismul. El nu numai îngreuiază considerabil munca cercetătorului chemat, nu numai că îi lărgeste, cele mai adesea fără folos, obligațiile pe care el le are față de materialul informativ, dar îl mai și servește greșit. O lucrare fără pregătire suficientă, un material rău întrebuițat și mai ales un material rău editat, nu numai că nu poate servi cu folos o știință, ci mai curând o induce în eroare, e un izvor de greșeli care, reproducându-se cu bună credință la infinit, numai cu greu mai poate fi scos din circulație. Ca să nu mai vorbim de răul pe care ni-l poate face în discuțiile, atât de actuale, cu vecinii, sporind neconținut laturile vulnerabile și oferind deci ținte foarte ușor de atacat pentru o critică abilă și rău intenționată. Pregătirea superficială înlăturată mai întâi și discuția va fi mult mai ușoară.

Dar pregătirea adevărată pornește dela elemente. O pregătire tehnică elementară va trebui considerată tot atât de necesară pentru cercetările istorice ca și cunoașterea gramaticii sau ortografiei de pildă pentru limba română. Tocmai aici își rezervase Școala de Arhivistică o sarcină importantă. În ce constă această sarcină ne-o arată atât articolul *Din istoria Școlii de Arhivistică* a primului ei director, d-l C. Moisil, cât și scurtul bilanț al celor 17 ani de activitate, făcut de d-l A. Sacerdoțeanu, tipărite unul la începutul, celalalt la sfârșitul volumului. Dar se mai văd din acestea și greutățile, adesea de neînțeles, pe care a trebuit să le întâmpine în drumul ei. De remarcat sunt mai ales bugetele neînsemnate, cu care a funcționat tot timpul, fără să descurajeze. Școala a mers totuși înainte. Lista profesorilor ei

e o serie de nume de specialiști din cele mai alese; numărul elevilor mai mare chiar decât ne-am fi așteptat pentru o instituție atât de specială; programul se lărgește an de an, depășind mult titlul pe care școala și l-a ales (printre studii figurează de pildă și Numismatica, Medalistica, Arheologia pentru viitori muzeologi, Bibliologia pt. bibliotecari); numărul anilor de studii crește dela unu la trei. Rezultatele? Numele unora din elevi le găsim azi printre profesorii școlii, ale altora printre specialiștii noștri, arhiviști sau bibliografi. Dar, ce e și mai îmbucurător, un număr destul de însemnat din aceste nume de elevi contează azi printre cei mai chemați cercetători în domeniul documentar al istoriei sau istoriei literare. *Revista Arhivelor*, studii, lucrări, teze pentru obținerea diplomei, manuale practice sunt și ele mărturie ale activității școlii. În ciuda dificultăților, școala era într'un vădit progres și tindea evident să devină o versiune românească a ceea ce sunt școlile similare din Apus.

Școala a fost desființată în Octomvrie toamna aceasta. *Hrisovul*, buletinul ei, promite totuși să apară mai departe, cu același program de studii, de sigur în nădejdea, pe deplin îndreptățită, că desființarea aceasta nu e decât temporară. Cuprinsul primului volum e oglinda fidelă a preocupărilor școlii: studii variate, începând cu cercetările documentare, continuând cu științele auxiliare ale istoriei și coborând până la problemele speciale de tehnică arhivistică și bibliotecărească. Încât se pot citi în acest buletin studii ca: *Transcrierea textelor chirilice* (N. Drăganu), *Moartea documentelor* (H. Stahl), *Sănătatea cărților* (Maria Dumitrescu) și chiar *Cernelurile și istoricul lor* (Elena Bogdanovici). La sfârșit note, comunicări, dări de seamă, semnate de A. Sacerdoțeanu, Emil Vărtosu, Damian P. Bogdan, Dan Simonescu, foști elevi și actuali profesori ai școlii, A. Elian și alții.

O bună parte din cuprins o formează seria de studii a d-lui A. Sacerdoțeanu și studiul întins, după documente inedite, al d-lui Ion Hudică, *Franța și Cuza Vodă*.
D. Prodan

TEODOR BINDEA: DESPRE COOPERAȚIE

Centrala Cooperativelor românești:
Plugarul. Cluj. 1941. Pag. 108.

În biblioteca de popularizare a centralei cooperativelor românești din Ardealul de Nord, a apărut lucrarea cu titlul de mai sus, pentru vulgarizarea ideilor și principiilor cooperatiste și mai ales pentru informarea sătenilor asupra condițiilor pe care le stabilește legea cooperatistei, pentru înființarea unei cooperative. Lucrarea este prefatăă de d-l Prof. univ. Emil Hațiegan, președintele Centralei „Plugarul”.

Trebue menționată această lucrare ca prima despre care avem cunoștință că ar fi apărut în limba română și mai ales abordând un subiect economic cu menire specială de organizare a obștei românești rămasă în Ardealul de Nord.

Cartea d-lui T. Bindea are, în primul rând menirea de a populariza ideile și principiile cooperatiste și rostul acestora în organizarea economică a țărâniei; în al doilea rând de a lămuri dispozițiile legii de organizare a cooperatistei în statul maghiar.

Dacă principiile cooperatiste sunt și rămân aceleași, stabilite de pionerii dela Rochdale, de Schultze Delitsch, Reiffaisien, Haas, Volemborg, etc., nu tot așa se prezintă situația cu legile cooperatiste din diferitele țări. Fiecare stat a căutat să adapteze principiile cooperatiste la structura și mentalitatea sa. De aceea avem o cooperatistă fascistă, național-socialistă, am avut una comunistă, etc. Statul maghiar a căutat să-și facă o lege după mentalitatea și structura sa.

Înainte de 1918 cooperatistă românească în Ardeal nu s'a putut desvolta din cauză că statul pretindea ca toate unitățile să se organizeze și mai ales să

se integreze unei centrale din capitală și să primească directivele ei. De aceea noi am avut mai mult bănci, decât cooperative de credit. Băncile noastre atunci au îndeplinit un adevărat rol național-economic.

Dacă cetim anumite capitole din lucrarea d-lui T. Bindea, observăm că mentalitatea s'a menținut și tendința centralistă e tot mai accentuată

O condiție esențială este orice unitate cooperatistă să fie afiliată Szövetségului din Budapesta. Totuși credem că rolul important pe care și l-a asumat centrala românească „Plugarul”, sub directa conducere a cunoscutului organizator în materie de cooperatie Ion Buzea, va putea lua o dezvoltare însemnată

Condițiunile pentru înființarea unei cooperative de credit sau producție sunt foarte grele, având în vedere situația actuală economică a satelor românești din această regiune.

Cunoaște toată lumea caracteristica economică a acestor state, care numai printr'o organizare a mișcării cooperatiste, vor putea progresa. Se mai cunoaște și spiritul larg și de sacrificiu pe care l-a avut legea de organizare a cooperatiei românești, cu un minim de capital, cu un număr de membrii cât mai redus și mai ales scutită unitatea ce se înființa de taxa de timbru și de impozit pe primii trei ani, ca mișcarea cooperatistă să se poată dezvolta cât mai mult.

Cartea de propagandă și lămurire cooperatistă a d-lui T. Bindea, are scopul de a ne prezenta situația juridică a cooperatiei românești din Ardealul de Nord și mai ales — ceea ce a reușit prin stilul clar și simplu — de a arăta rolul mișcării cooperatiste în organizarea unei colectivități țărănești.

Aug. Tătaru

RECTIFICARE.

În darea de seamă asupra traducerii d-lui U. Cianciolo, din numărul trecut al revistei *Transilvania* (An. 72, Nr. 10; Dec. 1941), s'au strecurat două erori.

La pag. 737, r. 7--8 de jos, în loc de: „Ori *affanno* e „oboseală”, cu totul altelea decât *dor!*”, să se citească: „Ori *affanno* e „neliniște”, noțiune deosebită de aceea a lui *dor*.”

La pag. 738, r. 3--4 de sus, în loc de: „... nivelează această antiteză, prin mișcarea pe care o acordă lutului”, să se citească: „... tinde să niveleze această antiteză, prin sensul activ și prin transpunerea în prezent pe care le acordă „rămănerii”, în vreme ce *rămas* exprimă o stare pasivă trecută”.

L. Onu

PENTRU ABONAȚII ȘI CITITORII REVISTEI

Cu acest număr începem anul al 73-lea al „*Transilvaniei*”, al doilea în noua ei formă. Cei ce au achitat însă abonamentul pentru anul trecut, vor primi în total 12 numere, deci până la 1 Martie a. c.

Adresăm un ultim apel acelor care au continuat să primească revista fără să-și plătească abonamentul. Numărul 2 nu se va mai trimite decât celor care înțeleg să-și îndeplinească această îndatorire elementară.

Date fiind greutatea excepțională de editare, suntem nevoiți să urcăm costul abonamentului. Începând cu acest an el va fi deci:

Pentru particulari, un an Lei 400'—
Pentru instituții . . . „ 1200'—
În streinătate . . . „ 1000'—
Un număr . . . „ 40'—

Rugăm cu toată insistența, în deosebi organizațiile Astei, să aboneze și să răspândească revista. Este cea mai bună propagandă pe care o pot face astăzi, pentru rosturile permanente ale neamului.

Adresăm cele mai vii mulțumiri tuturor cititorilor și prietenilor care ne-au trimis un cuvânt de încurajare și de dreaptă apreciere. Suntem siguri că nu e nevoie să le dăm nicio explicație pentru ce n'am putut să ne continuăm lupta românească cu avântul și energia cu care am început. Vor înțelege, vor răbda și vor aștepta...

Redacția